دیوانی ڕەهبەر

شێخ تەها شێخ سەعید

١٩٠٣ - ١٩٧٣

ساغکردنەوە و ڕاڤەکردن

حەمەزیاد شێخ تەها

نووسینی پێشەکی

د.مارف خەزنەدار

٢٠١٠

ناوی کتـــــێب : دیــــــوانـــی ڕەهبـــەر

بـــابـــــــــەت : شیـــعر

نـــاوی شاعیـــر : شێخ تەها شێخ سەعید

ژمـــارەی سپـــاردن : ١٧٩٤ / ساڵی ٢٠١٠

تیـــراژ : { ١٠٠٠ } دانە - چاپی یەکەم

نــــــرخ : ٢٥٠٠ دینار

روونكردنەوەیەك :

ئــەم چــا پە كــە لــە تــشرینی یەكــەمی ســالّی ٢٠١٠ بــە ئــە نجام گەیشت .. دوای تەواو بوونی كۆمەلێ هەلّـەی چـاپ و هەنـدی كـەم و كـوورِی و لەبیرچوونم تێدا بەدی كرد ... كـە پێش بە چـاپ گەیاندنی پەلەم تیایـدا كردبوو بۆ ئەوەی خوالێخۆشـبوو (د. مـارف خەزنـەدار) كـە پێـشەكیەكەی بـۆ نووسیبوو ، بە چاپكراوی ببیبینێ .. لەبەر ئەوەی هەموو جـارێ بـە پەرۆشـەوە لێی ئە پرسیەوە ... ئەوە بوو لە ٤/ ١٠ / ٢٠١٠ چـا پەكەی تـەواو بـوو و چـەند نوسخەییێكم گەیاندە خزمەتی بەرلـەوەی لـە ٢٥/ ١٠ / ٢٠١٠ كۆچـی دوایـی بكات ....

لەم بلاّوكراوە ئەلیكترۆنیـەدا ئـەوەی دركـم پـێ كردبـێ لـە هەلّـەی چـاپ و لەبیرچـوون لـە روونكردنـەوە و پـەراوێز، هـەولّم داوە بیاننوسـم و راسـتیان بكەمەوە .. بەو هیوایـەی بـە كـەمترین هەلّـەو كـەم و كوورِیـەوە جـارێكی دی خستبێتمەوە بەر دیدەی خوێنەرانی

لەگەلّ هیوای سەركەوتن بۆ گشت لا یێ

محمدزیاد طه سعید

١٥ نیسان / ٢٠١١

ناونیشانی پۆستی ئەلیكترۆنی:
Kameran954@gmail.com

ئەو بەڕێزانەی کەکتێبەکەیان لەلایە ئەتوانن لە سەر ئەم بڵاوکراوەیە تێبینی ئەو شوێنانە بکەن کە لە خوارەوە دەست نیشان کراوە :

١- وشەی (رووح) کە بە هەڵەی تایپیێست بوە بە (ڕۆح) بە گشتی راستم کردوەتەوە ، ئەگەر لە هەر شوێنیکیش بەر چاو کەوت لەم دیوانەدا ئەوا هەر بە (رووح) ئەخوێنرێتەوە .

٢- لە هەر شوینێ پیتێك زیاد یا کەم - بە تایبەت (واو) ەکان هەڵەی زۆری تێدا بوو - ئەوەندەی درکم پێ کردبێ راستم کردوەتەوە .

٣- ئەو شوێنانەی کەم و کورتی تێدا بوە و ئەو پەراوێزانەی کەلیم زیاد کردوە یا لە کتێبەکەدا نیە و ئێستا بە پیۆستم زانیوە ..لەم خشتەیەدا دەسنیشانم کردوە :

زنجیرە	راستکردنەوە و تەواوکاری	لاپەرە
١	هەرچەندە لەو(سەفەرانەماندا) هەندێ جار	٩
٢	پەراوێز بۆ پارچە شیعری (ئەی وەتەن مەحروومی گەشتی)	٣٥
٣	نیشانەی (فەخرە هەر کوردێ) لە رێی	٣٧
٤	لە هەر لایێکە (سەر دانێم) کە ببمە	٥١
٥	خوێنی گەش (بپڕژێنەوە)	٥٦
٦	گەر (قەدەم رەنجە) بکەی	٥٨
٧	پەراوێزی سەرگوزشتەکەم لە سێ پەراوێزەوە کردوە بە پێنج	٨٤
٨	لە سوحبەت عومری (بێ وەفایی ما)	٩٦
٩	پەراوێزێکم بۆ وەرگێڕانی چوارینەکانی خەیام زیاد کردوە	٩٨

سالّی {١٩٤٦} بە کامیرای گیوی موکریانی گیراوە

لە شاری هەولی

ناوەرۆک

پـــێـشــــەكــی

بە قەڵەمی

د. مارف خەزنەدار

- ١ -

شێخ تەها شێخ سعید دۆستێکی نزیکی ماڵی ئێمە بوو ،لە کەرکووك دەژیا . ماڵی ئێمە لە سەردەمی میردمنداڵیم دا سەفەرمان بۆ کەرکووك زۆر بوو ، سەفەری شێخ تەها بـۆ هـەولێر لـەوەی ئێمـە کـەمتر بـوو. هەرچـەندە لـەو سـەفەرانەماندا هەنـدێ جـار دەبووین بە میوانی ماڵی شێخ تەها.

بۆ ناسینی ئەو کەسەی ئێمە بە شاعیر ناوی دەبـەین، پێویـستە ئـەو دێرانە بخوێنینـەوە کەشێخ تەها لەبابەت ژیانی خۆیەوە نووسیویەتی.لـەناو ئـەو زانیاریانـەدا ئـەوەمان بـۆ دەرئەکەوێ هەر لە منداڵیەوە بەبێ دایك و باوك گەورە بووە . کۆچی نـاوەختی ئەمانـە ناسۆری ژیانیان بۆ کوڕیان بەجێ هێشتوە، لەسۆزی نزیکترین کەس بێ بـەش بـووە. ئینجـا کەس و کـاری، ئەوانـەی پێویـست بـوو بـبن بـە دایـك و بـاوك بـۆی بـوون بـە دوژمـن و بەربەرەکانیان کردووە.

ئەم دیاردەیە لە پەروەردە بوونی شێخ تەها بووە بە هۆی ئەوەی ژیـانی نالـەباری خـۆی لـە چارەنووسی نەتەوەی کورد ببینێ، واتە خۆی و کوردەکەی هەردووکیان بەد بەختن، بەلام کـە بـە تەمەن گـەورە بـووە بەد بەختیەکەی خۆی لەبیر چۆتەوە و بەدبەختی میللەتی کورد لـە شیعری دا رەنگی داوەتەوە .

- ٢ -

شیخ تەها لە زووییێکەوە دەستی کردوە بە شیعر هۆنینەوە و نازنـاوی (رەهبـەر) ی بـۆ خـۆی هەڵبژاردووە، بەلام خۆی وەکو شاعیرێك دەرنەدەخست، نەیدەگوت من شاعیرم ! پێـی خـۆش نەبوو داوای شیعری لێ بکەن، لەبەر ئەوە تـا ئێستاش بەگوم نـاوی مایـەوە،کەچـی شـیعری جوانی وای هەیە لە پلەییێکی ئیستێتیکی ئەوتۆدایە رێگـەی بـۆ خـۆش دەکـەن بـچێتە نـاو {مێژووی ئەدەبی کوردی } یەوە.

له گوڵبژێر کردنی دنیای شیعری ڕەهبەر ئەگەر چی کەمیشە کۆمەڵێك شیعرمان دەست دەکەوێ لەو بابەتانەی شیعری کلاسیکی کوردی خەریکین . لەم ماوەیەدا نموونەی ناوەڕۆکی هەندێ لەو شیعرانە دەخرێنە ڕوو.

- ٣ -

ڕەهبەر لە شیعرێکی نیشتمانی دا زیاتر لە لاواندنەوە دەکا دەڵێ:

ئەی وەتەن مەحروومی گەشتی گوڵشەن و سەیرانتم
مردوویی دەستی غەریبی و بێکەسی لاوانتـــــــم

ئەم دەست پێ کردنە ئەوە دەخاتە ڕوو دوا کەوتوویی کورد کێشەی هەرە گەورەی شاعیرە، لەبەر ئەوە دەڵێ :

خوێن لە چاوم دێ لە باتی ئەشکی حەسرەت دائیما
چونکە هەر جارێ دەبینم دیلی دەست دوونانتـــم

سەیری گوڵزارت ئەکەم هەرچەند مەتاعی دوژمنــە
خۆم لە قوڕ هەڵنێم کەمە جا قۆچەکەی قوربانتم

ئەم شین و شەپۆڕە بە لای شاعیرەوە بۆ میللەت ئەگەر چی پێویستە، بەڵام دواکەوتوویی لە جێی خۆی نیە، لەبەر ئەوەیە دەڵێ :

کەی دەزانی لاوی من جوگرافیا و تأریخی کورد
ڕۆژ و شەو مەشغووڵی حەرفی زیکری یا کوردانتم
کوردە تا کەی بێکەسی هەڵسە کە عەسری بیستەمە
ئەی بە قوربانی سوپاهی ئاری و بابانتـــــــم

بیری کوردایەتی لە ڕۆژگارانی سەدەی بیستەم دا تا سەر ئێسقان کاری لە ڕەهبەر کردبوو لە هۆنینەوەی شیعری سیاسی دا، لەمەدا هەندێ جار تەعبیر و لێکسیکۆنی سوفیزم بەکار دێنێ، بەوەی لە باتی زیکری (یا حەی ...) زیکری یا (کوردان ...) دەکا،

- ٤ -

مەیدانی غەزەل و دڵداری لای ڕەهبەر ئاوەدانە، هەندێ جار وەستایەتی دەنوێنێ کە لاسایی مامۆستایانی غەزەلی قوتا بخانەی نالی دەکا لە ناوچەی سلێمانی ... لە غەزەلێکی دا دەڵێ :

هەڵدەوە سەرپۆشی ڕوو تا دەرکەوێ ڕۆژی مونیر
کافری زوڵفت لە بەر چی مەنعی گوڵزارم ئەکا

ئەم وێنەیە بێ گومان لە بەرهەمی گەلی لە شاعیران دەبینرێ وەکو حەقیقەتێك وەك ئیدیۆم خۆی دەنوێنێ، بەلام ڕەهبەر و شاعیرانی دیکە بۆئەو حەقیقەتە ئاسۆییێکی جوانکاری دیکە دروست دەکەن ... هەر لەو غەزەلەدا ڕەهبەر دەڵێ :

ڕەوزەیی سینەت لە کافر مەنعە، ئیسلامم ئەمن !
بۆ ئیشارەی {فادخلوها} مەنع و ئینکارم ئەکا
قامەتی ئەلفت لە دووری، (ڕەهبەر) ا وا بۆتە دال
چاوی پڕ فیتنەی نیگاری تازە دووچارم ئەکا

ئەم دێرانە و هەموو غەزەلەکە لە ڕووی زمانەوە گشتیان دەچنە ناو ئەو فەرهەنگەی ووشە و زاراوە و تەعبیر و لێکسیکۆنی غەزەلی کلاسیکی دەگرێتە خۆی .

- ٥ -

لە غەزەلێکی دیکەدا ڕەهبەر بە هەناسەییێکی سۆفیزمانە بە شوێن حەقیقەت دەکەوێ، هەموو دێرێکی شیعرەکە بە (شەرتە) دەست پێ دەکا، بە زۆری لە نیوەی یەکەمی دێڕەکەدا وێنەی ڕووداو دەگرێ و لە نیوەی دووەمیدا دژی دەوەستێ .ئیتر بە شێوازی ڕەوانبێژی شیعری

میللـــەتانی ڕۆژهـــەڵاتی ناوەڕاســـت دەكەوێتـــە نـــاو گێـــژاوێك ســـنوور لـــە نێـــوان سۆفیزم{تەریقەت} و شەریعەت {ئایین} نامینێ. ئەمە دیاردەییێكی سەلمێنراوە لـە شـیعری كلاسیكی دا و هیچ گێروگرفت و هەڵوێستی دژ بە یەك دروست ناكا ... لە هەندێ دێـڕی ئـەو غەزەلەی، ڕەهبەر دەڵێ :

شەرتە وەك مەجنوونی ڕیسوا ڕوو بە كەژ ، دێوانە بم
ڕۆژ و شەو عەوداڵی لەیلا وهەم دەمی وەحشانە بم
شەرتە وەك پەروانە دایم ڕوو بە ڕوویی شەمعەكـــــەت
ئاگرێ هەڵكەم لە خۆم ئەو سا فیدای جانانە بم
شەرتە وەك (ئازەر) خەریكی بت پەرستی قەومەكـەی
پشـت بە زیننار ڕابوەستم، نۆبەچی بتخانــە بم
شەرتە تـا عومرم بمێنێ ڕوو لە تەقوا و دیـن نەكـەم
یا وەكو پیری موغان خۆم حاكمـی مەیخانـــە بم

- ٦ -

لە ساڵی/ ١٩٥٦ شێخ مەحموود لەبەغدا كۆچـی دوایـی كـرد و تـەرمی برایـەوە سـلێمانی و لـــــە مزگەوتی گەورە نێژرا . لەو سەردەمەدا زۆربەی شاعیرانی كوردزمان ماتەمنامـەیان بۆ نووسی ... ئەگەرچی ماتەمنامەكەی محەمـەد ســاڵح دیـلان سەرپـشكی هـەموویان بــوو لەڕووی جوانكاریەوە ... بەڵام ئـەوانی دیكەشبۆچـوونی قەشـەنگیان هـەبوو ، دیــارە ئــەو ماتەمنامانە هەندێكیان لـــە سەر بـەحری عـەرووزی و یـەكێتی قـافیـە هۆنرابوونـەوە ، هەندێكی دیكەیان بە شێوازی شیعری نوێی خۆماڵی بــە كـێش و قـافیـەی ڕەنگــا و ڕەنگـەوە خۆیان دەنواند.

سۆزی ڕەهبەر بۆ كۆچی شێخ مەحموود بزووت، لە چوار چێوەی شیعری عەرووزی كلاسـیكیدا توانی وێنەی جوان بەرجەستە بكا بۆ ناسینی ئەو سۆزە بە كوڵە . ئیتر شیخ مەحموودی وەكو

سەردارێكی قەومی كورد و دەروێشێكی تەریقەتی قادری خستە ڕوو . لە هەندێ لە دێڕەكانی ئەو شیعرەدا دەڵێ :

کۆچی کرد،وا زوو لە دنیا پێشڕەو و سەرداری کورد
داخەکەم بۆ تاقە سواری قەومی بێ غەمخواری کورد
کوا چرای شۆرشگەریمان بۆ گەلی کورد لە عیـــراق
کوا گوڵی ئاواتـــی دوور و شوعلــەیــی ئەنواری کــورد

پێش ئەوەی کۆتایی بەم پێشەکییە بێنم پێویستە سوپاسێکی بێ پایــان پێــشکێش بــە (حەمە زیاد) ی کوڕی شێخ تەها ی (ڕەهبەر) بکەم ئەو کوڕە بــە ئەمەکــەی خۆشەویــستێکی نزیکی باوکی لە بیر نەکردووە و ویستوویەتی ناوی منیش بچێتە ئەم کتێبــەوە . هــەر وەهــا سوپاسی دەکەم بۆ ئەو هەوڵ و کۆششەی خەر جــی کــردوە لــە پێنــاوی بــڵاو کرنــەوەی ئــەم یادگارە، ئەوەی بێگومان دەبێتە سەرچاوەییێکی دیکە بۆ نووسینەوەی مێژووی ئەدەبی کــوردی .

هەولێر : مەڵبەندی ڕووناکی
مارف خەزنەدار
٢٦ ی مایسی / ٢٠١٠

وتەیێکی پێویست

ئەم دیوانە کەئێستا ئەکەوێتە بەردەستی خوێنەران ئەگەربارودۆخی کوردستان بەگشتی و کەرکوك بەتایبەتی بەوجۆرەی کەهەموو ئەیزانین نالەبار نەبوایە دەبوو لەمێژە بە چاپکراوی لەبەردەستماندا بوایە .

دەستنووسی ئەم دیوانە چەند جارێك هەوڵی لە چاپدانی دراوە .. ڕەهبەر لەژیانی خۆیدالەساڵی (١٩٧٠) لەلای خوالێخۆشبوو (گیوی موکریانی) کە خاوەنی چاپخانەی کوردستان بوو لە هەولێر و لەکۆنەوە برادەر بوون، دانابوو بەونیازەی کەبۆی چاپ بکات .. ماوەی (٣)ساڵ لەلای مایەوە و هەرچاپ نەبوو- کە بە راستی ئەو چەند ساڵە کاتیکی لەبار بوو بۆ چاپکردنی – مایەوە تاکو هاوینی (١٩٧٣) ... ئەو کاتە هەر چەند مانگێك بەسەر مردنی شاعیرەکەدا تێپەڕ بووبوو .. ئەوەی راستی بێ من لەفەوتان و بزر بوون ترسام ، لەبەر ئەوە چووم بۆ هەولێر و لەگەڵ جەنابی موکریانی قسەم کرد و داوای ئەوەم لێ کرد کەکاتێکمان بۆدیاری بکات بۆچاپکردنی .. یاخود بماندتەوە بۆئەوەی خۆمان چارێکی بۆبکەین . ڕەحمەتی بەهەردوو ڕێگاکە توند بوو، خۆی توڕەکردو وتی ئێستا لەناو ئەوهەموو لاپەڕە و دەستنووسە پەرش و بڵاوانەدا بۆم نادۆزرێتەوە .. سبەینێ وەرە وەریگرەوە ! بەڵام ناو و شیعرەکانی لەمێژووی ئەدەبیاتی کوردستان دێنمەدەرەوە! وتم : تاکو ئێستا لەهیچدا ناوی نەبوە !... بالەوەشدا هەر نەبێت *.

---

*لە هەشتاکاندا ئەو(کتێبە مەوعوود) ە کەوتە بازارەوە و مامۆستا(گیو) تیایدا بەڵێنەکەی خۆی بەجێ هێنابوو ! ئەگەر چی کورتەی ژیان و نموونەی شیعرەکانیشی لە کن مابوو ، لە گەڵ گەلێ شیعرو نووسراو و لاپەڕەی تریش کە ئەگەر ئێستا لە بەردەستماندا بوونایە ئەما نخستنە دیوانەکەوە .. بە هەرحاڵ ، .... لە نیوە بگەڕێتەوە قازا نجە ..

ئەوەبوو بۆ سبەینێ بەیانیەکەی چووم و لێم وەرگرتەوە و داوای لێبوردنیشم لێکرد و بۆشم دووبارە کردەوە کەمن وای بەباش ئەزانم لەلای خۆمان بێت . لەبەهاری (١٩٧٤) دیسان باری کوردستان بە جۆرێ تێکچووەوە نەك چاپکردن بەڵکو هەر نەمانئەزانی لەکوێ بیشارینەوە .
لەساڵی/ ١٩٨٦ خوالێخۆشبوو مامۆستا (اومێد ئاشنا) کە هاوڕێم بوو جارێك پێی وتم : بۆ نامدە یتێ کاری تێدابکەم وئەگەر بواریشمان بۆ رەخسا ئەوا چاپی ئەکەین ! وتم بۆچی .. نا ؟ من خۆم حەزناکەم ئەوکارەبکەم بۆئەوەی نەڵێن لایەنگریی تێداکردوە، کەسێکی دی ئەو ئەرکە بەجێ بهێنێ باشترە .
ئەوەبوو ماوەی ساڵێك مایەوەلەلای، گشتی نوسیبووەوە و پەراوێزی بۆکردبوو بەلاّم لە(نوسینەوەو بۆچوون و پەراوێز) دا هەڵەی زۆری تێدابوو، ئەوەش بەهەرحاڵ قابیلی چاك کردن بوو، بەلاّم بارودۆخی خۆم وخێزان و بەگشتی کوردستان ،بەربەستی گەورەبوون بۆ چاپکردنی ...لەدوای ڕاپەڕینیش، کەرکوك کەبنەمای ئەوشیعرانەیە ٠٠ بەبێ ئازادی ئەوشارە ... بلاّوبوونەوەیان بایەخێکی ئەوتۆی نەدەبوو ...

بەکورتی من (ئێستا) بەکاتێکی لەبار ئەزانم،بەتایبەت پاش بلاّوبوونەوەی کتێبەکەی دکتۆر مارف خەزنەدار (رۆژگاری من)، کەچەند یادگارییێکی باس ئەکات و وێنەییێکیشی لەکتێبەکەیدا داناوە ، من خۆم دوای ئەوەی لە رێگای هاوڕێم کاك (ئازاد عبدالواحد) ەوە لەگەڵ جەنابی دکتۆر مارف قسەم کردو پێشنیازی ئەوەی بۆکردم : من ئامادەی بکەم وجەنابیشی پێشەکی بۆ بنووسێ .
بەوجۆرە من کەوتمەخۆم و دەستم کرد بە ساغکردنەوە و خستنەسەر ڕێنووسی سەردەم ، هەندێ وشە نەبێ کە پێویستی کردوە وەك خۆی بمێنێتەوە بۆئەوەی مانای نەشێوێ .. دوای نووسینەوەی شیعرەکان و رێکخستنیان بە گوێرەی بابەت، بەم شێوازە کەوتمەکار بۆ هێنانە بەرهەمی ئەم دیوانە :

١) نووسینەوەی کورتەییێك لە ژیانی،لەژێر ناوی (رەهبەر و بنەماڵەکەی) وەکو تەواوکەرێك بۆ سەرگوزشتەکەی خۆی .

٢) نووسینەوەی کورتەیێك دەربارەی شیعرەکانی لەژێر ناوی (رەهبەر و شیعر) کە بە گشتی لەسەر شیعر و پەیوەندی رەهبەر بە شیعرەوە دواوم .

٣) ریز بەندی بابەتەکانم بە گوێرەی ژمارەی شیعرەکان (لەزۆرەوە - بۆکەم) داناوە .

لە کۆتاییدا ئەوەی کە ماوەتەوە پەیوەندی بە رەهبەرەوە هەبێ، بەم شێوەیە کردم بە پاشکۆی دیوانەکە :

١- سەرگوزشتەی ژیان ... ساڵی/ ١٩٣٩ بە قەڵەمی خۆی .

٢- بەشێك لەچوارینەکانی عومەری خەیام/ وەرگێڕان .

٣- (قرە باش) ... لە بنەڕەتدا دەقێکی تورکی یە، وەرگێڕانەکەی بۆ سەر زمانی عەرەبی بریتیە لە پێنج لاپەڕە... کە دەسنووسەکەم وەکو خۆی داناوە، لە بەر ئەو هۆیانەی لە پاشکۆکەدا باسم کردوە .

٤– وێنە و دۆکیۆمێنت ...

١) هەندێ وێنە لە قۆناغە جیا جیاکانی تەمەنیدا گیراوە ..

٢) ئەو دۆکیومێنتانەی کە ئەبن بە بەڵگە بۆ راستیی هەندێك لە قسەکانمان ..

٣) چەند دۆکیۆمێنتێك کە پەیوەندیی بە خانەوادەکەیانەوە هەیە .

لەڕاستیدا ئەوەندەی کە لە بەردەستمدا یە و ئەوەی لە دەستم هاتوە، ئەمەیە کە ئەیخەمە بەردەستی خوێنەران .... هیوا دارم - کەم تا زۆر- لە مەبەست نزیك بووبێتمەوە و رووزەردی لای شارەزایان و خوێنەرانی ئەدەبی کلاسیکی و گشت خوێنەرانی ئەدەبی کوردی نەبووبم ...

حمە زیاد شێخ تەها

سلێمانی – گەڕەکی بەختیاری

مایس/ ٢٠١٠

رەهبەر و بنەماڵەکەی

شێخ طه کوڕی شێخ سعید کوڕی شیخ خدر .. ساڵی (١٩٠٣) لەگەڕەکی (امام قاسم) لەکەرکوك لەدایك بوە، لەتەمەنی یەك ساڵیدا باوکی کۆچی دوایی کردوە و لەتەمەنی حەوت ساڵیدا دایکیشی کۆچی کردوە٠ ئینجا کەوتوەتە بەرشەقی رۆژگار و کەس و کار ..بەرەی باوکی لە (امام قاسم) بوون وبەرەی دایکیشی لەگەڕەکی (أخی حسین) کەئیستا پێی ئەوترێ (حەسیرەکە) .. منداڵێکی بەستەزمان لەنێوان بنەماڵەی باوك وبنەماڵەی دایکیدا ئەمسەروئەوسەریان پێ کردوە .خۆی لە سەرگوزشتەکەیدا بەدرێژی باسی ئەو تاڵی و ناخۆشیانەئەکا ... ئەتوانین بە ڕاشکاوی ئەوە بڵێین کەئەم پیاوە (عصامی) بوە و خۆی خۆی دروست کردوە .

لەگەڵ ئەوەی کەخاوەنی دووبنەماڵەی گەورە ودەست ڕۆیشتوو بوە ! بەلام لە لای هیچیان نەحەواوەتەوە ٠٠ بە مەرجێ هەردوو لایان ناوبانگی چاکە و پیاوەتیان هەبوە ، بەلام لەوە ئەچێ تەنها بۆ ناو چاکەیان کردبێ!..بەخێوکردنی کچەزا یاخود برازا ناو و ناوبانگی پێ پەیدا ناکرێ .. لەبەر ئەوە هیچ لاییکیان نەیان گرتوەتە خۆیان ..

لە بنەماڵەی دایکی .. (سەید محمد ئاغا) دانیشتوی کەرکوك و کەسایەتی ناودار لەسەرەتاکانی سەدەی نۆزدەیەمدا لە شاری کەرکوك نیشتەجێ بوە، وەچەکانی خوێندەوارولە دەوڵەتی عوسمانلیدا کار بە دەست بوونە، (سید احمد) کەلەدایکەوە باپیری شێخ تەهایە.. یەکێ لە کوڕەکانی بوە، ماوەییێك لەماڵی ئەواندا ماوەتەوە .. لە جیاتی ئەوەی وەکو یادگاریەك کەلەکچە (جوانەمەرگەکەی) بەجێ مابێ .. تەماشای بکا .. بە پێچەوانەی ئەوەوە ڕووی نەداوەتێ و دەری کردوە .

بەلام لەدوای مردنی باوکی کە (شێخ سەعید) بوو خوێندەواری لەبنەماڵەی باوکیدا بەرەبەرە پووکایەوە، ئەو مامەشی (شێخ جواد) کەلە سەرگوزشتەکەدا باسی ئەکا تەکیەکەی کردوە بە مزگەوت و پێش نوێژی تێداکردوە و زۆر تاقەتی علومی دینی نەبوە ، زیاتر شارەزایی لەکیمیاگەریدا هەبوە و لەو بوارەدا پیاوێکی زیرەك بوە ٠ تەنانەت توانیویەتی پارەی ئەو سەردە مە دروست بکا بە ئامێری دەستی ساکار بەمەرجێ معد ن بووبێ ٠ وەکو باوکم باسی ئەکرد، لەگرانیەکەدا، بەو کارە گوزەرانی کردوە ٠

شێخ سعید کەجێگری شێخ خدری باوکی کەدروستکەری ئەوتەکیەی (نەقشبەندی) یە بوە لەکەرکوك، بەمردنی ئەو تەکیەکە کوێر بوەتەوە و تەنها ناو و یادگاری لەلای ئەوکەسانە ماوە کە مریدی تەریقەتی نەقشبەندی بوون لە کەرکوك ، ئیتر نەخەلوەت و زیکری تێدا کراوە و نەشۆربای تێدا خوراوە .

شێخ سعید جێگرێکی لەباری باوکی بوە و توانیویەتی خەلکێکی زۆر لەسەر تەریقەتەکە بهێلێتەوە و پەرەی پێ بدا ،بەلام بەمردنی کوت وپڕی ئەو، تەکیە ئەمرێ و تەریقەتەکەش کز ئەبێت و بەرە بەرە نامێنێ لە کەرکوك ٠ لەقەسیدەیێکی شێخ ڕەزای تالەبانیدا بەتورکی لەژێر ناوی (نقشبند یلر) مەدحی (شێخ خدر) ئەکات و بە {خواجە خضر } (١) ناوی ئەهێنێ وەك چۆن لە لای کاربەدەستانی حکومەتی عوسمانلی بە {خضر افندی} (٢) ناوی براوە ..

شێخ خدر پیاوێکی وابوە کەئەگەرلەشوێنانی دیکە ناکۆکی لەنێوان تەریقەتی قادری ونەقشبەندیدا هەبووبێ ، وە کو لەسلێمانی هەبوە، بۆنمونە نێوان مەولانا خالد و شێخ مارفی نۆدێ یا خود نێوان مەحوی شاعیر و کاك احمدی شێخ، کە گەیشتوەتە ئەوپەڕی ناکۆکی ،بەلام ئەم لەگەڵ تەکیەی تالەبانیدا کە تەریقەتیان (قادری) یە ، ئەوسەردەمە شێخ علی گەورە سەرپەرشتیاری تەکیە ئەبێ پەیوەندی زۆرباشی لەگەلیان هەبوە تەنانەت کتێبیشیان بە یەکتری داوە، کتێبێکی پاشماوەی شێخ خدرلەلام مابوو لەسەری نوسرابوو (هذا ملك علی الطالبانی) کتێبەکەدەربارەی شێوازی (أدب و رەخنەی أدبی) چاپی حجری بوو مۆری شێخ علی لەسەربوو .. تا ئەگاتە سەر شێخ تەها کە ئەویش پەیوەندی و برادەری زۆر خۆش بوو لەگەڵ تالەبانیەکان ،بە تایبەت خوالێخۆش بوو (شێخ جمیل تالەبانی) کە سەرپەرشتی تەکیەکەی ئەکرد و لە دوای ئەو (شێخ علی) بچووك .

---

١) خواجە : لێرەدا مانای (مامۆستا) ئەگرێتەوە ... مانای دیکەشی زۆرن .

٢) أفندی : وشەیێکی تورکیە بە مانای: بەرێز – گەورە .. هەتاوەکو سالانی شەستیش لە کوردستان بەمامۆستا ئەوترا أفندی .

وتمان له پاش شێخ سعید تەکیەی شێخ خدر شێخایەتی تێدانەکرا، لەنێوان بەجێ هێشتنی (ڕەهبەر) بۆکەرکوك وگەڕانەوەی نزیکەی (١٠) ساڵی پێچوە لە (١٩١٥ تا ١٩٢٤) نەگەڕاوەتەوە کەرکوك ٠ دوای گەڕانەوەی لە(کلیەی شریعەی اعظمیة) بەامتحان لە پۆلی دوو وەرگیراوە، کەئەوسەردەمە کۆلێجەکە تازە دامەزراوە، بەلاّم ئەم نەیتوانیوە تیایدا بەردەوام بێت لەبەرئەوهۆکارانەی کەلەسەرگوزشتەکەدا باسی دەکا٠ ئەو مامەی کە (شێخ جواد) ە ڕێگەی نەداوە بچێتە مزگەوتەکەی خۆیان ناچارلەمزگەوتەکانی کەرکوکدا فەقێیەتی کردوە بۆئەوەی پەرە بەخوێندنەکەی بدات وخۆشی بژێینێ لەهەمان کاتدا زۆرهەوڵی خوێندنی ڕەسمی داوە وەك ئەوەی لە (مدرسة محمودالخال) خوێندوویەتی کەقوتابخانەیەکی دینی رەسمی بوە سەر بە دائیرەی ئەوقاف لە کەرکوك .

ئەیگێڕایەوە کەچۆن لەساڵی (١٩٢٧) لە مزگەوتی قەلاّ بوە ضابتێکی گەورەی هیندستانی ویستوویەتی فێری زمانی فارسی ببێت، ئەمیان بۆ دەست نیشان کردوە وەکو یەکێك لەشارەزایانی زمانی فارسی لە کەرکوك ..بەرامبەر بە برە پارەیێك پێی وتوەتەوە کە بۆ ئەو کاتەی ئەم گەلێ باش بوە .. وەك بۆی باس ئەکردم لە(کۆی سنجق)، لەسالأنی (١٩١٩-١٩٢٢) فەقێ ئەبێ، لەسەردەستی کابرایەکی دەباغچی فێری فارسی بوە .. ئەیوت : لە پێناوی فێربووندا ئەچووم بۆ ئەو دەباغخانەیە و گوێم نەئەدا بەبۆنی ناخۆشی ئەو پێستەیە .

وەك وتمان ئەوسالأنەلە (١٩٢٤ - ١٩٢٩) لە زۆر مزگەوتی کەرکوك و دەوروبەری فەقێیەتی کردوە لەلای (مەلا احمدی فرقان) باوکی مەلا جمیل ڕۆژبەیانی خوێندوویەتی، لەلای (مەلا احمدی مەلاحکیم) خوێندوویەتی کەاجازەی علمی لەو وەرگرتوە .. تەنیا لە مزگەوتەکەی خۆیان نەیخوێندوە لەبەرئەو هۆیانەی کە باسمان کرد .

لەساڵی (١٩٢٩) ژن ئەهێنێت و پاش ماوەیەك کەرکوك بەجێ ئەهێڵێ بۆدێیەکانی ناوتاڵەبانی، لەچەند دێیەك مەلایەتی ئەکا یەکێك لەو دێیانە(بەیانلو) ئەبێ کەئەوسەردەمە بەدەست (شێخ شکور) ەوە ئەبێ وەك باسی ئەکرد پیاوێکی زۆرباش بوە و زۆر ڕێزی گرتوە وچەندساڵ لەوێ گلی داوەتەوە، لەناوتاڵەبانی ئەمێنێتەوە تاساڵی (١٩٣٣-١٩٣٤)، ئەمجارە کەرکوك ودەوروبەری بەجێ ئەهێڵێ وکۆچ ئەکا بۆ بەغدا و لەوێشەوە بۆ خوارووی عێراق لە(١٩٣٤)، وەك خۆی باسی ئەکرد لەمەرکەزی (ناصریە)

وەزیفەییێکی ئەبێ .. لەوێ خوالێخۆش بــوو (مــەلا مــستەفای بــارزان) ئەناســێ .. کەلــەو کاتــەدا ئــەو (دەســت بەســەر) ئــەبێ، ئاشــنایەتی پەیــدا ئەکــەن و وردە وردە متمانــەی خوالێخۆش بوو وەرئەگرێ ...

ئەیووت رێزمانی فارسیم پــێ ئەوتــەوە ، زۆرجــار دووبــەدوو لــەباری هەمیــشە نالــەباری کوردستان وکێشەکانی ئەوسەردەمەی کورد ئەدواین . جارێکیان چوومە ژوورەوە بۆخزمــەتی بە دیار چەند وێنەییێکەوە فرمێسکی ئەسرِیەوە ، یەکێ لەو وێنانــە شــێخ عبدالــسلام بــوو بەسێدارەوە .. لە دوای ناصریە جارێکیش لە بەندیخانــەی (ئــاڵتوون کــۆپری) ســەردانی ئەکا لە ١٩٥٨ کە لە سۆڤیەت گەڕایەوە ، بروسکەییێکی بەخێرهاتنەوەی بۆ نارد، تاکو ئــەم دواییانە وەڵامەکەیمان لە لا مابوو ..لە ساڵی ١٩٧٠ بۆ دوا جار لە (گەلاڵە) سەردانی کــرد و شەوێکیش لە خزمەتیدا مایەوە .

بەبۆنەی ئاوارەیی و دەربەدەریــەوە ئاشــنایەتی لەگــەڵ زۆر لــە پیاوە گــەورەکان پەیــدا کردبوو،وەك خوالێخۆش بوو (شێخ محمودی حفید) ئەو کاتانەی لە بەغــدا (دەســت بەســەر)* ئەبێت ،ئەمیش (مراقب عمل) ئەبێت لە پرۆژەی دروستکردنی یەکێك لە پردەکانی شاری بەغدا لە(١٩٣٦-١٩٣٧) کــەوابزانم لــەرێگای خوالێخــۆش بــوو (محمــود جــەودەت) ە وە ئەوکارەی دەست ئەکەوێ ، ئەیوت گەلێ جار سەر لە بەیانی شــێخ تەشــریفی ئــەهێنا و بــۆ بێــتا قــەتــی تاوێــك ئەوەســتا ٠٠ تەماشــای ئیــشەکەی ئــەکرد و لــە کرێکارەکــان ورد ئەبووەوە، جارێکیان کرێکارێك بەردێکی گەورەی هەڵگرتبوو ! فەرمووی شــێخ تــەها ئــەو کابرایە (لەك) ە، بانگی بکە و لێی بپرسە، منیش کە کابرا بەردەکەی دانا ! بــانگم کــرد و لێم پرسی : لەچ عەشیرەتێکی ؟ وتی : قوربان (لەك) .

---

* سەردەمی پاشایەتی کە پیاوە گەورەکان دووربخرانایەتەوە بۆ شارێك نــەدەبوو لــە ســنووری ئــەو شــارە بچنە دەرەوە ! لە بەر ئەوە پێیان ئەوترا (دەست بە سەر) = (إقامة جبرية) .

لەســاڵی (١٩٣٨) وەزارەتــی معــارف پێویــستی بەماۆســتائەبێت وبــەامتحان معلــم وەرئەگرن، ئەچێتەامتحانەوە و دەرئەچێت و ئەبێت بەمعلم لە ناحیەی سەنگەسەر و دوو ســاڵ لەویٚ بەموچــەیەکی بــاش (معلــم اول) ئــەبێت، نــازانم لەبــەرچ هۆیــەك لەســەرئەوکارە لا ئەچــیٚ .. لەســـاڵی (١٩٤٠) ئەگەڕێتـــەوە کـــەرکوك ولـــە أوقـــافی کـــەرکوك بەڕەسمی ئەبێت بە (امام وخطیب) .

لەسەرپارچەکاغەزێك کەلەکاتی خۆیدا وەك بۆرە وەسیەتێك شێخ (خدر) نوسـیویەتی کـە بەروبوومی باخەکە (بکریٚ بە وقف)، بــەو مانایــەی کەهەرکەســیٚ +لێــی بخــوا بــەخێری خاوەنەکەی..! لەڕێگای دادگای ئەوسەردەمەوە و لەسەر ئیددیعای مدیری اوقاف و شــاهیدی شێخ جواد خۆی لێکدانەوەییێکی هەڵاوگێڕی بۆ ئەکرێت و مزگەوتەکە و گشت باخــەکانی دەور و پشتی ئەخرێتە سەر دائیرەی ئەوقـــافــی کەرکوك، دوای ئەوەی شــێخ تــەها هــەوڵێکی زۆر ئەدا بۆئەوەی سەرنەگریٚ ..بەڵام هەموو هەوڵ وکۆششەکانی بیٚ ســوود ئــەبن .. نــازانم چۆن ئەو خــانوەی بــاوکی - کــە بــە پــاڵ مزگەوتەکــەوە بــوو – وەرئەگرێتــەوە، کــەخۆی وباوکیشی لەوێدا لەدایك بوون، هەروەها من و (شەهێن) ی خوشکیشم .

بەڵام ئەو مامەی هەر لەدژایەتی کردنی بێزار نابیٚ !.. هەر بۆئــەوەی شــێخ تــەها ئاســودە نەبیٚ ..خۆیشی زەرەرمەند ئەکات و کارێکی وا ئەکا (نیشتەجیٚ) یەکەی هەردوولایان بــدرێت بە دائیرەی اوقاف ... لەگەڵ خانەنشین بوونی باوکمــدا بــە هــیچ جۆرێــك - پەیوەنــدی رەسمی - مان بە ئـــەو مزگەوت وخانووەوە نەما، تەنها گۆڕی (شــیخ خــدر) و هاوســەرەکەی نەبیٚ- دایکی شێخ سعید و ئەوەکانی تر- کەلە تەکیەکەی خۆیــدا بــە تەنیــشت یەکــەوە نێژراون .. بەڵام بە داخەوە دوای نەمانی رژێمــی پێــشوو نــاوی دروســتکەری راســتەقینەی خانەقا و مزگەوتەکەیان وەك خۆی دانەناوەتەوە .. ئەوەش ئەگەڕێتەوە بــۆ نزمــی ئاســتی بیرکردنەوەی (ئەو کەســە) کە ئەو کارەی بەئەنجام گەیاندوە .

.

هەرچی (شیخ سعید) ە لەکاتی خۆیدا کە مردوە - لە بەر هەر هۆییێك بێت - لە تەکیەکـە نەنیێژراوە بەڵکو لە لەناو شوورەی تایبەتی بنەماڵەی خـەزووری کـە (سـەید احمـد) ە لـە گۆڕستانی شیخ محی الد ین لە کەرکووك نیێژراوە .

پیێش دەستکاری کردنی ناوەکەی لەلایەن رژیێمی پیێشووەوە، ناوی مزگەوتەکـە بـەم جـۆرە بوو :

ئەمە ئەو لەوحەیەیە کە ساڵەهای ساڵ بە سەر دەرگای مزگەوتەکەوە بوە

دەقەکە بەم شیۆەیە ئەخویێندریێتەوە :

خانقاه شیخ خضر

النقشبندی بناه سنه ١٢٨٢ ه

- سنه ١٢٧٧ م*-

* ئەو (١٢٧٧ م) هیچ پەیوەندییکی بە (١٢٨٢ه) یەوە نیە ! .. هەڵەییێکە سەرچاوەکەی نەزانراوە .

گۆڕی شێخ خدر و هاوسەرەکەی لە تەکیەکەدا کە موڵکی خۆی بوو

لە ١٩٧٣/٢/٢٨ (رەهبەر) ماڵئاوایی لە ژیان کردوە و لە هاوسەری دوەمی کە ناوی (صبرية) بوە کوڕێك بە ناوی (حەمە زیاد) و کچێکیش بە ناوی (شەهێن) لە دوای بەجێ ماوە .. ئەمیش دوور لە کەس و کار .. لە گوڕستانی (شیخ محی الدین) لە کەرکووك نێژراوە و لەسەر بەردی گۆڕەکەی هەڵکەندراوە:

برادەران توخوا کەی..کەمن مردم وەسییەت
لە جێگاییێکی بەرزی بمنێن بەقەدروحورمەت
بانگ ڕایەڵنە خزمانم لەشار و کوچەو لادێ
لەسەر قەبرم هەڵپەڕن بەگۆرانی کوردییەت

ڕەهبەر و شیعر

شیعر پێناسەییێکی تایبەت ودیاری کراو ناگرێتەخۆی ... بەڵکو خۆی پێناسەی خۆیەتی ... بەڵام ئەتوانین بڵێین رەنگدانەوەی هەیە :

١- لەلای شاعیر دەربڕینی هەستێکە ،لەهەرکات وشوێنێکدا بێت ،بەوێنەی شیعری یان چەند وشەییێکی (ڕێك)١ و (جوان)٢ کەمانایەك دروست ئەکات وئەیگەیێنێت بەدەرەوەی خۆی .

٢- لەلای (وەرگر)٣ چەند وێنەیەکی شیعری یاچەند ووشەیەکی ڕێك و جوان ئەتوانێ کار بکاتە سەرهەست ونەستی ئەوکەسەو بیهەژێنێت و لە دۆخێکەوە بیباتە دۆخێکی تر*.

کەوابوو(جوانی و ڕێکی)پێویستە وەکومەرجێکی سەرەکی لەشیعردا هەبێ،ڕێکی بۆئەوەی مانایەك ببەخشێ ، جوانیش بۆئەوەی سۆزێك لەلای وەرگر پەیدابکات.

احمد شوقی ئەڵێ :

والشعرُ إن لم يكن ذكرى وعاطفة

أو حكمة، فهو تقطيع و أوزان

---

١ - ڕێك: منتظم : بەرامبەر بە (پەرش وبلاو و بێ مانا یا بێ سەروبەر).

٢- جوان: جوانی وشە: جمال: بریتیە لە ڕیتم وزەنگ ومۆسیقا لەوشەدا کە ئەمانە (سیحری وشە) پێك ئەهێنن .

٣- وەرگر = متلقی: خوێنەر یا بیستەر.

* زۆرجار ئەوەنابێ بەمەرج، چونکە ئەو کارتێکردنە، لەسەر بەرزونزمی ئاستی وەرگر ئەوەستێ .. وەك نالی لەم بەیتەدا ئەفەرموێ:

عمرێکە بە میزانی ئەدەب توحفە فرۆشم

زۆرم وت و کەس تێ نەگەیی ئێستە خەمۆشم

شیعر لەلای ڕەهبەر دەربڕینی هەستێکە کە گەلێ جاران شێوەی جۆراوجۆر لـەخۆی دەگـرێ ، وەك گەیاندنی بیرۆکەیەك یاخود مەبەستێك یا حەزوخەیاڵێك هەڵقوڵاوی ویژدانی خـۆی لەسەرشێوازی شیعری کلاسیکی کوردی ، هەندێ جارلەسەرکێـشی پە نجـە وهەنـدێ جـاریش زۆرخۆی بەوردەکاریەکانی قافیەوە نەبەستوەتەوە، ئەوجارانە گرنگتر گەیانـدنی مەبەسـت بوە لەلای ئەم ...

بەگشتی ئەتوانین بڵێین ماناو مەبەست لەلای ڕەهبەر هەروەها بتـەوکردنی بـیرو نـاوەڕۆك، لە پێشترە لە شێوە و قالب، ڕەنگە ئەو تێڕوانینە لەزۆر جێگا کاری کردبێتە سەر لایـەنێکی گرنگ و بنەڕەتی لەشیعردا کە ئەویش (وێنەیە) هەرچەندە وێنـەی شـیعری بەیـەکێك لـە بنەما سەرەکیەکانی شیعر ئەژمێردرێ، بەلام زاڵ کردنی (مەبەست وناوەڕۆك) بەسەر (شـێوەو قالب) دا لەوانەیە لایەنی جوانکاری کزولاواز بکـا، لەگـەڵ ئەوەشـدا وشـەی ڕێـك وجـوان ئەتوانێت جێگای بگرێتەوە و لەخانەی شیعرنەچێتە دەرەوە ...

گەلێ جارئەوەی کەدەری ئەبڕین بریتیەلەوخواست و ئاواتانەمان کـە نەهاتوونەتـە دی .. چ بە شیعر بێت چ بە سکالا چ بە هەناسەی سـارد ... گـشتی هـەر لـە (حەسـرەت) دا کۆئەبێتەوە -٤ .

حەسرەتی گەورەی ڕەهبەر دواکەوتوویی میللەتەکـەی بـوو لەگـشت بوارەکانـدا بەتاییـەت نەخوێندەواری وناتەبایی کە دوو هۆکاری سەرەکین بۆدواکەوتن، خەمی سەرەکی ئەو:

١.دروست بوونی دەوڵەتێکی سەربەخۆبوو بۆکورد.

٢.میللەتەکەی بگاتەئاستی گەلانی پێشکەوتووی دنیا، چونکە بـەلای ئـەوەوە کـورد هیـچی کەمترنیەلەوگەلانەی کەخاوەن دەوڵـەت وئـابووری بـەهێزن ، لـەم بۆچـونانەی دا پـشتی بەمێـژووی کوردوگـەلانی دەوروپـشتی بەسـتبوو، ئەوکەسـەی شـیعرە نیـشتمانیەکانی بخوێنێتەوە خۆی بۆی دەرئەکەوێ کە چەند پەرۆشـی گەلەکـەی بـوە، لێـرەدا مـن نامـەوێ پە نجـەبۆهیچ پارچـە شـیعرێکی ڕاکێـشم یـا لـەکێش وقـەوارەی خـۆی بیبەمە دەرەوە .. من ئەوەیان بۆ خوێنەر بەجێ ئەهێڵم ! ...

٤- لەم دێرە شیعرەی گۆران جوانتر لە خەیاڵمدا نیە بۆ ئەم شوێنە، کە ئەڵێ :

هەرچەند بە بەر میلالی فرەم تەنگە قافیە

عمرێکی خەم هەناسەیەکی ساردی کافیە

وەکو هەر شاعیرێکی کلاسیکی لەگشت بوارەکانی شیعردا وەك ئەڵێن ئەسپی خـۆی تـاوداوە ، ئەوەیان لەتصنیفی دیوانەکەیدا دەرئەکەویٚ ٠

لەبواری غەزەلدا شیعری جوانی هەیەو لە زۆر جێگا بنەماکانی رەوانبێـژی (البلاغـە) ی تێـدا بـەکارهێناوە وەك (جنـاس و طبـاق و هتـد ٠٠٠) لەمانەشـدا کاریگـەری شـاعیرە کلاسیکیەکانی پێش خۆی لەسەرهەبوە بەتایبەت (نالی وشێخ رەزا و حاجی قـادری کـۆیی) کەئەمانە لەسەرەتاوە بنەماوهەوێن و پاڵپێوەنەری وتنی شیعربوون لەلای ، وەك بۆی بـاس ئەکردم لەتەمەنی چواردەساڵیەوە هـەوڵی شیعرنوسـینی داوە، ئـەیوت یەکـەم جـار بۆخـۆم چەند بـەیتیٚ شـیعرم لە پێـشوازی کەسـایەتیەکدا وتـوە بـەلاٚم ئـەو شـیعرەکەی لـە بـیر نەما بوو، منیش ئەوکەسەم لەبیرنەماوە٠
مزگەوتـەکانی کوردسـتان کەئەوسـەردەمە گـشت بوارەکـانی رۆشـنبیری وخوێنـدەواری گرتبوەخۆی هەرلەبواری دین و فقە و شەریعەتەوە) بۆ بواری زانستەکانی (فیزیا، فەلـەك، ریاضیات، منطق وجوگرافیاو هتد٠٠) بۆ بواری ئەدەب و فەلسەفە و مێـژوو هتـد ٠٠٠ گـشت ئەمانە مەنهەجی مقرّر بوون لەمزگەوتەکاندا ، کەسیٚ نەیئەتوانی (اجـازەی مەلایـەتی) وەربگریٚ ئەگەر ئەو زانستانەی لەسەردەستی چەند مـەلاییێکی زانـای ئەوسـەردەمە تـەواو نەکردایە ٠
ئەم ، جگە لە مەنهەجی مقرر خـۆی خولیـای { زمـان و مێـژوو و ئـەدەب و علمـی عـروض و بەلاغەی هەبوە ، لەئەدەبی کلاسـیکی (فارسـی و تـورکی و کـوردی و عـەرەبی) شـارەزایی پەیداکردوە، شیعری زۆربەی شاعیرە گەورەکان وقەسـیدە بەناوبانگـەکانی بـۆ مـن شـەرح ئەکردو شی ئەکردەوە، هەرلە { نامق کمال و عبدالحق حامد و حـافظ و سـعدی و خـەییام و نـــالی و کـــوردی وشـــێخ رەزا و مـــەحوی وحەمـــدی و أبونـــواس و متنبـــی و گەلیٚ لە شاعیرەکانی تر ... باسی (تاهیر فوئاد) ی ئەکرد کـە شـاعیرێکی کـوردی خـەڵکی کەرکوك بوو لەتەمەنێکی کەمدا کۆچی کردبوو .

کەرکوك شاعیری زۆرە و زۆربەشیان کوردن ئەگەر بە زمانێکی تریش شیعریان وتبێ .. ئەو باسی زۆربەیانی بۆئەکردم وەك (شێخ عبدالرحمانی خالصی) باوکی شێخ ڕەزا و نائب اوغلی و دەدە هجری و ڕەنجوری و شێخ محمدی خالص کوڕی شێخ ڕەزا و گەلێکی تر کەئەمانە هەموویان کورد بوون ولەشاری کەرکوك ژیاون .. ئێستا من کەشکۆلێکم لەلا یە لە دەوروبەری ساڵی ١٩١٥ نووسراوەتەوە کە شیعری زۆربەی شاعیرەکانی کەرکووك ی تێدایە .

لەگەڵ گەلێك لە شاعیراندا ئاشنایەتی هەبوە وەك (دەدە هجری کە کوردێکی کاکەیی بوو هاوڕێ بوونە و شیعریان بۆیەکتری خوێندوەتەوە . هەر وەها لەگەڵ ئەسیری و تاهیر فوئاد برادەری هەبوە .

لەشاعیرو ئەدیبەکانی سلیمانی لەگەڵ هەندێکیان برادەری وتێکەلاوی هەبووە وەك بێخود کاتێ لەمزگەوتی موفتی لە سلێمانی خوێندویەتی برادەری لەگەڵدا پەیداکردوە ، هەر وەها (شێخ نوری شێخ ساڵح) و مامۆستا (برایم احمد) کە ماڵیان لەگەڕەکی (امام قاسم) بوو لە کەرکوك ..

لەدوای شۆڕشی (١٩٥٨) پارچە شیعرێکی نیشتیمانی لەگۆڤاری (شەفەق) کەلە کەرکوك دەرئەچوو بلاوبوەوە بەناوی (ئەی وەتەن)، پێشتریش ئەوەندەی ئاگادار بم لەگۆڤاری گەلاوێژ چەند شیعر و نوسینی بلاوکردوەتەوە و ماوەیەکیش - سەرەتای چلەکان - وەکو نوێنەر و پەیامنێریان لەکەرکوك کاری بۆگۆڤاری گەلاوێژ کردوە .

شیعرە دینیەکانیشی کەبریتیەلە (٣) پارچە پاڕانەوە و مناجاة ..گەلێ جارلە پرسەکاندا لە کەرکوك گوێم لێ ئەبوو، دەنگ خۆشەکانی وەك (مەلاکەریم و مەلا جەوهەر) ئەیانخوێندەوە ٠

شیعرەکان

أ) شیعری نیشتیمانی

ب) شیعری غەزەل

ج) شیعری ویژدانی

د) شیعری ماتەم

هـ) شیعری دینی

أ) شيعرى نيشتيمانى

ئەی وەتەن بێ شەوقی رووت

رۆژو شەو غەمگینی تۆم وئەی وەتەن بێ شەوقی ڕووت
بەختە رووحم تاقیامەت والە رێگەی هاتوو چووت
شەو لەتاوت وا حەرامە خەو لەچاوم ناکەوێ
ناسرەوێ ساتێ لەچاوم خوێنی ئەشکی ئارەزووت
کەوسەرە هەم گەوهەرە ئاو و هەوای خاکت وەتەن
بێ تۆ من ژینم لەچی، تامردنم چاوم لەدووت
فەخری کوردە خاکی بەرزت شوێنی کوردە ئەی وەتەن
جێ هەواری شێرو مەردە نیشتمانی قەومی زووت
تاکو گۆڕ (ڕەهبەر) لەباسی خاکی بەرزت لامەدە
تێ بکۆشە وابە عەزم وسەربەخۆ بۆهۆزی خۆت

برادەران وەسییەت

برادەران توخوا کەی، کەمن مردم وەسییەت
لە جێگاییێکی بەرزی بمنێن بەقەدرو حورمەت
بانگ ڕایەڵنە خزمانم لەشار و کووچە و لادێ
لەسەر قەبرم هەڵپەڕن بەگۆرانی کوردیەت

خزمان وقەوم وخوێشم لەدوای مردن یادم کەن
بەجێ بێنن وتارم لەرووی وەعز و نەسیحەت
ئاواتم زۆر لەدڵ ما، هیچیانم چاوپێ نەکەوت
سەد حەیف و زۆرمخابن بۆ قەومی کـــــوردی دواکەوت
گەلی بێگانە هەموو ،لەسەر کورد حاکم و زاڵە
کوردیش ئەسیرو بارکێش پا بەکۆت و لەمیحنەت
زۆر بەتاسەو ئاواتم کە بیبینم ڕۆژی کــــــورد
تاکەی لەتاریکیدا مەحکومی جەور و زیللەت
ئەم چەند بەیتەم بنووسن لەسەر کێلی قەبرەکەم
تابزانن حەماسم بۆقەومی کوردی دواکەوت
سەرو ماڵت فیداکە(ڕەهبەر) بۆبەرزی وەتەن
هەتاکو سەربەست بژی گەورە و بچووکی قەومت

وێنەگر

وێنەگر کە { گیوی موکوریانی } یە لەڕۆژی ١٩٤٦/٩/٥
لە شاری هەولێر وێنەمی گرتوە

وێنەگر وێنەی کەوەرگرتم لەشەوق وسۆزی کورد
بوو بەیادی یادگاری شاعیری دڵسۆزی کورد
ڕۆژی کورد هەم دەوری کورد دەرچوو لەمیحنەت سەدشکور
شەونەما زیللەت بەسەرچوو هاتەدەر فەیرۆزی کورد

لاوی کوردستان هەتاکەی دەست لەژێر بارو ئەسیر
سەد شوکر ئۆخەی کەئەمڕۆ جەژنەیەو نەورۆزی کورد
نەگبەتی کورد وابەسەرچوو نەوبەتی ئازادی یە
یەك بەیەك لاوم هەلەو کەن بابژی هەر هۆزی کورد
خۆت فیدای خاکی وەتەن کە (ڕەهبەرا) تا رووی (لەحد)
بەڵکو دەرچێتن لەزیللەت قەومەکەی ئاڵۆزی کورد

زەمانی سەربەخۆیی

ئەی برا هەڵسە زەمانی سەربەخۆ و هوشیارە کورد
بۆ نیثاری خوێنی دوژمن حازر و بێدارە کورد
تابەکەی مەحکومی دەستی دوژمنی خوێن خۆرەبێ
وابەدەم تیری جەفاوە لەت لەت و زامدارە کورد
هەڵکە بازوی هەولّ وهیممەت بێرە ساحەی عیلم وفەن
تانەجاتی بێ لەزیللەت قەومەکەی بێ چارە کورد
تابەکەی نوستن لەبەرگی غەفلەت و ئاوارەیی
دەنگی زانستە لەهەرلا بانگ ئەکا هاوارە کورد
نەحس و بەدبەخت و سیاچارە و هەژارە قەومەکەت
خوا بە بەدری مەعریفەت ڕووناکی کـــا دووبارە کورد
قەومی پڕمیحنەت هەتاکەی پڕبەدەم هاوار ئەکەی
ئەی خودا خاکی وەتە نمان بێ کەس و غەمخوارە کورد
سەد سەلاحەددین و دارا و کەی قوبـــاد و ئەردەشێر
سەربەخۆ ژین وئەمێستا بێ سوپاو سەردارە کورد

گەر مونادی تیٚ بفـــکریٚ بـانگی میللی وائەدا

یەك دڵ ویەك بن هەموو ئەی میللەتی ئـاوارە کورد

بۆنەکا (ڕەهبەر) بەسەردا خاکی میحنەت دائیمـــا

چونکە دایم دڵ بەئیٚش و دەربەدەر غەمبارە کورد

بۆ ژیـان گەر نەچیە بەر

قەومی کورد تـاکەی لە پەستی و واهیمەی خەوف وخەتەر

مەعدەنی خـاکت بەدەست ئەغیـارەوە کەوتـۆتە دەر

بوٚتەرەققی بۆتەعـالی بۆ ژیـان گەر نەچیە بەر

سوخرە کیٚش ودڵ بەئیٚش و دەستی زۆرت دیٚتە سەر

ڕووت وقووت و بیٚ مەعـاریف مل کەچ و بیٚ ئیعتبـار

بیٚ حەیـات وبیٚ نەشاط و وا زەلیل و دەربەدەر

بەرگی غەفڵەت داکەنە هەڵسە لەنـاوچەی وەحشەتـا

کەسبی فەنً و مەعریفەت کە بیٚرە مەیدانی هونەر

گەربەنووری مەعریفەت پەردەی جەهالەت لانەدەی

قوربەسەر دائیم بەڕۆژ و شەو ئەسیر و بـارەبەر

میللەتیٚکی بیٚ سوپـاە و حیشمەت وبیٚ ئیقتیدار

چۆن ئەتوانی ئیددیعاکەی گەورەیی بیٚنیتە بەر

(اتحـاد و اتفـاق و اقتصـاد) ت گەرنەبیٚ

چۆن ئەبیتە خـاوەنی تۆپ وتفەنگ خـاکت بەسەر

پێشکەوە بۆ پێشەوە ئەی میللەتی ئازاو نەجیب
هەڵکە بەیداغی بڵندیت خۆت لە زیللەت بێنەدەر
چەن بەئاواتم کەکورد (ڕەهبەر) بەسەربەستی بژی
دەست لەناودەست یەکتری کەن بێنە دەر بۆ شۆڕ و شەڕ

لاوی کورد بەسیە نیفاق

جەژنەیە دڵشادیە ئەی لاوی کورد بەسیە نیفاق
دەست لەمل یەك کەن لەگەڵ یەك هەوڵ بدەن بۆ ئیتتیفاق
هێندە موشتاقە دووچاوم ئەی وەتەن بۆ لاوی تۆ
لابدەن ڕۆژانی میحنەت لابدەن جەورو نیفـــــــاق
شەرتە بۆ لاوت بەدایم خواردن و بەرگی هەژار؟
ڕۆژی هەوڵە ئەی برا هەڵسن لەخەو وەرنە سیباق
سەیری ڕۆژنامەی جیهان کەی تێدەگەی بێگانەیی
شەرتە بێ بەهرە کە کورد بی ؟ وا زەلیل و بێ وثاق
گەل بەگەل بێگانە ئەمڕۆ هالە ئەوجی ئاسمان
بەسیە ئەی لاوم فیراقت، بەس خەریکی ئیفتراق
عیلم وفەننی قەرنی بیستەم شەرتە لای بێگانە بێ؟
بۆچ لەئایەی (عَلَّمَ الانسانَ) هەرئەو تاکە تــاق؟
(ڕەهبەرا) هەرکەس بەشەر بێ، شەرتەخادم بێ لەناو
بێ بەهاواری گەل و هۆزی هەتا ڕۆژی فـــــیراق

ئەی وەتەن مەحروومی گەشتی*

ئەی وەتەن مەحروومی گەشتی گوڵشەن و سەیرانتم
مردوویی دەستی غەریبی و بێ کەسیی لاوانتم
خواردنم ژەهراوە، خۆراکم غەمە، بەرگم پەلاس
بۆیەدایم وا خەریکی شیوەنی هیجرانتم
خوێن لەچاوم دێ لەباتی ئەشکی حەسرەت دا یما
چونکە هەرجارێ دەبینم دیلی دەس دوونانتم
سەیری گوڵزارت ئەکەم هەرچەند مەتاعی دوژمنە
خۆم لەقوڕ هەڵنێم کەمە، جا قۆچەکەی قوربانتم
کەی دەزانی لاوی من جوغرافیا و تەئریخی کورد
ڕۆژو شەو مەشغولی حەرفی زیکری یاکوردانتم
کوردە تاکەی بێ کەسی هەڵسە کەعەسری بیستەمە
ئەی بەقوربانی سوپاهی (ئاری و بابان) تم
(ڕەهبەرا)مردم وەسیەت بێ لەباتی شین وزار
بمبەنە سەر گردی (سەیوان) لاوی کورد حەیرانتم

کەرکوك / ١٩٤٥

---

* لە گۆڤاری (شەفەق) کەلە کەرکوك دەرئەچوو ساڵی/ ١٩٥٨ بڵاو کراوەتەوە

بیٚ وەتەن زیندانە

بیٚ وەتەن زیندانە جەننەت چاو لە غلمانی نەکەم
کولخەنی رضوانە بۆچ من دڵ بە حەیرانی نەکەم
بای نەسیمی صوبحی خۆشی یەك نەفەس گەر بۆم نەییٚ
دەر دەچیٚ رووحم ئیتر خۆم چۆن بە بریانی نەکەم
یەك دەقیقە دابنیشم من لە گوڵزاری وەتەن
بۆ نەبیێم (پاریس) و(بەرلین) یش بەقوربانی نەکەم
ئاوی ساف وئەنگەبین ومیٚوژ و دۆشاوم هەیە
شەرتە قەت شەمپانیا و ویسکی لەفنجانی نەکەم
فەخری کوردستانە ئەمرۆ کوردی زاخۆ و ئامیٚدی
ناکەسم گەر تەرکی کوردی، غەیری خۆمانی نەکەم
ئارەزووی سەرکەوتنت بیٚ ناکرِی (ماڵی بیلاد)*
بۆچ نەیەم کالاٚو کلاٚشی شاخی کویٚستانی نەکەم
دارو بەردت بۆتە گەوهەر بۆتە مایەی ئەجنەبی
لانەوازی بەسیە تاکەی رِوو لە عیرفانی نەکەم

---

*ماڵی بیلاد :- بەکالاٚ و کەلوپەلی بیٚگانە دەگوترا

غیرەتە ئەی کورد هەتاکەی دەست لە ژێر بار و ئەسیر
بەس نیە وەحشەت هەتاکەی ڕوو لە ئینسانی نەکەم
زۆربەئاواتم ببینم (ڕەهبەرا) کوردی هەژار
لابدەن جەهل ونەزانین حەیفە شوکرانی نەکەم

بڵێ کوردێکی بێکەس

کەمن مردم وەسیەت بێ بەدەس کردی وەتەن کفنم
بکەن بم نێژن وتابۆم ببێتە شاهید و شـەئنم
مەلا گەر بێتە سەر قەبرم لەباتی وەعزو تەڵقینم
بڵێ کوردێکی بێ کەس بوو شەهیدی حادسەی کەونم
نیشانەی فەخرە هەر کوردێ لەڕێی بەرزی وەتەن کوژرێ
بەبەرگی خوێنەوە بڕوا بڵێ مەم شۆن بکەن کفنم
مەتاعی جیفەی دونیا هەتاسەر بۆکەسێ ماوە؟
کەوابوو سەرفی کەم چاکە لەڕێی خزمەت هەموو زەینم
چەنێ ڕووزەردیە بۆمن ئەگەر بمرم بەبێ خزمەت
لەباتی ڕەحمەتم بوٚبێ لەهەرلاوە بکەن لەعنم
نەشاطی ژینی هەرلاوێ لەڕێی بەرزی وەتەنیایە
فیدای خاکی وەتەن ڕووحی نەکا ئەوسا نەڵێ مەزنم
وەتەن ئاوارەیە! تاکەی ؟ خەریکی بەرزی قەومت بە
بەسەرخە (ڕەهبەرا) قەومت هەتاکو بێتەوە جەژنم

ئەی وەتەن هەرچەند کە دوورم

ئەی وەتەن هەرچەند کە دوورم من لە سای سەیوانی تۆ
ڕوح بەدایم هـــالەخزمەت ، چاوەڕێـــی فەرمانـــــی تۆ
چاو و دڵ پۆشراوە چی بـــکەم چاوەکـــانم نابینـــــێ
تـانەهێنێتن سەبـــا نامەی گوڵ و ڕەیحانــــی تـــۆ
ساوەرە قـاســـید بەرە بۆدولـــبەرم نـــامەی فیراق
پێی بڵێ دایم حەزینە بولبولی خۆش خوانـــــی تۆ
پیر بوە هێزی دڵم بێ هەم دەم وهەم یارمەتی
زەحمەتە سەرپێ کەوێ وازوو لەبەر هیجرانــــی تۆ
مات وحەیرانم کەدایم گیرۆدەی دەستی غەمم
چونکە بێژراوە بەسەرما خاکی غەم بارانــــی تۆ
قەت نەبوو غافڵ لە(ڕەهبەر)چاوی پڕفیتنەی نیگار
دەیکوژێ پێشی دەڵێ دڵ قەفنەس و بریانــــی تۆ

کەرکوك ١٩٤٧

زوڵمەتی شەو وا بە سەر چوو

هەڵسە ئەی دڵ مژدەبێ وا لاوی کوردان هاتەوە

زوڵمەتی شەو وابەسەرچوو دەووری (بابان) هاتەوە

موددەتێکە یەعقوب ئاسا دڵ بەزامی سەختەوە

سەد شکور وا یوسف ئەمڕۆکە لەزیندان هاتەوە

حەسرەت وجەوری فیراقت ڕیشەمی هێنایەدەر

حمدللە بۆتەداوی دەردی، لوقمان هاتەوە

دیدەیی ئەشکم بەدایم مەوجی تۆفانی ئەدا

وشکە ئێستاکە کەدیتی شۆخی ڕەندان هاتەوە

لازمە شادی لەسەر گە نجان ولاوانی وەتەن

(ڕەهبەرا) وەعدەی ویساڵە ڕۆژی ڕوو نمان هاتەوە

لافی چیتە بۆ وەتەن

لافی چیتە بۆ وەتەن تۆ بەم سدارەی لارەوە

مەعدەنی ئاڵتون وزیوت وابەدەست ئەغیارەوە

پەرچەم و شانە لەگەڵ مادامە ئەمڕۆ باوە، لات

چیت بەسەر عیلم و مەعاریف کردەوەی باڵدارەوە

هیممەت وسەعیت هەموو هەر عارەقەو شامپانیا

پەشمە لای تۆ فکری میللی ڕووبەڕووی خوێن خوارەوە

سەد کەڕەت بێت وموئەززین بانگی میللیت بۆبدا

تەرکی ناکەی سینەماو دانست لەگەڵ مەی خوارەوە

ناوی خۆت ناوە مونەووەر پێم بڵێ لەم بەینە چیت

هەروەکو ئەلمۆدە ڕازاوەی لە ژێر دڵدارەوە

باعیسی فەخرە لەناو هەر میللەتێ (ڕەهبەر)، وەتەن

لازمە هەستی لەبەرگی وەحشەت و ئاوارەوە

کەرکوک ١٩٤٨

کوردی بێچارە

کوردی بێ چارە هەتاکەی مل کەچ وبێ حورمەتی

ڕووت و پێ خاوس لە ناوا لانەواز و سەرپەتی

کوا ژیانت کوا ویقارت کوانێ ئاسار و نیزامت

کوا لەکوێ ما (گەنجەکانت) تۆلەلای خۆت دەوڵەتی

قیبلەیی ڕۆم وعەجەم بووی و بەچەی (بابان) یان

ئێستە بوویتە مەخسەرەی عالەم لەهەرلا لەت لەتی

کواخەزێنە و موڵك ومالْت کوانێ سەرکردەو سوپات

کوا لەکوێ ما ئیقتدارت بەسیە تاکەی نەگبەتی

دوانزه مليۆنه نفوست گەربە چاو وردبيتەوه

حەيفه جێگات چۆڵه ئێستا بۆچی وا بێ شەوكەتی

بەس نيه(ڕەهبەر)كەكوردی ڕۆژی هەوڵ و هەڵمەته

شەرته تامردن ئەسيرو سوخره كێش و پەت پەتی؟

مۆبيليام له چی

بێ جەفای خاری وەتەن ! من كاكه مۆبيليام لەچی

بێ سەفای شاخی بڵندی قەسرو كەهرەبام لەچی

نامەوێ گەر بمدەنێ تاجی شاهەنشاهی برا

بێ وەتەن شەرته نەخوازم، قەيسەر وكيسرام لەچی

ژينی خۆم ناوێ بەبێ ژينی برای هاونيشتمان

چيم بەسەر ڕاديۆ و ويسكی شەوكەتی دنيام لەچی

فەخره بۆمن گەرلەبەركەم كاكه دەستكردی وەتەن

نامەوێ كردی (بيلاد)ی ئەتڵەس وغارام لەچی

كوا تەبيبێ هاوزمانێ زامی كورد تيمار بكا

ئەی خودا لوتفێ هەتاكەی شۆڕش وغەوغام لەچی

خۆت فيدای خاكی وەتەن كه (ڕەهبەرا) بۆقەومی كورد

حەيفه دايم ڕوو لەميحنەت سەروەتی (دارا)م لەچی

كورد كه مێژووی شاهیده

كورد كەمێژوی شاهیده بۆسەربەخۆیی وكردەوەی
یەك بەیەك بابۆت بەیان كەم تادەگاتە دەوری كەی
خاوەنی حوكم وعەدالەت خاوەنی جەنگ وجەدەل
خاوەنی سككەو سوپابوون تابتوانی حەزبكەی
زۆر بەئاواتم كەیەزدان ئەم گەلە زوو سەربخا
بێتە ڕیز وەك گەل لەناو بێگانەفەخری پێ بكەی
گەل بەگەل بێگانە قوربان والە ئەوجی ئاسمان
تۆهەتاكەی دەست بەتەسبیح وسیواك وحەی دەكەی
دەستی غەیره غیرەتە میوەی ژیانت ببچڕی
خۆت وگەل هەروا ئەسیرو بۆ ئەم وئەو ئیش بكەی
عالەمی غەیره هەموو وا ئاسمانت كەشف ئەكەن
تۆهەتاكەی خاڵ وخەتی دولبەرم بۆباس ئەكەی
هەرلە دارا و سكەندەر، كەی قوباد و ئەردەشێر
یەك بەیەك ئازاو دلێربوون (ڕەهبەرا) تاحەزبكەی

كەركوك ١٩٤٤

سروود بو قوتابیان

سالی١٩٣٨ بۆقوتابیانی قوتابخانەی سەنگەسەر نوسراوە

لاوانی وەتەن لەخەو هەڵستن   بەمەردی ئازا کۆمەڵ ببەستن
بەعیلم وئەدەب بەئەقڵ وکەمال   وەرنە سەر ڕێگەی تەرەقی و تەعال
مونادی بانگ کا لەناوتان بەدەنگ   وەکو ئەوروپا و ژاپۆن وفەرەنگ
ئەوروپا فەننی گەیشتە ئیعجاز   تاکەی زەلیل بن لاوانی بێ ناز
عیلمی ژاپۆنیش دنیای داگیرکرد   ئێوە لەجەهلا خۆتان مەحو کرد
ئەرز و ئاسمان سەروژێر چیا   هەموی کەشف کرد گەلی ئەوروپا
مەکتەبە ڕێگەی تەرەقی ونەجات   هەوڵی تیابدەن لاوانی ووڵات
لەخەوی غەفڵەت تاکەی هەردەنوون   ئێوە زیندوون یانەخۆ مردوون
جەهالەت بڕوا نۆرەی عیرفانە   وەرن بۆمەکتەب ئازاو مەردانە

نۆرەی ژیانە

موژدە ئەی لاوم ڕۆژە نەما شـــــەو
دەس دە تەلەفون بانگ کە کورد هەلەو
کوردستان ڕۆژی ڕوناك وپـــــڕ تەو
ئازانە هەرکەس بخوێنێ وەك کەو
ئەی لاوی شیرین ڕۆژە بەسیە خەو
نۆرەی ژیانە تازە نەو بە نەو

شاخی کوردستان قیبلەی ولاّتم
رِووناکی چاوم مایەی حەیاتم
رِوتبەی شاهیم و گەنج وخەلاّتم
هیوای لاوان وجێگەی ئــــاواتم
ئەی لاوی شیرین رِۆژە بەسیە خەو
نۆرەی ژیانە تازە نەو بە نەو

وەك بولبول تاکەی لە وەختی بەیان
ئاه و ناڵەکەم لەناو نیشتمان
تاکەی تینوو بێ باخی هیــواتان
ئاو داشتەی بکەن ئێوە و خوداتان
ئەی لاوی شیرین رِۆژە بەسیە خەو
نۆرەی ژیانە تازە نەو بەنەو

شاخی کوردستان چەنێ رِەنگینە
پڕلە یاقووت و گەنج وخەزێنە
لانەی شێران و باز و شەهێنە
هەربەو هیوایە بژین کوردینە
ئەی لاوی شیرین رِۆژە بەسیە خەو
نۆرەی ژیانە تازە نەو بەنەو

کوردستـان چـاوی هەموو کوردێکە
رۆژی روونـاکی هەموو مەردێکە
(ڕەهبەرا) هیوای هەموو گوردێکە
کوردی دوا کەوتـووم دەست و بـردێکە

ئەی لاوی شیرین ڕۆژە بەسیە خەو
نۆرەی ژیـانە تـازە نەو بەنەو

کەرکوك ١٩٤٢

ب) شيعرى غەزەل

خـــــەت و خاڵـــت

ڕووحەکەم تاکەی خەت وخاڵت گرفتارم ئەکا
شاهی چاوت بۆچ ئەسیری زولفی زیننارم ئەکا
هەڵدەوە سەرپۆشی ڕوو تادەرکەوێ ژۆری منیر
کافری زولفت لەبەرچی مەنعی گوڵزارم ئەکا
نابەڵەد مورغی دڵم ڕووی کردە سەر صفحەی روخت
شمعی روخسارت عزیزم دڵ بریندارم ئەکا
پەرچەم و ئەگریجەکانت صف بە صف وەستاوە لێم
یەك بە یەك قاتل بە دڵمن کێ دێ رزگارم ئەکا
پارەپارە جەرگی خۆم کردە کەباب و ئیستە وا
بێوەفا یارم لەبەرچی روو لە اغیارم ئەکا
بێ قەباحەت دەمکوژێ جانا خودا هەڵناگرێ
کافریش رەحمێ بە حاڵی چاوی خوێنبارم ئەکا
رەوزەیی سینەت لە کافر مەنعە، ئیسلامم ئەمن!
بوٚئیشارەی (فادخلوها) مەنع و انکارم ئەکا
مەسئەلەی کوحلی دووچاوت کێ ئەتوانێ حەللی کا
حاشیەی زوڵفت حەواڵەی شەرحی اظهارم ئەکا
قامەتی الفت لە دووری (رهبەرا) وا بوٚتە دال
چاوی پڕ فیتنەی نیگاری تازە دووچارم ئەکا

جارێ نەبوو

جارێ نەبوو ئەم شۆخە بتە روو لە خوداکا
تــەرکی شەڕو ئاشوبی جیهان روو لە وەفاکــا
وەستاوە بە جەللادی دەڵێ روو لە قضـاکـــا
واجەژنەیی قوربانە بڵێن بێت و وەفـــــــاکا

سەرخۆش و پەرێشانم ئەمێستاکە بە مـەستـــــی
دڵ ڕیشە بەدەس چەشمی سیەه، موژەی شستـــی
زیننـــاری دوو زوڵفی لەدڵم داوە بەراستـــــــی
خۆحەشرە وەکو مورغی سەحەر ماچێ عطاکـــــا

وەك سەروی گولستانە لەنێو باغی ئیرەمـــــــدا
وەك بەدری بەدەخشانە لەنێوهەمدەم وهەمتا
وەك خونچەی گوڵ تازە لەنێو باغی حەرەمـدا
پەروانە سیفەت سووتم و لوتفێ بەگەداکا

کێشاویە بەسەر عارزی گوڵ موژژەیی خە نجـــــەر
لایدا کە لەسەر باغی بەیان زولفی معطّـــــــــر
مورغانی چەمەن کەوتەخرۆش هەر وەکو مەحشەر
بێ هۆش و پەرێشانە هەموو یار کە سەماکـــــــا

یەك بۆسەی لێوی كەوەها داغە لەدڵ مـــــــــن
قەد قامەتی رەعنایی نیگار شەتڵە لەدڵ مـن
بێ رەنگی و روخسارەی یار عەكسە لە دڵ مـــــن
(رەهبەر) مەبەدڵ تەنگ لەیار هەرچی ڕەواكـــا

ئاگری عەشـــقـت

دڵ لەبۆتەی ئاگری عەشقت دەسوتێ وەك كەباب
إنّ جسمـــي في هواكا ذاب من ســوء العـــذاب
حوسنی تۆشاهە لەعالەم عاشقی رووتە گەدا
أين صبرُ من فتى اذ يشرب كأس الشراب
سێبەری دوو چەتری زولفت سایە بەخشە بۆ فەقیر
ينزوى من يلتجي اذ تحت صدغين الحجاب
ئایەتی حوسنت بەجارێ كافری هێنایە دین
كيف لايسلمُ من لويعرفُ سوء الحساب
حوكمی یەزدان بۆ گەدا لوتفە چ كوشتن بێ چ ژین
كل شئ تحت أمري وهو في ام الكتاب
سەد كەحاجی واخەریكە بۆ تەوافی كەعبەكەت
لم يحج من لم يزر شئ الذي تحت النقاب
(رەهبەرا) تاكەی بەئومێدی زەكاتی حوسنی رووی
وهي لاتعطيك مالم تبلغ الـ(حدّ النّصاب)

پڕ ئێشە دڵم

پڕئێشە دڵم والە غەمی هیجر و فیراقـــــــت
سەرخۆشە سەرم مەست و دەبەنگە لە فیراقت
ساتـــــێ نیە ئارامی دڵ وخۆشی وجـــــوودم
دێوانە سیفەت وام بەکەژ و کێوی فیراقت
ڕۆژم شەوە شەو وام لەغەمی تــــــاڵیی تۆدا
پەروانە مثل سووتم ئەمێستا لەفیراقت
سیلابی سروشکم کەدەکا هاژە لەســــەر دڵ
وێرانی ئەکـــا پردی تەحەممول لەفیراقت
مەنعی مەکە(ڕەهبەر) کەوەها غەرقەیی خوێنە
کوژراوی موژەی تۆیە هەموو دەم لەفیراقت

تەعـاروف چاکە

تەعـاروف چاکە ساقوربـان لەگەڵ ئەم یاری دێرینت
خوا نـاکەردە نەك بێت و ڕەقیب دەست خاتـە پەرژینت
بەشەو تـاکو سەحەر هەردەم دەرێژم ئەشکی ئاڵ و سوور
لەبەرچی ئەم هەموو جەورە موقـابیل یاری مسکینت

نیە باكم لەتانەی خەڵك ئەگەر بمرم لەهیجرانت

لەبەرچی دەمكوژی ڕووحم كەمن وابیمە بریانت

گوڵم سوچم چ بوو دەستت بەخوێنی عاشقت سوور كرد

كەسەر دانێم كەببمە قۆچی قوربانت

ئەگەر ماچێ كەرەم كەی پێم بەقوربان كەعبە كەچ نابێ

چ نەفسێكی هەیە چاوم تەجامول كەی بەیادینت

هەتاكەی ئەم هەموو جەورە لەگەڵ من ئەی بتی كافر

تەرەحوم كە بە(رەهبەر) سا، بە عەشق ومەزهەب ودینت

ئەسیر و بەند

ئەسیر و بەندی نێو زوڵفی نیگارێكم چ عەیارە

وەكو (یوسف) لەناو چاهی زەنەخەندانی (زولە یخا) رە

ڕەفیقان ئێوە شاهید بن لەگەڵ من دوژمنە دولبەر

لەبەر تەعنەی ڕەقیبی بەد كەوا بێ مەیل وگوفتارە

نظامی خۆم لەعەشقی مەكتەبی ئەودا سەرف كرد وا

كەچی ئێستاكە دەمگاتێ دەڵێ لاچۆ چ بێ عارە

خەراباتی دڵی بردم بەسیحری چاوی مەستی خۆی

كەسێ نەیگوت درێغ بۆتۆ كەبۆچ وا بووی سیاچارە

گوتم ڕەحمێ بكە قوربان بەحاڵی(رەهبەر)ی مەحزوون

گوتی مەعلوومە پیشەی عاشقی رووم شیوەن و زارە

شەرتە وەك

شەرتە وەك مەجنونی رسوا روو بەكەژ دێوانە بم

رۆژ و شەو عەوداڵی لەیلا هەم دەمی وەحشانە بم

شەرتەوەك فەرهادی كوكەن بێستون لادەم لەبن

گوێ لە شۆڕ و شینی شیرین نەگرم ومەردانە بم

شەرتە بۆ من خەرقە پۆش و دەربەدەر یاهوو بكەم

یەك نەفەس ئارام نەهێنێ خوێن لەچاو، تا چانە بم

شەرتەوەك پەروانە دایم روو بەدەوری شەمعەكەت

ئاگرێ هەڵكەم لەخۆم ئەوسا فیدای جانانە بم

شەرتەوەك قومری لەمل كەم دا یما تەوقی وەفا

یاوەكو بولبول بەسۆزی عەشقەوە مەستانە بم

شەرتەوەك (ئازەر) خەریكی بت پەرستی قەومەكەی

پشت بە زیننار ڕابوەستم، نۆبەچی بت خانە بم

شەرتە تا عومرم بمێنێ روو لە تەقوا و دین نەكەم

یاوەكو پیری موغان خۆم حاكمی مە یخانە بم

شەرتە(رەهبەر) تاقیامەت، كێو بەكێو بخولێتەوە

حەیفە تا مردن كەمن دڵسۆز و سەرسەودا نەبم

جَنّة الفردوس

(جنة الفردوس) ە یا خلد، یا نعیم ە یا سەلام ؟
ئەوبەهەشتەی ها لە سینەت، نازەنینەی خۆش غرام
ڕەوزەیی سینەت کەدەرخست ،سەربەسەر بازاڕی دڵ
ئاگری گرت وخرۆشا هەروەکو ڕۆژی قیام
دایە سەر موڵکی عەجەم سەرکردەی سالاری غەم
هاتەدەر بۆشەڕ وەکو ڕۆم وحەبەش بۆئینتقام
من کە پابەندی دوو زولف و چینی ئەگریجەم ئیتر
کەی بەئومێدی ژیانم، جارێکی تر بێتەلام
گە بەچاو فەرمووم دەکات و گە بەئەبرۆ دەرمەکا
ڕەببی چۆن لەم بەینەدا ماوم بەداوی موبتەلام
دڵ لەساحەی مەدرەسەی عەشقا خەریکە مەشق ئەکا
بۆئەوەی فێربێ لەماچی خاڵ و خەت هەروەك نظام
(رەهبەرا)تاکەی وەکو کۆرپە بەشوێنی دڵ کەوی
خۆت مەخنکێنە لەبەحری عەشقی بێ جێ و انتظام

١٩٤٨

نیشتەی مەیخانەم

نیشتەی مەیخانەو هەم مەی پەرستم
دواکەوتەی کردەی ڕۆژی الستم
ساقی سا وەرە مەستی مەیم کـــــــــە
هەتا بێتەدی ئاواتی مەستم

بێ ساقی ومەی ومەعشوقە بەهەشت

لەلام دۆزەخە لەکاتی هەستم

سەدهەزار گیو و کەی قوباد و جەم

هاتنە ئەم سەرا کۆنەی چاوبەستم

نە سککە وخۆیان ما نە نیشتەجێ

لانەی مۆرانە ، خاکی بەردەستم

ساتێ سەرخۆشی شەرابی سووربم

لەوەعدەی زاهید چاتر پشت بەستم

چاوبەستەی زوهد و تەقوام بۆچیە

مەی ومەعشوقە گەربێتە دەستم

یەزدان لە ئەزەل کەخەلقی کردم

بۆعیلم و زانین نەك ڕا بەدەستم

بەهەشت جێی فەنن و عیرفانە (رەهبەر)

نەك بۆ کەر بڵێی من خوا پەرستم

شــــە و

دڵ بەدائیم واخەریــــکی شیوەن وگریــــانە شەو

ئەشکی چاوم لێڵ وسوورە هەروەکو سیروانە شەو

سەبرو هۆشم لێ بڕاوە والە هیجران و فیراق

چونکە ئومێدی ویساڵە عاشق ودێوانە شەو

شەرتە گویٚ نەگرم لە پەندی واعیظی ئەم شارە من

چونکە کوژراوم بەتیری دولبەری جانانە شەو

زاهیدو سۆفی لەگەڵ من واخەریکی عیشرەتن

پیشەیی عاشق وەزیفەی خادمی مە یخانە شەو

ڕۆژو شەو مەشغوڵی ساقی وبەزمی بادەی عیشرەتم

پێی بڵێن بابیٚ موغەننی صوحبەت و سەیرانەشەو

عیززەتی نەفسم نەماوە ڕوو بەڕووی ئەوشۆخە وا

ئەی خودا ڕەحمیٚ بەحاڵی عاشقی دێوانە شەو

گەر وەکو قومری لەمل کەم دائیما تەوقی وەفا

سەیرئەکەی ئەوکافرە هەر مونکیر و بێگانە شەو

بابڵێن پیری موغانیش حازری مە یخانەبیٚ

یاری شۆخ ونازەنینم هەمدەم و میهمانە شەو

بربط و عوود و کەمان و مطرب و چەنگ ونەییش

لیٚ بدەن تاکو سەحەر بۆ عاشقی مەستانە شەو

بیٚ مەی وساقی هەموو ئەم عالەمە مەستی شەراب

(رەهبەر) یش هەروا غەریقی بەحری بیٚ پایانە شەو

ئەم چامەیە ساڵی/ ١٩٦٤ لە رادیۆی کوردی کرماشان، لە ریگای بەرنامە بەناوبانگەکەی بەڕێز (شکراللە ی بابان) وە خوێندراوەتەوە .

بێ کفن

بمکوژە قوربانە، مەمشۆ بێ کفن بم شێرەوە
بۆگەواهی بەرگی حەشرم خوێنی گەش بپژێنەوە
چاوەکەم مەحروومی تاکەی، دڵ ئەسیرو پابەکۆت
شەو لەتاو داخی فیراقت تاسەحەر ئەتلێمەوە
گوڵ بەدەم تاکەی لەکونجی میحنەتا شەو تاسەحەر
دەست بەئاە و ناڵەکەم خوا کەی شەفەق ئەکرێتەوە
کەعبە کەچ نابێ بەقوربان لێم بپرسی دەفعەیێ
لێم بپرسی چۆنە حاڵت شەو بەدەم لەرزینەوە
گاهێ کوشتەی نازو غەمزەم گاهێ کوشتەی دوو برۆ
گە ئەسیری داوی زولف و پەرچەم وئەگریجەوە
شاهی چاوت سەبرو هۆشی لێ بڕیم ئەی نازەنین
هەروەکو مەجنونی شەیدا روو بەکەژ ئەخولێمەوە
یوسفی دڵمت ئەسیری چاهی غەم کرد سا وەرە
وەك زولە یخا زەڕ خەریدەی خۆتم وبمسێنەوە
ئاگری عەشقت لەدڵما وەك بڵێسەی مە نجەنیق
مەر، بەبارانی ویساڵت، چاوەکەم بکوژێتەوە
عاجزو دڵگیرە دولبەر (رەهبەرا) دایم لەتۆ
بێ و لەسەر مەم ماچی کەی ئەوسا مەگەر ئاشت بێتەوە

لەمێرگ و مێرگوزارم چی

کەمن ڕوخساری یارم بێ لە مێرگ و بولبولانم چی
کەمن زولفی نیگارم بێ لەعاقیقی یەمانم چی
کەمن دوو چاوی شەهلام بێ لەئەستێرەی بەیانم چی
کەمن میحرابی ئەبرۆم بێ لەمیحرابی ئیمانم چی
کەمن شمشادی باڵام بێ لە عەرعەر یا چنارم چی
کەمن لێوی نیگارم بێ لەسێوی سەرچڵانم چی
کەمن خەندەی لێوانم بێ لە ڕۆشنایی بەیانم چی
کەمن وەعدەی ویساڵم بێ لەوەعدەی زاهدانم چی
کەمن دەرمانی دەردم بێ لەلوقمانی زەمانم چی
کەمن سەروی ڕەوانم بێ لەسەروی بۆستانم چی
کەمن تیغی زوبانم بێ لە طعنە ی جاهلانم چی
کەمن خەرمانی باڵام بێ لەروتبە، یا نیشانم چی
کەدی (ڕەهبەر) سەری دانا لەژێر پێدا وتی جانا
وەرە نێو باغەوە، ئیتر لەباغ وبێستانم چی

حوور و غیلمانم له چی

یار کەڕوخساری ئەتۆم بێ حوور و غلمانم لەچی
تاقی ئەبرۆی تۆم هەبێ قیبلەو موسوڵمانم لەچی
نامەوێ گەربمدەنێ بێ تۆ بەهەشت وقەسرو حوور
باخی خولد و ئاوی کەوسەر وەعد وپەیمانم لەچی
سینەبریان وکەبابم مەجنون ئاسا ئەی نیگار
وا خەریکی بێستوونم شین و گریانم لەچی
سوحبەتی تۆم گەرهەبێ بۆمن جەهەننەم جەننەتە
دەنگی تۆم گەربێ لەگوێ مورغی غەزەل خوانم لەچی
دڵ لەحەسرەت نەونەمامت کەوتە زیندانی ئەلەم
وەسڵی تۆ بۆ من ژیانە لوتف وئیحسانم لەچی
غەرقی خوێنە، مورغی دڵمە، وا بەتیغی دوو برۆت
با نیثاری مەقدەمت کەم جانی جانانم لەچی
گەر (قەدەم ڕەنجە) بکەی بۆ سەر گلارەی دیدەکەم
ڕۆژی جەژنە گیانەکەم، جا نووری چاوانم لە چی
کفری زولفەینت کەلادا نوری ئیمان کەوتەدەر
هەردوولای من ڕەحمەتن جا کفرو ئیمانم لەچی
بێ ، نەوا(رەهبەر)لەتاوا کەوتە سەحرایی عەدەم
بولبول وپەروانە ئاسا سۆزو سووتانم لەچی

گیرۆدەی چاو شەهێنم

چاوەمەستی نازەنینم   گیرۆدەی چاو شەهینم
چ خوابەرداره قوربان   تێر بەدڵم نەتبینم

نەخۆشێکم لەسەرجێ   بانگ کەن دکتۆرم بۆ بێ
بڵێن بەوکافرە یارە   نەچی ،لەسوێ دا دەمرێ !

ئەسیرو دڵ بەندی تۆم   سووتاوی چاوی جادووم
سەرپۆش لەڕووت هەڵدەوە   تاقەتی هێزی ئەژنۆم

دەمێ تەشریف کە لامان   رووحم لەڕێتەقوربان
لەگوێ مەگرە لۆمەی کەس   باعالەم بێنن ناومان

سەبرم پێ نەما ئەی دڵ   پیشەم گریانە ئەی گوڵ
ئەقڵ وهۆشم پێ نەما   خوا هەڵناگرێ شل ومل

(رەهبەر)موتیعی تۆیە   فەرمایشتت بەجێ یە
هەرئەمرێکی کەدەیکەی   سەرومالم لەرێ یە

مطرب له گەڵ ساز و نەی

مطرب له گەڵ ساز و نەی
هیوام بەخوای نەمرو حەی

وردە وردە بۆم بلێ دەی
زامی سەختم سارێژکەی

دەڵێن سوبحەی بەهارە
پیشەی عـاشقی هەژارە

وەعدەی بۆسەو کەنـارە
عەودالی ڕووی مەعشوقەی

تـاقەخونچەی نێوگـــولاَن
بولبول مەستی سەرچــلاَن

دەکرێتەوە بەربەیـــــــان
ئـاهو نـالەی وەکـــــو نــەی

دوکتۆر وەرە سەرینـــــــــم
دەوام کە تـا بمێنــــــم

بیمـــــــاری چاو شەهێنــم
ڕەقیبم پێ شادنەکـــــەی

ئەمڕۆ فەسڵی گولاَنـــە
بڵێن بەو شۆخە جوانە

جێ ماچ ودەست لەملانـــــــــە
تەشریف کـاتە بەزمی مەی

غەرییێکم لەم شارە
بڵێن بەوکـافرە یـارە

جێگەم گۆشەوکەنـارە
ئۆبـاڵی من بەئەستۆی

کچی ئەم شارە قۆزن
دەم بەخەندەو بەسۆزن

دەرهەق غەریب دڵسۆزن
خوایە ڕەقیبان کوێرکەی

کچەکوردێکی جوانم
گوڵ خونچەی دەست لاوانم

وەتەنمە کوردستانم
ئاوابی دەشت وهەردەی

چاو رەشی ئەبرۆ کەوان
من کوشتەی تۆم بە قورئان

(رەهبەر) موتیعە قوربان
هەرئەمرێکی کە دە یکەی

ئەم دوو پارچە شیعرە ی سەرەوە لە سەر هەوای...(بۆم بڵێ تۆزە تۆزە) ئەوترێ ..

ج) شیعری ویژدانی

سینەما

عالم ئەمرۆکە مەراقی ها لەسەر هەر سینەما
سەروەت و ماڵی لەدەس چوو خوا شوکور فلسی نەما
شەو کە دێ چیبکەین درەنگە سا برا با زوو بڕۆین
تا نەگوتراوە بەقوربان لۆجە و کورسی نەما
دەس بە دەس تێکەڵ ئەبن هەر وەك زەمانی نێرو مێ
هەوڵ ئەدەن هەرکەس بە نەوعێ تا نەڵێن پاسمان نەما
هەر کە چوونە ژوورەوە هەر کەس لە گەڵ یار و رقیب
دەیکەنە حشروحەلا وەك (ڕۆسپی) شەرمیان نەما
وەقتێ کەوتەگڕ فلیم و کارەبا کوژایەوە
حورمەت و قەدر و شەرەف کوانێ لە ساحەی سینەما
دەم لەسەر کوڵمی حبیب و دەس لە مل گوڵ بەدەما
وەرنە سەر سەیری فلێمێ، وا لە لەوحەی سینەما
(رهبەرا) بەسیە لە باسی کردەوەی ناو سینەما
تا نەڵێن زۆر گۆیە هێندە چی لە باسی سینەما

سەد شوکر

سەد شوکر لەم ئاخیرە خوا دای بەمن (کاکە زیاد)
لوتف وئینعامی زیادبێ هەڵ قولاٚ کانی موراد
ساڵی عومرم دایە پەنجا مامەوە هەر رەنجەڕۆ
گەرچی تەقدیری ئەزەل وابوو لەبەختم بێ زیاد
هەر لەئەوەڵ طیفلی خۆمدا کەس جگەر سۆزەم نەبوو
خواشوکور لەم ئاخیرە شادبووم بەناو کاکە زیاد
بۆنەکەم حەمدو سەنای ئەم خالقەی بەم لوتفەوە
عالـــەمی خستە درۆ وەو خۆمی گـــــێڕا دڵ گشاد
(رەهبەرا) رووی خۆت لەقاپی خواکە دایم هەربـــڵێ
ڕەببی لێم دوورخەی حەسود و سفڵـــە و چاوی فەســاد

بێ وەفایە

ئەی فەلەك تاکەی لەداخت شەو بەڕۆژ من پارەکەم
پالەزنجیری عەزاب و خۆم وەها ئاوارە کەم
لەحزەیێ لێم ناگەڕێ چاوێ هەڵێنم بۆ وەتەن
فەرقی کەر ناکەی لەگەڵ ئاقڵ خوا چی چارەکەم
ئەی فەلەك تووبی خوا بەس وا جەفا بنوێنە پێم
بۆچی ناترسی دە رەحمێ بەم دڵەی بێ چارەکەم

(رەهبەرا) رووی خۆت لەخواکە گوێ مەدە دنیای دەنی
بێ وەفایە بێ بەقایە چەرخەکەی بەدکارەکەم

١٩٤٨

فەلەك ئەمڕۆ

شکاندی کاسەی عەیشم فەلەك ئەمڕۆ بە مەقدووری
خودابشکێ دەس وبازووی کەخستمیە داوی مەغدووری
مەبەستە پشتی خۆت هێندە بەسفڵەو چەرخی دوون پەروەر
کەچونکە سفڵە هەر ڕۆژە لەسەرخوانێکە مەجبووری
هەزار جار ساحیبی حیلم وحەیاء و عیلم و فەننیش بی
چ سوودێکی هەیە تالع نەبێ یاوەر بە مەسرووری
چیە طوولی ئەمەل بەسیە، لەئەم چەرخە هەتاماوی
نەفەس کاتێکی زانی پای هەڵەنگووت کەوتە مەهجووری
بەڕاستی حوسنی ئەخلاقە بەکارت بێ هەموو وەقتێ
بەس ئەم عومرە بکا فەرقی نەبوون و بوونی مەقهووری
لەبەرزی و گەورەیی خۆتە، تەصَوُّر کە، کەخووت چاکە
کە خۆت چا بووی چ حاجەت تۆ بلاوکەی ناوی مەشهووری
هەتاکەی (رەهبەرا) دڵ دووی مەتاعی لاشەی سەگ خەی
وەرە تەرکی هەموو(لایُغنی) کە، وەك شێخی منصووری

لای لایـــــــه

لای لایه رۆڵەم کۆرپەم لای لایــه
بەم دایکە دیلەت بەزەیـیـت نایــه

بــــەشـــیری سپــی دەتهێنـــمه نـــاو
تـــا بمپارێزی لەتەنـگ ولافـــــاو

لای لایـــه جەرگم چـاوم لای لایـــه
ئازا بەزویـی خـــۆت بێنـــه کایـــه

لەگۆشـەی جەرگم نۆمانگ ونـۆڕۆژ
پەروەردەم کردی فریام بی دوارۆژ

لای لایــه بــەرخم رووحم لای لایـــه
بـۆ بێـدەسیمت بە بیـرا نایـــــه

رۆڵە درەنـــگە خەو بتبــاتـــــــەوە
کزەی بـای شەماڵ لات لێ کاتـــــەوە

لای لایــه عومــرم چــاوم لای لایـــــه
لەخۆشـــی بــالاَت خەوم پیانایــــــه

لای لایەت دەکــەم بەدڵــی پڕخــەم
خوا بتپارێزێ نەخۆی نانی کــــــەم

بەشیرو شەکر بەهەنگوینی ســـــاف
دەتهێنمە بەرهەم بۆتەنگانەولاف

لای لایــه کزەی جەرگم لای لایـــــه
رۆژە رەشیـــمت لەبــیر نەچوایــــــه

دەسـرازەم کردی بەڕیشەی جگـــەر
ئاگــادارت بێ یــەزدانی ســــەروەر

لای لایه گیانـــه خەوت بۆنـایـــــــه
مەڕێژە فرمێسك بەسەر گۆنایـــــه

کزەی دەرونـم جــەرگ و هەنـــــاوم
لەســەرتۆ زۆرجـــار کەدەرکـــراوم

لای لایە بەچکەم خوابیکـردایـــــە
زوو خــەوی خۆشت لێ بکەوتــایـــــە

نـاتـدەمە دایەن خۆم دەتهێنمە نـاو
تـافریام کەوی لە رۆژی تـەنگــاو

چ لای لایەتـە (رەهبەر) وەك قـومری
پەروانەئـاسا دەك لەسوێی بمـــری

وەڵامی نامەی مەلاشێخ محمد

عەزیزم گیانم مەلا شێ محمد
ئاگادارت بێ یەزدانی صَمَد

لەدوای ئیحترام عەزم وهیمەتت
کێوی قەرەچوغ هەم .... (١

ئەگەر دەپرسی ئەحواڵمان بەدڵ
لەچاکیی ئێوە چاکمان کردە مل

ڕجامان وایە دایم هەرخۆش بن
ناحەزتان (جۆڕك لەمل) ٢ بێهۆش بن

برای هاوخوێنم گەر لێم دەپرسی
بۆچ جارێ بۆمان کاغەز نانووسی

---

١) لێرەدا خەتەکە کوژاوەتەوە و نەخوێندرایەوە ...
٣) جۆڕك لە مل = تموورەکە لە مل= گوێ درێژ و وڵاخی بەرزە ئەگرێتەوە .

مەفەرموو وەفای کەرکوکــی کەمـــــــە
دڵ ڕەق و وشك و بێ یار و گـــــەمـــــە

بــڕوام پــێ بــکە دڵـــم پــڕغــەمـــــــە
هام لەنـــاو کێــشەو بەرەی مەحکەمــە

لێرە بـابــەس بێ بـاســی مەعــزەرەت
مەعلومە هەرکەس بە پێی مەقدەرەت

خوشــکت (ئامینە)* دەڵێ ئەی بـــرام
بێ سوودە غــەمت لــەلای خــاس وعــام

کەرکوك / ١٩٤٢

---

* (ئامینە) = خێزانی یەکەمی شێخ تەها بوە ...

بــرام كاكە گيان لێرە تا (شەعەل)*
پێشکەشتە سەلام لەگەڵ قەوم وگــەل

گەرپێم باوەڕکەی ڕاستە مەقالــەم
سوێندت بو ئەخۆم بەفەخری عــالــەم

گەر بێ و تێفکری وەفــای زەمانـــــە
غەمــی هیــچ کەسێ نــادەیتــە شـــانــــا

هەرکــە دیــم نامــەت زامــم کـــــولاوە
خۆشـــی (شـــــەعــل)م بــەتـــاڵـی داوە

---

* (شەعل): یەکێك لە گوندەکانی (سەید احمدی خانەقا) بوو، سەر بە ناحیەی دووبز، کە (مەلا شێخ محمد) دانیشتووی ئەو دێ یە بوو

د) شيعرى ماتەم

ماتەمی بێخود ١

عالەمێ بۆکۆچی بێخود بێخود وحەیرانەوا

گردی سەیوانیش خەریکی خزمەتی میهمانەوا

ماتەمی ئافاقی داگرت ڕۆژومانگی گرتەبەر

وەك سولە یمانی (سولە یمانی زەمان)٢ ی تیا نەما

وابەکۆچی ئەو هەموو لاوێ لەئێران وعێراق

دەست بەسەر دەستا ئەدەن گشت بۆ جوا نمەردی وەها

باسی عیلمی کەم ،زەکا، یائەقڵی کەم یاخود وەفا

باسی شیعری کەم کەلالە خۆقەڵەم تەقدیری کا

لازمە شین هەرلە (کورد و فارس و تورك و عەرەب) ٣

بۆ یەکە سواری وەها ئەمڕۆ لەمەیدانا نەما

تاقیامەت (رەهبەرا)خووی چاکی بێخود عەدد بکەی

ناگەیە حەددی مەگەر لاڵ بێ زوبانت لەدەما

---

١) لە بۆنەی چلەی ماتەمی بێخود لە سلێمانی ساڵی ١٩٥٦ خوێنراوەتەوە .

٢) مەبەست لە مەیدانی ئەدەبدا یە ...

٣) (کورد و فارس و تورك و عەرەب) : مەبەستی ئەوەیە،کە لەم چوار زمانەدا شارەزا بوە .

تـأريخی وەفاتی (شێخ جواد)

هــاتفی نیــمه شـــب كرده نـــدا
دیر شد، وعده بسست ای شیخ ما

تـابكەی در خواب غفلت، میشوی
بعد ازین بیدار شــو مرد خـــدا

در زمان بیدار شد .. تسلیــم شــد
هم در آن تـأریخ شد ،(مغفور ما)*

{ مغفور ما } تـأریخی وەفاتی (شێخ جواد) ی مامی لە كەركوك كە بە (حیسابی أ بجدی)
ئەكاتە ساڵی/ ١٣٦٧ ﻫ بەرامبەر بە ١٩٤٨ زاینی

ئەو چەند بەیتە فارسیە ماناكەی بەم جۆرەیە :

لە نیوەشەوێكدا ، دەنگێك لە غەیبەوە هات ... درەنگە ، شێخی من ... وادەكەمــان بەسەرچوو ..تـا كەی لە خەوی غەفڵەتدا ئەمێنی .. ئیتر بەئاگا بێرەوە بەنــدەی خودا ! ... ئەو كاتەی بەئاگا هاتەوە ، تەسلیم بوو !.. هــەر لــەو مێــژوەشــــــدا بوو (مغـفـورمـا) .

* (مغفور ما) = خوالێخۆشبووی ئێمە

ماتەمی سەید ئەحمەدی خانەقا

چوولەدەست شاه و گەدا سەید ئەحمەد وهەم خانەقا

مونعیمی ڕاهی خودابوو بیٚ مەسیل وبیٚ ڕیا

کیٚ ئەتوانیٚ جیٚنشینی ئەوبکا بیٚ فەرق وسوو

ڕا بخا وا خوانی یەغمـــا ڕابکیٚشیٚ خانەقـــا

سیٚبەری ئەربابی عیلم ومەرکەزی حیلم وحەیا

مەزهەری لوتفی خودابوو مەنبەعی صیدق وصفا

مەلجەئی بابی هەتیو و بیٚ کەس و ناس و نەناس

مُصلح ی جەنگ و جەدەل بوو ڕاخەری سفرەی سەخا

ڕۆژی ئەو دەرکەوت، شکا نرخ و ڕەواجی ڕۆژی تــر

هەروەکو عیلم و زەکاشی نەی دەهیٚشت کەس دەربخا

حاتەمیش جودو سەخای عەسری وەکو سەید نەبوو

نۆکەر و شاگردە حاتەم وا لەدەرکەی خانەقا

(رەهبەرا)وەسف ومەزایای زۆرە سەید گەر بلیٚ ی

خامەیی بەختی کەچت وا لیٚرەدا نووکی شکا

بۆ كۆچی شێخ محمود

كۆچی كرد وا زوو لەدنیا پێش رەو و سەرداری كورد
داخەكەم بۆتاقە سواری قەومی بێ غەمخواری كورد
نۆبەتی شادی بەسەرچوو خاكی خەم باكەینەسەر
ماتەمی (ئالی عەبایە) *، ماتەمی سەرداری كورد
كوا چرای شۆڕشگەریمان بۆ گەلی كورد لە عێراق
كوا گوڵی ئاواتی دوور و شوعلەی ئەنواری كورد
وابەكۆچی ئەو بەجارێ پشتی قەومی كورد شكا
ئەی خودا ڕەحمێ بەهۆزی بێ كەس و غەمخواری كورد
بۆنەڕێژێ چاوەكانم خوێنی ئەشكی ئاڵ وسوور
(رەهبەرا) بۆ گەورەیی كورد پەروەر و سەرداری كورد

---

*مەبەستی ئەوەیە كوشتنی (حوسەین ی كوڕی عەلی) كچەزای پێغەمبــەركە ئالی عەبایان پێ ئەوترێ، لە دەشتی (كەربەلا) لەلایەن پیاوەكانـــــی (یەزیدی كوڕی معاویە) وە لەلای موسوڵمانان چەند كاریگەر بوو ! ... ئەوەندەش كۆچی (شێخ محمود) بۆ كورد .

ه) شیعری دینی

دڵ حەزین و روو رەشم

دڵ حەزین و روو رەشم من یا محمد رەحمەتێ
وازەلیل و لێو بەبارم یا محمد هیممەتێ
یارسول الله شەفاعەتکەی بەحاڵی عاصیان
خۆسەگی دەرگانەکەم من یا محمد روخسەتێ
دڵ لەکوورەی ئاتەشی تۆدا دەسووتێ وەك کەباب
ئەی سوپا سالاری عالەم یا محمد شەفقەتێ
مەرحەمەت کە توخوا قوربان بەهاوارم وەرە
تانەسووتاوم بەئاگر یا محمد دەرفەتێ
من کە پابەندو ئەسیری نەفسی ئەممارەم ئەوا
غەیری تۆ کێ شك ئەبەم من یا محمد نەصرە تێ
أنبیا هەرکەس هەموو وا إنتظاری تۆیەتی
تا شفاعەت کەی لەبۆیان یا محمد حورمەتێ
(رەهبەر) یش وەك سەگ خەریکی پاسی دەرگانەی توە
چونکە ئومێدی بەتۆیە یا محمد عیصمەتێ

نووری ئیمانم

مایەی فەخری دوو کەون و نووری ئیمانم ئەتۆی
رحمةً للعـــالمین بۆ (جنّ و ئینسان)م ئەتۆی
ڕۆژو مانگ هەردوو لەتۆوە شوعلەیان وەرگرتووە
تاجداری أنبیاء و مورسەلینانم ئەتۆی
من کەئومێدی ئەتۆم بێ ڕۆژی مەحشەر کافیە
بێ بەفریادم لەوێدا مەفخەرە تخوانم ئەتۆی
بۆنەوازش هەمدەمت بوو ئەو شەوە (روح الأمین)
قاب قوسین مەقامت ئەی سەناخوانم ئەتۆی
هەرکەتەشریفت بەدەرکەوت والەشوعلەی نووری تۆ
هاتە جونبوش عەرش وکورسی شاهی خووبانم ئەتۆی
موعجزە و ئایاتی تۆیە عالەمی کردە مطیع
شافعی رۆژی جزاء و فیض و ئیحسانم ئەتۆی
سەد ، کە روو زەردە لەدەرگات (رەهبەر) ئەی خیرالبشر
هەرئومێدی لوتفی تۆیە چونکە ئیمانم ئەتۆی

سەد گوناه و تەوبەیێ *

وەی کە روو زەردم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
چەند گوناهکارم خودایە سەدگوناه و تەوبەیێ
گیرۆدەی نەفسم نەجاتم قەت نیە چارەم چیە
غەرقی عصیانم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
کافری نەفسم بەدایم وەعزی گومڕاییم ئەدا
بۆنەیێ نالّەم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
نیمە توێشەی راهی مەرگم ترسی نەزعم زۆر هەیە
رووسیاهم من خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
وەك ئەسیر ماوم بەدەست أممارەیی نەفسم ئەوا
زار و بیمارم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
رۆژی مەحشەر کێم هەیە غەیری محمد بۆ شەفیع
بێ بە فریادم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ

---

* واتە سەد گوناه و یەك تەوبە

موجريمم هەرچەند کەمن پێغەمبەرێکی وام هەبێ
رۆژی أهوالم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
عومری خۆم دانا لە رێگەی تابعی نەفس وهەوا
وا پەشیمانم خودایە سەد گوناه و تەوبەیێ
خۆت ،خە، بەر دەرگای محمد (رەهبەرا) وەك سەگ بلێ
دەست بەدامانم خودایە سەد گوناه تەوبەیێ

پـــــاشـــــكـۆ

لەم پاشكويەدا هەندێ دەستنووس و وێنە و دۆكيۆمينت كـە بە پێويـستم زانـی وەكـو پـتر ناسين و روون بوونەوەی بير و بۆچوونی ئەم شاعيرە لە دەرەوەی شيعرەكانی، هەروەها شـێواز و چوارچێوەی بيركردنەوەی مـەلا و فـەقێی كـورد لـە نيـوەی يەكـەمی سـەدەی بيـستەمدا، چونـــكە بێ گومان كەسانی ديكەش هەبوون لە مزگەوتەكانی كوردستاندا كە مـەودای بـيرو تێڕوانينيـان لـە چـوار چـێوەی داب و نـەريتی سـە پێنراو چـووبێتە دەرەوە و خۆشەوسـتی نيشتيمان خوليا يان بووبێ ..

ئەم پاشكۆيە بريتيە لە :

١) سەرگوزشتە و بەسەرهاتێكی كورت كە لە ساڵی ١٩٣٨ لە سەنگەسەر ئـەو كاتـەی لـەوێ معلّم بوە بە خەتی خۆی نووسيويەتيەوە .

٢) بەشێك لەچوارينەكانی { عومەری خەييام } كە لە فارسيەوە كردوويەتی بە كوردی لەئەم پاشكۆيەدا دايان ئەنێم .

١) ســەرگــوزشـــــتــە

ژیانی تـاڵ و پڕ چەرمەسەری ئەشێ لە تەمەنێکی زۆر کەمــەوە لەمێــشکدا تۆمــار ببــێ .. نەبینینی بـاوك و لە تـەمەنی پێنج ساڵیەوە، بەمردن، مەحرووم بوون لــە ســۆزی دایــك؟.. نەبوونی دڵسۆزێك و خرا پی کەس و کار ·· منداڵێکی بەستەزمان بێ ئەوەی هیچ تــاوانێکی کردبێ بە بیانووی (شووم و سەرەخۆرە وهتد ··) بە خرا پی لــە گەڵیــدا هــەڵس و کــەوت بکەن و لە سەر ئەو هەموو ماڵ و بەشە موڵك و جێگا و ڕێگایەی کە لە باوکیەوە بۆی بــەجێ مابێ ؟ .. وەکــــو خزمەتکار تەماشای بکەن و ئەرك و فەرمانی بەدەر لــە توانــای خــۆی بــە سەردا بدەن ... ئــەمە برینێکی بەجۆرێ دروست ئەکا کە هــەرگیز ســاڕێژ بــوونی نــەبێ .. ئەوەی کە لەم سەرگوزشتە یەدا باسی کردوە چەند روودا و بە سەرهاتێکی بچووك و کەمە لــە چاو ئەوانەی کە بۆ منــی گێڕاوەتەوە و من ئەیزانم ... ئەم نوسراوەی خۆی بەڵگەیە بــۆ راستی قسەکانم، ئەگەر تەواوکاریەك بکەم لە داهاتوودا .... ئێــستەش فــەرموون ئەمــە دەقی سەرگوزشتەکەیە :

حـەیـــاتی رەهـبــــــر*

أوەڵ بە پشتیوانی زاتێکی بێ وێنەو بێ تا، دوەم بەیاردەی ڕووحێکی پاکـژو خـاوێن و پڕنــوور دەس بــەم حــەیاتی بێــچارەیە ئەکــەین، ترجمــەی حــاڵی ئــەم بێــچارە کەعیبارەتە لەڕابواردنی عومری لەو زەمانەوە کەبەانواعی فەلاکەت وزیللەت عومری ڕابواردوە ٠ أساسا حیاتی ئەم بێچارەیە کە (شێخ طه) یە خەڵقی (کەرکوك)ە و ساکن محلەی (إمام قاسم)ە کوڕی شێخ (سەعید) ئەویش کوڕی شێخ{ خضر} ە ،شــێخ خـضر کوڕی (سۆفی جبرائیل) ئەویش کوڕی (حیدر)ە ئەویش کوڕی (رضا) یە ئەویش کــوڕی (عبدالله) یە لەعشیرەتی (لەك) ە خەڵقی (کوچك نەخشینە) یە کە تابع بە قــەزای (چەمچەماڵ) ە شێخ خضر خۆی (أُمّي)١ بوە بــە گــەورەیی لــە پاش عــسکری چــوەتە (تەوێڵە و بیارە) بۆخزمەت شێخ {عوسمانی تەوێڵە}ولەخزمەتیا تەریقەتی نەقشی وەرگرتووە، لە پاشان تەشریفی هاتۆتە کەرکوك ولە محەلەی (امام قاسم) اسـکانی کـــردوە و تـــصادف زەمــــانی (ســـلطان عبدالحمیــــد)٢ بــــوە و مــــشغول بــــوە بەئیرشـاداتەوە، بەچـاوێکی زۆر بەحورمـەت تەماشـا کـراوە لـــە طـرف ئەهلـــی کەرکوکەوە خصوصاً لەطرف متصرفی وقت (تقي الدین پاشـا) وە زۆر محــترم بــوە و لەطرف اشراف و اعیانی شارەکەشەوە زۆر حورمەت گیراوە، چونکە زاتێکی زۆر نادر بوە لەعەصری خۆیداو حتی چەند دفعە لە طرف سلطان عبدالحمید ەوە تکلیف کراوە بۆ {استانبول} و موافەقەتی نەکردوە و چەندی (خلعت) ی داوە پێی قبوولی نــەکردوە چونکەلەدنیادا بەهیچ ئەمەلێ نەژیاوە و صرفی حیاتی خۆی بۆخوا کردوە هەربۆیە لەلای هەموو کەس زۆر مقدس بوە ...

سەرگوزشتەی .. هەر لەئەوەڵی منداڵیدا کەعومری یەك ســاڵ بــوە بــاوکی وەفــاتی کردوە، لە پاشان والدەی شوی کردوە بەمامی کە(شێخ جواد)ە وتربیەی کەوتۆتە دەس ئەو مامەیەی کەبەانواعی زیللەت تەماشای کردوە، تاگەیشتوەتە عمری حەوت ساڵی لە پاشان والدەی وفاتی کردوە و مامەی دەری کردوە چوەتەلای باوکی دایکی کە(سید

احمد أغا) بوه، دووباره لەبەرئەوەی هیچ موڵك وماڵی نەبوەبەچاوی زیللـەت سـەیری کردوه تاگەیوە تە عمری دە ساڵی دووبـاره با پیریـشی دەری کـردووه، چـوەتەوە لای مامەکەی کە(شێخ جواد)ەئەویش لەبەر ئەوەی هیچی نەبوە بەچاوی زیللەت تەماشای کردوە و هەردەم بەبرسێتی وبەرووتی لەکنی عمری رابـواردووه، بـەم تـرزە دووسـاڵ دەوامی کردووه، لە پاشان مامێکی تـری هـەبوە (شـێخ مجیـد)بـوە لـەتاو برسـێتی چوەتەلای ئەو و ئەویش لەبەر بێ ماڵی ولەبەر بێ کەسی بەچـاوی زیللـەت سـەیری کردوە وتگبیری لە کوشتنی کردوە بـە أنـواعی حیلـە هـەوڵی داوە بۆفـەوتانی خـوا موەفەقی نەکردوە کەبیفەوتێنێ.....
لەبەر زوڵم وئەزیەتێکی زۆر حتی دفعەیەك رایکرد لەژێر دەستی و لـە نـاو شـارخۆی شاردەوە و شەوی بەسەرداهات چوە مزگـەوتی (نائـب اوغلـی) شـەو لەوێـدا لەبـەر هەیوانی مزگەوتەکە خۆی بەحەسیرێکەوە لول دا لەبەر ئەوەی سەرمای نەبێ ، چونکە موسم چلەی زستان بوو، هەتا بەیانی بەم ترزە لەسەرما خـەوی لێ نەکـەوت بـەیانی بەناعیلاجی چوە ژێر دەستی مامەکەی کە(شێخ مجید)ە، دفعەیـەتر دووبـاره لەبـەر زوڵم وئەزیەتی زۆر رایکردوە بۆ طرف بغـداد هـەتا یەنگیجـە چـوو، لـەوێ تـصادف ساعییێکی مالیە توشی دێ دەیگێڕێتەوە لەگەڵ خۆیدا دەیباتە (دووزخورماتو)لەوێدا لێی دەگەرێ وخۆی لێ بزر دەکا. لە پاشان دەچێتە ماڵێك بەخزمەتکاری هەتا هەشـت نۆ رۆژێك پاشان دەچێتە ماڵێکی ترەوە لەوێدا بە شەغرە کـێش دادە مـەزرێ، هـەتا رۆژێك فرسەتی بۆ هەڵ ئەکەوێ و ماڵە فەلاحەکە نێرەکەرێکی باشیان دەبێ ، رۆژێك بەبەهانەی شەغرەکێشانەوە سواری دەبـێ و دەیهێنێتـەوە روبەکـەرکوك، بـەأنواعی زیللەت رێگەی دایەبەر وحتی لەرێگە تصادف عسکری عوسمانلی کرد، بۆ(سـوقیات)۳ خەریك بوون نێرەکەرەکەی لێ بستێنن وبەحیلە خۆی نەجات داو گەیشتە کـەرکوك و بەناعیـلاجی رووی کردەوە ماڵە مامەکەی شێخ مجید، هـەتا زەمـانی اعلانـی(صفر برلك) کەهەموو کەسیان ئەگرت بۆجیهاد وئەویش ناوی دەرهات بۆعسکری، لـە پێش

ڕۆیشتنیا بۆعسکری ڕۆژێ تەمێی ژنەکەی خۆی کـرد کـەمن ڕۆیـم شـێخ طـە دەرکـەن بۆهەرکوێ ئەڕوا بـابڕوا، ئەویش لەسەر ئەمری پیاوەکەی منیان دەرکرد، ئـە مجا هـیچ عـلاج نـەما چـوە خانەقاکـەی خۆیـان وئێـوارە دەبـوو نـانی راتبـەی گـرد ئەکردەوە، وەمامەکەی تریشی کە(شێخ جواد)ە ئیتر قط ڕووی نەدایەو لەسەرئەوەشەوە شەوێ هەتا بەیانی بەتاریکەشەو باغی پێ ئاوئەدا، بـە تـەنیا لـەو خانەقایـەدا دەنوست و بەو سەرمایەلەگەڵ ئەو هەموو ئەزیەتەوە ، بەم تەرزە حیاتی ڕادەبـوارد، هەتا یەك ساڵ. پاشان ڕۆژێك لەبەر زوڵم وئەزیـەتی مامەکـەی سـەرلەبەیانی ڕووی کردە چیای (قەرەچوغ) کەوتە ئەو دەشتی نەوتەکە تصادف بە کەروبارێکی زۆری کرد ئەوانیش دەڕۆین بۆ دزدەی وتەکیان کەوت هـەتا گەیـشتنە(دوبـز)، پەڕینـەوە بـۆ ئەوبەری وڕویان کردە (شـناغە) و ئەوشـەوە لـەوێ مانـەوە هـەتا بـەیانی باریـان کردولەگەڵ ئەوکاروانەدابوو هەتا گەینە (خەرابە) ولەوێ جیابوونەوە، ئـەویش بـێ دەلیل ورەهبەر ڕووی کردە (دییەگە) ولەوێوە ڕوی کردە (باقرتـە)، کـەدیی (حـاجی مەلا) یە چونکە بەمناسبەی خزمێکی کەلەوێ بـوو، نـاوی (حمـەخان) بـوو لای ئـەو خزمـــەی هـــەتا چـــەند مانگێـــك، لە پاشـــان ڕۆژێ خزمەکـــەی بردیـــە دێی(احمد پاشا)کە(قشلاغلو)ە لەوێدا مەلایەکی تیابووکەلەوەقتی خۆی لەخزمـەت باپیریـــابوە، لەخانـــەقادا گـــەورە بـــوە وتحـــصیلی عیلمـــی لەخزمـــەتیا تەواوکردبوو، ئەویش لای فەقێکانی خۆی داینا کە پێی بخوێنین، بەم تەرزە حەیاتی ڕابواردبوو هەتا گەییە نەفسی گرانیەکە کە حکومەتی عثماني شکاو حکومەتی انگلیز کرکوکی گرت ، اما لە نەفسی گرانیەکەوە بە نەوعێ عومری ڕابواردوە کـەس وەکـو ئەوڕای نەبواردوە حتی بعضی ڕۆژ ئەچووە خارج بەناو هەواری ڕەشمـاڵی ئەودێیـە کەبـەهاران لەدەشـتی هەڵـدەدەن لـەوێ دەمایـەوە بـەأنواع زیللـەت ڕۆژی لێ ئـاوا دەبوو، هەتا یەك دوو ڕۆژ بەونەوعە لەو ڕەشماڵانە دەمایەوە، دووبارە دەگەڕایەوە بـۆ دێ یەکە، بەم تەرزە حەیاتی خۆی صرف کرد، هەتا لەگرانیەکە دەرچوو، لە پاش یەك

سالْ بەدواوە بۆ فەقێیەتی ڕووی کردە طرف (خۆشناو) و چوە (خدران) کەدێی میرانی صالح بەگ بوو، تقریبا دوو سێ مانگ لەوێش زەمانی صرف کرد، لە پاشان گەڕایەوە بۆ دێکەی (أحمد پاشا) کە(قشلاغلو)ە، لە پاش بەینێ دووبارە بۆ فەقێیەتی چووە (کۆیە)هەتا چوارسالْ لەوێ مایەوە، لە پاشا لەگەلْ بعضی فەقێی قەلا سێوکە، لەوێوە چونە (تەوە کول) کەلەناوقەلاسێوکەدایە، لای مەلا (تۆفیق) دامەزرا هەتا پێنج شەش مانگ، وەلە پاشا چوە (گۆپتە پە) دامەزرا، لە پاش مانگێ ڕووی کردە کەرکوك لەوێ ما هەتا شەڕی (ئەرمەنیەکە) پەیدابوو، لە پاشا چووەوە (کوێسنجاق)هەتا سێ چوار مانگ، لە پاش ئەوێ سەری خۆی هەلگرت وچوو بۆبەغدا، لە(کلیەی أعظمیة) دامەزرا، هەتا یەك دوو مانگێك لە پاشالەبەر بێ خەرجێتی ولەبەر بێ کەسی وفقیری خۆی بۆی نەکرا دەوامی مدرسە بکات هەتاسەر، بەناعیلاجی دەرچوو، وهاتەوە(کوێسنجاق)هەتا شەش حەوت مانگێك، وەلە پاشا دووبارە چووەوە بەغدا بۆ (کلیەی أعظمیة) بەفکری دامەزراندن، ودانەمەزرا چونکە بەناهەق سالێ پیشتر ڕۆیی بوو، لە پاشا هاتە(خانەقی) بۆتحصیلی علم وچوەلای(حاجی مەلا محمد) ولەوێش دانەمەزرا، وهاتە (صلاحیە) بۆخزمەت جنابی مفتی(سعید افندی) ولەوێ دامەزرا، چونکە جنابی مفتی لەطرف حکومەتی انگلیزەوە عزل کرابوو، جێگای خصوصی نەبوو ناعیلاج لەمزگەوتی(سید محسن أغا) دامەزرا، هەتا پێنج شەش مانگێك لە پاشا ڕووی کردە طرف (کرپچنە) کەدێی(شێخ حسین شێخ قادرە)، لەلای(مەلا مصطفی) دامەزرا هەتا شەش مانگێك، لە پاشان چووە سلێمانی وچوە خزمەت جناب مفتی (عزیز افندی چاومار) لەوێ دامەزرا هەتا یەك دوو مانگێك، لە پاشا چوە کەرکوك بۆ هاوردنی بعضێ کتێب کەلەلای مامی شێخ جواد دانرابوو بیهێنێ بۆسلێمانی وتصادف ڕۆژێ چوەلای مەلا (أحمدی مەلا حکیم) کەکۆنە مامۆستای بووە، بعضێ گلەیی لێ کرد کەئێوە زۆر بێ حقوقن لەگەلْ من، چونکە هەموو بێگانەیەکتان کردبە پیاو منتان دەربەدەرکرد، ئەویش کردیە جواب وگوتی بەلێ

ئیستاکه جێیێك هەیه لەقەلاٚ شوێنی تەنها(مستعد) یٚکـه ئـەویش بـەدەس (مـەلا قادرامام قاسم) ئەگەر مەیل بکا دادەمەزرێی و بچو بۆلای و بلێ فلاٚن بەحسی کـردی بۆم، منیش چوومە لای مەلاقادر امام قاسم ومسئلەم بو بەحس کرد ومـوافقتی کـردو وەعدی دامێ هەتا دە رۆژ لە پاش دە رۆژ قەیدم بکا، منیش بـەو وەعـدەی مـەلاقادر چومەوە لای مەلا أحمد مەلاحکیم، ومـسئلەم بـۆبحس کـرد ئـەویش مؤقتـا ناردمیـە مزگەوتی (شاطرلو) هەتا دەرۆژ، لە پاشا لەسەر وەعدەکەی خۆی لەمدرسەی (محمود الخال) قیدی کردم بەمعاشی هەشت روو پیە، هەتا یەك سالێ ونیو، لە پاشا قەید یان کردمە جێی مستعدێ کە امری خوای بەجێ هێنابوو، هەتا یەك سالێ، لە پاشـا مـدرس ئەوێ کە مەلا أحمد مەلا حکیم بوو بوە معلم کلیەی علوم أوقافی کەرکوك ،منیش لەو وەختەهەوەسم کەوتەسەر چونی ئەو مکتبە چووم هەتا دەرۆژێك لەوێ مامەوە لە پاشا دەرچوم، چونکە رۆژێك لەأسنای مکتبەوە چومە لای مامم کە شێخ جوادە، پێم گوت مامە من سێزدە روو پیەم هەیە هەموو مانگێك دەتدەمێ، وجـوابی دامـەوە قطعیـا نـەجێت ئەکەمەوە لە خانەقادا نەکەس نانت بۆدەکا، منیش بەناعیلاجی دەرچـوم لـەمکتب و ها تمەوە مدرسەکەی خۆم، مدرس وقت (مەلاسلیمانی تورك) بوو، هەتا دووسالێ لەوێدا دەوامی کرد، لە پاشا مسئلەی بابەگورگور هاتە پێـشەوە، توشـی محاکمـەی زۆر بـوو وەلە پاشا مدرس کەمەلا سلیمان بوو، لەبەر بێ ئیدارەیی چوە بەغداوداخل امتحـانی مـدرس بـوو، امتحـانی داو نـاجح بـوو دەسـتی لـە مدرسـەی (محمـود الخـال) کێشایەوە، ئەویش بەناعیلاج خۆی نقلی مدرسەی (شاە غـازی) کـرد، لەوێـدا هـەتا شـەش مـانگ دوامـی مدرسـەی کـرد لەخزمـەت مـەلا(ناصـح) کەمدرسـی ئـەوێ بوو، لە پاشالەبەر مسئلەی ژن هێنانی مجبورما وازی لەمدرسەی شاە غازی هێنا، چـوە ناوشێخەکانی طالبـانی وچوە دێی (شێخ شکور) کـە (بـەیانلو) ە، هـەتا یـەك سـالێ ونیو، لە پاشاچوە دێی (شێخ فایق بادەوا) هەتا دوو سالێ ونیو، لە پاشالەبەر مـسئلەی مامـەی أهـالی دێ یەکـەی لێ وەرگێرایـەوە، بـەناعیلاجی دووبـارە هاتـەوە

کەرکوك، لەماڵی(حسین عونی) هەتا یەك مانگی تەواو لەوێدابوو، لە پاشان چووە خانەقاکەی خۆیان هەتا شەش مانگێکی تەواو، لە پاشا لەبەر بێ ئیدارەیی چووە بغدا و لەوێ هەوڵی زۆردا هەتا بە واسطە ی ئەمین زەکی بەگ لەدائیرەی مساحە دامەزرا بەسێ دینار، هەتا دوومانگ، لە پاشا ڕەوانەی مرکزی ناصریەیان کرد و چوە مرکزی ناصریە هەتا حەوت مانگ، لە پاشا چووە عمارە هەتا شەش مانگ، لە پاشا لەوێوە ڕەوانەی بغدایان کردو لەبەغدادەوە ڕەوانەی کەرکوکیان کرد، و بەماڵەوە چوە وە کەرکوك هەتا دوومانگ لەدائیرەی مساحە بوو، لە پاشا لەوێش دەرچوو، هەتا هەوڵی دا لەدائیرەی متصرف بە (ساعی مالیە)٤ دامەزرا، ڕەوانەی (صلاحیە)٥ یان کرد، لەوێش هەتا یەك ساڵ ونیو لەصلاحیە مایەوە، هەتا مسئلەی امتحانی معلمی لەکەرکوك داکەوت و چوە امتحانی معلمیەوە، امتحانی داو ناجح بوو، تعیین طرفی شمال کراو ڕەوانەی (سەرکە پکان) یان کرد.

---

*دەقەکە لە سەر ڕێنووسی کۆن نووسراوە ، بە گشتی خستوومەتە سەر ڕێنووسی نوێ ، بەلاّم لە هەندێ شوێن پێویستی کردوە وەکو خۆی بمێنێتەوە .

١ – (أَمّي) یان (ئۆمی) = لە کوردەواریدا بە کەسانێك ئەوترێ کە شێخ نەبن ..نەك بە نەخوێندەوار .

٢– مێژووی چوونی شێخ خدر بۆ کەرکوك و دروست کردنی تەکیەکە ئەگەڕێتەوە بۆ پێش حوکمی سوڵتان عبدالحمید بە گوێرەی لەوحە کۆنەکەی سەر دیواری تەکیەکە کە نووسراوە لە ساڵی / ١٢٨٢هـ دامەزراوە ، کە بەرامبەر بە ساڵی / ١٨٦٥ز ،، بەلاّم عبد الحمید لە ساڵی / ١٨٧٥ز خیلافەتی وەرگرت .. لە کاتێکدا شێخ خدر زۆر بەر لەئەو مێژوانە لە شاری کەرکوك بوە و بەر لە دروست بوونی تەکیەکەی لە سەر تەریقەتی نەقشبەندی مەرتەبەی شێخایەتی وەرگرتوە.. لە بەر ئەوەی زانا و خوێندەوارێکی گەورە بوە ... دیار نیە لەچ تەمەنێکیدا بۆ عەسکەری چوە ، بەلاّم (عسکر نظام) کە بە عەسکەری ئیجباری وتراوە بۆ یەکەم جار لە عیراق لە ساڵی/ ١٨٥٨ (عمر پاشا) کە والی بەغدا بوو لە شاری بەغدا و دەور و بەری چەسپاندی کە پێشتر بڕیارەکە لە ئەستەمبووڵەوە دەرچووبوو ... هەر کەسێ لەوانەی ئەیانیگرتەوە

ئەو خزمەتەی نەکردایە هـیچ جـۆرە ئیمتیازێکیـان لـە دەوڵەتـدا پـێ نەئـەدا.. . ئاشـکرایە بـە زۆری دانیشتوانی شارەکان ئەو خزمەتەیان تەواو ئەکرد .

٣- ئەم (سوقیات) ە بەیتێك شیعری (مەلا حمدون) م وە بیر دێنێتەوە کە ئەڵێ :

کەر شەوقی زەڕینی نیە، حەتتا لە بەهارا

تـرسی هەیە نەك بیخەنە ژێر بـاری قەزاوە

٤- ساعی مالیە = ئەو فەرمانبەرەی ساڵانە باج لەسەر خاوەنکار و دوکاندار دیاری ئەکات ....

٥)- (صَلاحِیَّە) = ئەو کاتە (کفری) ناوە ئید اریەکەی (صلاحیە) بوە .

٢) وەرگێـــڕان

له بواری وەرگێڕاندا (ڕەهبــەر) چــەند هــەوڵێکی متواضعی هــەبوە، یــەکێك لەوانــە وەرگێڕانی ناميلکەيێکە لە سیەکاندا لە تورکیەوە بۆ عەرەبی ، دەقەکە لە ژێر نــاوی {قــرە باش} دايە، بەڵام : ١) بۆ ئەم سەردەمە بایەخێکی ئەوتۆی نیە . ٢) پەیوەنــدی بــە زمــانی کوردیەوە نیە...لەم پاشکۆیەدا من تەنها وێنەکەیم دانــاوە ... ئەمێنێتــەوە چــوارینەکانی {عمری خەییام} کە بەشێکی لە دەقە فارسیەکەوە کردوە بە کوردی ··· بڵاو کردنەوەی ئــەم وەرگێڕانــە تــەنها بــۆ پترناســینی ئــەم شــاعیرەیە لــەرووی چــۆنیەتی بیروبۆچــوون و تێڕوانینیەتی بــۆ ژیــان، ئەگــەرنا ئێمــە دوو وەرگێرانــی نایابمــان لــە بەردەســتدایە کــە یەکێکیان (شێخ سەلام) ی شاعیر و ئەوی تریان (هەژاری موکریانی)ە کە هەردووکی پــشتی پێ ئەبەستریٚ و ئاگاداری وەرگێڕانی تریش هەم کە هێشتا دەستنووسە ··· ڕەهبەر لــە گــەڵ (نالی و حافظ و عمری خەییام) ژیانێکی تايبەتی هــەبوو ·· نــالی: ئــەوە جــەنابی دکتــور (مارف خەزنەدار) لە گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ) ژمارە/ ٧٥ ساڵی/ ١٩٧٩ دا بە وردی لــە ســەری دواوە ·· حــافظ:لە گەڵ برادەرەکانیدا کە ئەم خوالێخۆشبوە { مەلا کــەریم بــاوا } - زوو لــە دێی بادەوای شێخ فایق تاڵەبانی نیشتەجێ بوە، پیاوێکی لــەبز شــیرین بــوو – کــە ئــەو یەکێکیان بوو ، لە گفتوگۆکانیاندا بە بەردەوامی شیعری حافظیان بە نموونە ئەهێنایــەوە، زۆر جاریش دیوانەکەی ئەهێنا و ئەیکردەوە و بە ئێمەی ئەوت - دەســت بخــەرە ســەر یــەکێ لەمانە- کە یەکێ لە شیعرەکانت بۆ دەرئەچــوو وەکــو تاقیکردنــەوەی بــەخت ··· لــە گــەڵ خەییامیشدا کە گشت چوارینەکانی لــە بــەر ئەخوێنــدەوە ·· گــەلێ جــار لەبــەر خۆیــەوە و هەندێ جار (بەدەنگی بەرز بۆ ئێمە کە ماناکانیشی پێ ئەوتین) و هەنــدێ جــاریش ئەگــەر تووڕەیان بکردایە! ··· بەڵام بە زۆری ئەم چــوارینەیەی ئەوتــەوە لــە گــەڵ بەســەرهاتێکی خەیاڵیدا کە زیاتر پاکانەیێکی دینیە بۆ خەییام ·· من بە بێ قافیە ئەیکەم بە کوردی :

ناکرده گناه در جهان، کیست ؟ بـگو
آن کس که گناه نکرد، چون زیست ؟ بـگو

من بد كنم و تـو بـــد مـكـافـات دهـی!
پـس فـرق ميـان من و تـــو چيـــست ؟ بـگو

كێ لەم دنيايەدا گوناهی نەكردوە ؟ بڵێ ... ئەو كەسەی گوناهی نـەكردوە ، چـۆن ژيـاوە ؟ بڵێ
من خراپە بكەم و تۆ پاداشتی خراپەكەم بدەيتەوە ... ئيتر جياوازی نێوان من و تۆ چـيە ؟ بلێ
ئەو چوارينەيەی سەرەوە لە ئـە نجامی - وەكـو ئـەو باسـی ئـەكرد – ئـەم چـوارينەيەی خوارەوە وتراوە ، كە من ئەمەيان ناكەم بە كوردی :

إبـــريـــق مـی مـرا شـــكســتـی ! ربّـــی
بـــر مـــن ، در عيــش را، ببـسـتـی ! ربّــی
بـــر خـــاكـــ بر يـــختـــی مـی ناب مرا
خـاكـــم بـدهـــن مـگر تـو مســـتـــی ! ربّـــی
****

ماوەتەوە بڵێم كە من لەم كتێبەدا تەنيا وەرگێڕدراوەكەم دانـاوە، وەك لـە سـەرەتاوە وتم تەنها بۆ زياتر ئاشنا بوونە بـە بـير و رای وەگێـڕ ...لـە كۆتـاييـدا بـە هيـوام ئـەم دەق و دەستنووسانەی كە لە بەردستمدايە حەقی خۆيم دابێتێ .

١) چوارینەکانی خەیام

(شێخ تەهای شێخ سعید) کردوویە بە کوردی

شەفەقێك دەنگ هات لەمە یخانەمان
ئەی پـــیری ڕەندی خەرابـــا تمـــــان
هەستە پەیــــــــمانە پڕکە لەعەرەق
پێش ئەوەی پڕکەن پە یمانەی سەرمـــان

***

گێتی بۆ ئیمە حەلێ بوو ئاوا
قازا نجی نەبوو بەغەیری بەلا
یەك گرێ ئاهی دڵمان نەکراوە
ڕۆیشتم و هەزار حسرت لەدڵ مـا

***

هەستە مەعشوقە بۆدڵمان بێنە
گرێ ی دڵ کەوە بەبرۆی ئاوێنە
گۆزەیەك عەرەق بێنە بینۆشم
پێش ئەوەی گڵمان کەنە گڵینە

***

کەس نەبێتە ضامنی قیامت
خۆش کە تۆ ئێستە دڵی مەلامت
عەرەق بنۆشە لەبەر مانگەشەو
مانگەشەو زۆر دێ نامێنێ نامت

***

بەبادە بمشۆن حەلی مردنم
لەجامی شەراب ،خوازن تەڵقینم
ویستتان گەر رۆژی حەشر دەسکەوم
مەیخانە بێ جێی هەوالێ پرسینم

***

ساقی بادەیی کاری خوا جوانە
بۆ بەندەی عاصی صاحب غوفرانە
مەی خۆ، بەهاران تاعەت مەفرۆشە
خوا بۆ تاعەتمان بێ چاوەڕوانە

***

کەلامی خودا ترس ئەداتە جەم
وانیە دائیم بەترس بی دەم دەم
ئایەتی روویی پیاڵە رووناکە
کەهەموو دەمێ دەی خوێنن دەم دەم

***

کەعارەق ناخۆی تەعنەش دامەدە

گەر خوا دەستم دا تەرك ئەكەم بادە

فەخرت ئەمەیە كە عارەق ناخۆی

سەد ئیشت هەیە نۆكەریە بادە

***

هەرچەند رەنگ و رووم وەك شەوچرایە

وەك ڕەنگی لالەو سەروی بالآیە

مەعلوم نەبوو لەم طرب خانەی خاك

نەقاشی ئەزەل رووم لە كام لایە

***

ئەوەندە عارەق بخۆم كەمردم

بۆنی بێ لە سەر (الحد)ی بەردم

بێتە سەرگۆڕم ئەگەر مەخمووری

لەبۆنی عارەق مەست بێ بەدەردم

***

ڕۆژێ كەبادە بەدەستم دەگرم

غایەتی مەستی وكەیف خۆشی دەگرم

سەد ئایەو دەلیل دێنم لە هەرلا

بە وتەی ڕەوان ، خووی وەك ئاگرم

سەرمان لەڕێگەی فەرمانی عـــــــارەق
روحمان بەفیدای لەب خەندی عارەق
ساقـــــــی دووبارە فنجانـــــێ بەدەست
تالێوی کوپە ها رووحی عـــــــــارەق

***

عارەق ومەعشوق من وخەرابـــــــــە
ناو دڵ ، پیاڵە بەستەی شەرابە
نەهیوای ڕەحمەت نەترسی عەزاب
رزگار لەم خاك وئاگرو ئـــــــابە

***

چاکە لەدنیا دۆستی کەم بگری
ڕەفیقی ئەهلی زەمان قەت نەگری
ئەوکەسە کە تۆ پاڵ ئەدەی پێوەی
ڕاستی دوژمنتە گەر تێ بفکری

***

ئەوقەسرە بەهرام جامی تیا ئەگرت
ئاسك تیا ئەزا شێر* ئۆقرەی ئەگرت
بەهرام کە پیشەی خۆی (گۆڕ) گرتن بوو
پاشان دیت کە چۆن (گۆڕ) بەهرام ی گرت

---

* لە چاپەکانی ئێستادا بۆ دەقە فارسیەکەی لە جیاتی وشەی (شیـر) وشەی (روبە) بە کار هاتوە !، ، گەلێ وشەی تریش گۆردراوە، بەڵام (رەهبەر) لە سەر چاپێکی کۆن وەرگێرانەکەی ئە نجام داوە ،

هەور هات وگریا بەسەر سەوزە گیا
بیٚ بادەی گولٚ ڕەنگ کیٚ توانی ژیا
ئەم سەوزەگیایە کەسەیرا نمانە
سەوزەگیای ئێمەش سەیران کەری تیا
***

لەم چەرخە کۆنە هیچ مفهوم نەبوو
بەغەیری میحنەت هیچ مەوهوم نەبوو
هەرچەند سەرنجی ئیشی خۆم ئەدەم
عومریٚ ڕابورد و هیچ مەعلوم نەبوو
***

لەئێمە کەمیٚ سەعی باقی مـــــــا
لەسوحبەت عومری بیٚ وەفا یمـــــا
لەبادەی دوێنیٚ یەك مەن زیادنەما
نازانم چەنیٚ عومرم باقی مــــــا
***

ئەسراری دنیا وەك لەدەفتەرما
باسی ناکریٚ چی هالەسەرما
وەك نیە ئەهلیٚ لەم عالەمەدا
ناگوتریٚ باسی چی والەدڵما

***

ئیٚستە کەگوڵی ئاواتت پشکووت
دەستت لەجامی عارەق بۆنەبزووت
مەی بخۆ دنیا غەددار و دوژمن
ئەم نەوعە ڕۆژە زەحمەت بیٚتەدووت

ڕەهبەر / ١٩٤٨

له زۆربەی جیٚگاکان له جیاتی وشەی (مەی) وشەی (عارەق) ی به کار هیٚناوه که ئـــەو جۆره خواردنەوەیه له ریگای به هەڵم کردنەوه پیٚك دیٚت، ئەو سەردەمه له رۆژهەڵات دروست نەکراوه ... بەڵام ئەم وەکو هیٚما بۆ (مەی) ەکەی خەییام که به گشتی (شەراب) بوه بــه کاری هیٚناوه .

٢) قرەباش*

ئەم نامیلکە بچووکە کە بریتیە لە پێنج لاپەڕە دەربارەی (تجوید)ە کە تایبەتە بە زمانی عەرەبی و زیاتر لە خوێندنەوەی قورئاندا پەیڕەو ئەکرێ، بەڵام ئەم لە زمانی (تورکی) یەوە وەرگێڕاوەتە سەر زمانی (عەرەبی) و تەنها کەسانێکی تایبەتمەند لەو بوارەدا ئەتوانن سوودی لێ وەربگرن .. بڕوا ناکەم ئەمڕۆ ڕێژەی ئەو کەسانە لە کوردستاندا زۆربێ ...

لە بەر ئەوە، دەقە نووسراوەکەم کە بە خەتی (مەلا سعید) ناوێکە وەکو خۆی داناوەتەوە و هەندێ هەڵەی زمانەوانی و لە بیرچوونی پیتی تێدایە کە نازانم بۆ کامیان ئەگەڕێتەوە ...

---

*(قرە باش) .. وشەییێکی تورکی یە بە مانای (سەر ڕەش) دێت .

بسم الله الرحمن الرحيم (١)

نحمدك يا من تحير في كنه ذاته عقول الفضلاء وتجلى بنور معرفته
قلوب الاتقياء وحلى بمعرفة اصول التجويد وقال الاذكياء والصلوة و
السلام على محمد الذي ارسله بالهدى للاشقياء وعلى آله و
اصحابه المتخلقين باخلاقه الانبياء وبعد فيقول العبد الفقير الى
لطف ملك القدير طه ابن الشيخ سعيد ابن الشيخ خضر النقشي الكركوكي
غفر الله له ولهما اجمعين لما لم تكن رسالة التجويد القرباش التركي
مفيدة لمرام الطلاب الاكراد في المدارس ترجمتها الى اللغة العربية الواضحة وسميتها
باسئلة التوفيق في بيان التجويد نفع الله بها كل طالب بحرمة سيد البشير و
النذير فاعلم ان حروف المد ثلاثة احدها واو وثانيها ياء وثالثها
الف اما لو كان الواو ساكنا وما قبله مضموما فمد ولو كان الياء ايضا ساكنا
وما قبله مكسورا فمد ولو كان الالف ساكنا دائما وما قبله مفتوحا فهو ايضا مد
مثل أوتينا وسبب المد اثنان احدهما لو كانت الهمزة ساكنة على حالها
فهي همزة وان كانت متحركة فهي الف فمد الطبيعي وهو الذي ليس له
سبب المد مثل نو ابابا ط الف لمرا وهو على قدر رفعة الاصبع ومد المتصل
وهو حرفان تقعان في كلمة واحدة مثل اذا جاء واولئك وجيء وسوء
وهو على قدر اربعة الف ومد المنفصل وهو الذي سببه الهمزة وهي تقع

وهو الذي في كلمة اخرى مثل يا ايها انّي اخاف توبوا الى الله ومد اللازم وهو الذي سببه سكون لازم وهو يقع في كلمة المتصلة ثابت في الوقف والوصل مثل والضالين الحاقة تأمرونّي ويقع ايضا في المخففة مثل الآن ومد العارض وهو الذي سببه سكون عارض وهو ثابت في الوقف وساقط في الوصل مثل يعلمون يوم الدين نستعين الادغام مع الغنة وهو اربعة احرف لو صادف التنوين اونون الساكن بهذه الاربعة وجب الادغام مع الغنة فضلا من الله خيرا يره ومن يعمل الادغام بلاغنة وهو حرفان لو صادف التنوين اونون الساكن بواو وجب الادغام بلاغنة مثل غفور رحيم هدى للمتقين ومن ربهم مد المتصل واجب لانه متفق عليه ومد المنفصل جائز لانه مختلف فيه ومد اللازم واجب لانه متفق عليه ومد العارض جائز لانه مختلف فيه واما مد اللين ان كان سبب المد السكون فهو مد اللين وعلامته ان يكون الواو او الياء ساكنين وماقبل آخرهما مفتوحين مثل والصيف ومن خوف ولانوم ومد اللين جائز لانه مختلف فيه اما التنوين فهو عبارة عن كسرتين او ضمتين او فتحتين واما نون الساكن فهو مجزوم بعامل الجازم الاخفاء وهو خمس عشرة حرفا توجد كلها في هذا البيت مثل صف ذا ثنا جود شخص قد سما كرما ضع ظالما زد تقى دم طالبا فترى

(٢)

لو صادف التنوين او نون الساكن بهذه الاحرف فهو اخفاء مثل عنيّ وكريم وفتح قريب وعن
صلاتهم فتعريف الاخفاء هو حالة بين الاظهار والادغام وعبارة عن التشديد مع بقاء
الغنة اما السكون النون مع الواو والياء في كلمة واحدة فهو اظهار مثل قنوان وبنيان
وصنوان الادغام المثلين فهو حرف الذي يسكن ولو صادف بعضه مع بعض آخر
فهو ادغام المثلين مثل فما ربحت تجارتهم وان اضرب بعصاك واووا ونصروا ويتحد
في المخرج والصفة ولو صادف التنوين الساكن +بنون الساكن فادغام المثلين مع
الغنة ايضا مثل من نذير ومن نعمة اما ميم الساكن ففيها ثلاث حالات لو صادف
ميم الساكن بميم الساكن فادغام المثلين مع الغنة مثل عليهم مؤصدة اطعمهم من جوع ولو صادف
ميم الساكن بالباء فهو اخفاء مثل ادّبهم بهم ترميهم بحجارة ولو صادف ميم الساكن بغيره فاظهار
مثل هم فيه لكم دينكم الادغام المتجانسين وهو يتحد في المخرج ويختلف في الصفة ولو صادف
بعض الحروف مع بعض آخر فهو ادغام المتجانسين واما مخرج الحروف وادغام المتجانسين فثلاثة
احدها طاد تا مثل لئن بسطت وقالت طائفة اثقلت دعوا الله ما عبدتم وثانيها ظا ذا
تا مثل اذ ظلموا يلهث ذلك والثالثها ميم با مثل يا بنيّ اركب معنا وهو ما اتحدا مخرجا واختلفا
صفة الادغام المتقاربين فهو الذي قرب مخرجه وصفته لو صادف بعض الحروف مع بعضه فادغام
المتقاربين ومخرج حروفه اثنان احدها لام را مثل قل ربي بل رفعه الله وثانيها كاف
قاف الم نخلقكم وهو ما تقاربا مخرجا وصفة الادغام الشمسية حروفه اربع عشرة حرفا وتوجد
كلها في هذا البيت مثل تب ثم دع زبا دمي زر دعة بشم صد ضيف طاب ظن لنعم
ولو صادف لام التعريف بهذه الحروفات فادغام الشمسية اما لو صادف لام التعريف بالنون
من هذه الحروفات فادغام الشمسية مع الغنة ولو صادف لام التعريف بباقيها فادغام
الشمسية بلا غنة مثل الناس والشمس والتين اظهار القمرية فحروفها اربع عشرة

(٤)

حرفا ولو صادف لام التعريف بهذه الحروفات فاظهار القمرية وحروف القمر كلها توجد
في هذا البيت مثل ابغ حجك وخف عقيمه مثل والعصر والنجم والقمر **القلقلة**
وهي خمسة احرف مثل قطب جد ولو صادف واحد من هذه الخمسة وسط الكلمة ساكنة
فتلقلة مثل يلد خلوا لا احد بالحق القلقلة في اللغة التحرك والاضطراب وفي الاصطلاح
تقلقل المخرج حتى يسمع كلمة ولها نبرة قوية **حكم الراء** لو كانت الراء مفتوحة او مضمومة
تقرأ كبيرة مثل الرحمن الرحيم والروح ونصر الله وان كانت مكسورة تقرأ صغيرة مثل بالبر
وان كانت الراء ساكنة وما قبل آخرها مفتوحة او مضمومة تقرأ كبيرة وان كانت مكسورة تقرأ
صغيرة مثال الاول وانحر ومن شكر وبشر ومثال الثاني واستغفره واصطبر اما في صورة الاخيرة
لو كان ما بعد الراء حرفا من حروف الاستعلاء تقرأ كبيرة مثل مرصاد وقرطاس وفرقة وحروف
الاستعلاء خص ضغط قظ ولو كانت حروف الاستعلاء مكسورة يجوز ان تقرأ صغيرة وكبيرة
مثل كل فرق ولو كان ما قبل الراء عارض الكسرة والراء ساكنة تقرأ كبيرة مثل ارجعي لمن ارتضى
وان كانت الراء ساكنة وما قبلها ايضا ساكنة فهو غير معتبر مطلقا بل يعتبر بما قبل السكون ان كان
ما قبل السكون مفتوحا او مضموما تقرأ كبيرة مثل بالصبر من كل امر في الصدور وان كان
مكسورة تقرأ صغيرة مثل بصير وقدير واما ان كان الراء ساكنة وما قبلها حرف من حروف
اللين تقرأ صغيرة مثل خير وسير **باب لفظة الله** لو كانت ما قبلها مفتوحة او مضمومة
تقرأ كبيرة مثل هو الله ونصر الله وان كانت مكسورة تقرأ صغيرة بالله لله **باب
الضمير** **لو كان** ما قبلها الضمير متحركا فيكون مدا مثل انه بدله واما لم ينته وما تفقه لانه بعد
لانه ضمير من اصل الكلمة وان كان ساكنا فقصر مثل عليه اليه وفيه واما ضمير الذي كان في صورة
الفرقان فيه مهانا فمد بالاتفاق **السكتة** وهي في القرآن تكون في اربعة مواضع **اولها**

٥

اوّلها في صورة كهيعص مثل عوجاقيّما وثانيها في صورة يس مثل من مرقدنا ؛ وثالثها في صورة كهيعص مثل من راق ورابعها في صورة المطففين مثل كلا بل ران فالسكتة هي قطع الصوت دون النفس مثل حابيه وكتابيه وماليه وسلطانيه

تمت هذه رسالة الموسومة بالسلة النوفيق في بيان التجويد والسلام سنة ١٣٥٦

حرّره ملا سعيد لأجل عم تاريخ طه تاريخ سعيد في بلدة كفري في جامع الكبير في خدمة استاد الفاضل مفتي سعيد افندي اللهم اغفره ولنا آمين بجاه السيد المرسلين في ذي الحجة ٥ ربيع ١٣٥٦ هم

پێشکۆنایی

١) سوپاس و پێزانینم بۆ جەنابی (د. مارف خەزنەدار) .. بۆ ئەو پێشەکی یە جوان و بە نرخەی کە بۆ دیوانەکەی نووسیوە .

٢) شاعیر لە سەرەتاکانی شیعر نووسینیدا بەنازناوی (رامز) شیعری نووسیوە .. چەند پارچە شیعرێکی لەوانەیە بگەڕێنەوە بۆ ناوەڕاستی سیەکان بەو نازنـــاوە نووسیویەتی ... دوایی خۆی خەتی بە سەر (رامز) ە کەدا هێناوە و کردوویەتـــــی بە (رەهبەر) .

٣) سەبارەت بە رێنووسی کتێبەکە .. بەم شێوازە کارم کردوە :

أ – من خۆم لە سەر ئەو پرنسیپە کارم کردوە کە پیتی (رێ) لـــە زمـــانـــی کوردیدا ئەگەر بکەوێتەسەرەتای (وشە) وە بە قەڵەو ئەخوێندرێتەوەو پێویست ناکا هێمـــــای (٧) لە ژێری دابنرێ .

ب – لەبەر ئەوەی شیعری کلاسیکی لە { کێش و قافیە و (ضروراتی شیعری) دا } تاییە تمەندی خۆی هەیە ... بە چاکم زانی خۆم بە یەك جۆرە ئیملا وە پابەند نەکەم .

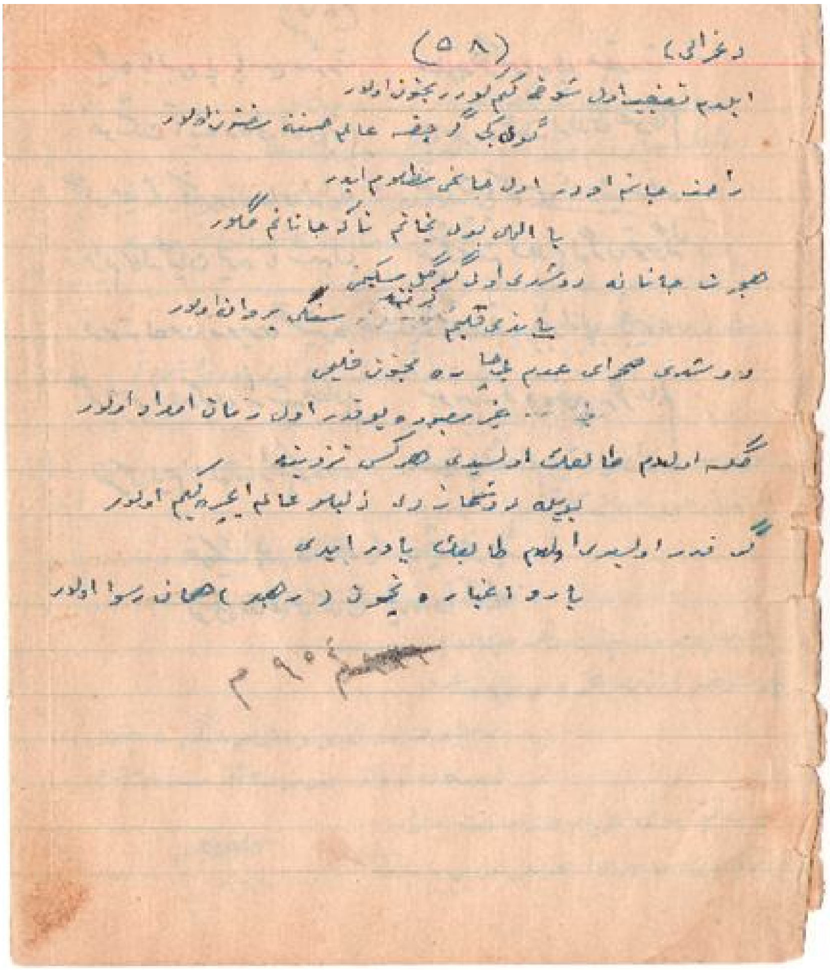
ج - لە پێناو بە روونی گەیاندنی مەبەست و ئاڵۆز نەکردنی مانادا .. وام بەراستتر زانی کەمتر (وشە لکاندن) بە کار بهێنم و.. تاییە تمەندی خۆی ... بۆ (وشە) بهێڵمەوە .

د – سەبارەت بە پێشەکیەکەی د . مارف خەزنەدار .. دەقی نووسینەکەی ئەوم هەر بە (ئیملا) کەی خۆی تایپ کردوە .

ه - ئەو وشانەی زۆر بە پێویستم نەزانیبێ .. پەراوێزم بۆ نەکردوە ،

٤) سوپاسی ماندووبوونی .. کاك (غفور رحیم محی الدین) - کارمەندی کتێبخانەی گشتی لە سلێمانی - .. ئەکەم بۆ تایپ کردنی شیعرەکان و بەشێك لە نووسینەکان .

٥) ئەم پارچە شیعرەی لاپەڕە (١٠٦) کە بە زمانی تورکی یە و لە سەر خانەی (غەزەل) ئـەژمـــار ئەکرێ ... وام بە چاك زانی - وەکو خۆی - بە دەسنووس بلاَوی بکەمەوە .

(٥٨)

غەزەلێکی (رەهبەر) بە زمانی تورکی بە خەتی خۆی

٤) وێنــه و دۆکیـومێــنت.

١) پێنج وێنه، که بەداخەوە ! هەر ئەوەندەم لەلا مــاوە شــیاوی ئــەوە بێــت لــەم کتێبــەدا داینێم ......

٢) هەندێ دەستنووس و بەڵگەنامە و یادگاری، که بە گشتی لە کتێبەکـــەدا بـاس کـراوە، وا پێویست ئەکا لا پەڕە گرنگەکانی بخرێنە بەر چاو ....

کەرکوك -ساڵی/١٩٢٧ لەوکاتەدا لە مزگەوتی قەڵا (مستعدّ) ئەبێ

{ مستعّد = دوایین قۆناغەکانی فەقێیەتیە.. کە ئامادەیە ببێ بە مەلا }

ساڵی/ ١٩٣٩ ماموستای یەکەم (المعلم الاول) لە قوتابخانەی سەرەتایی (سەنگەسەر)

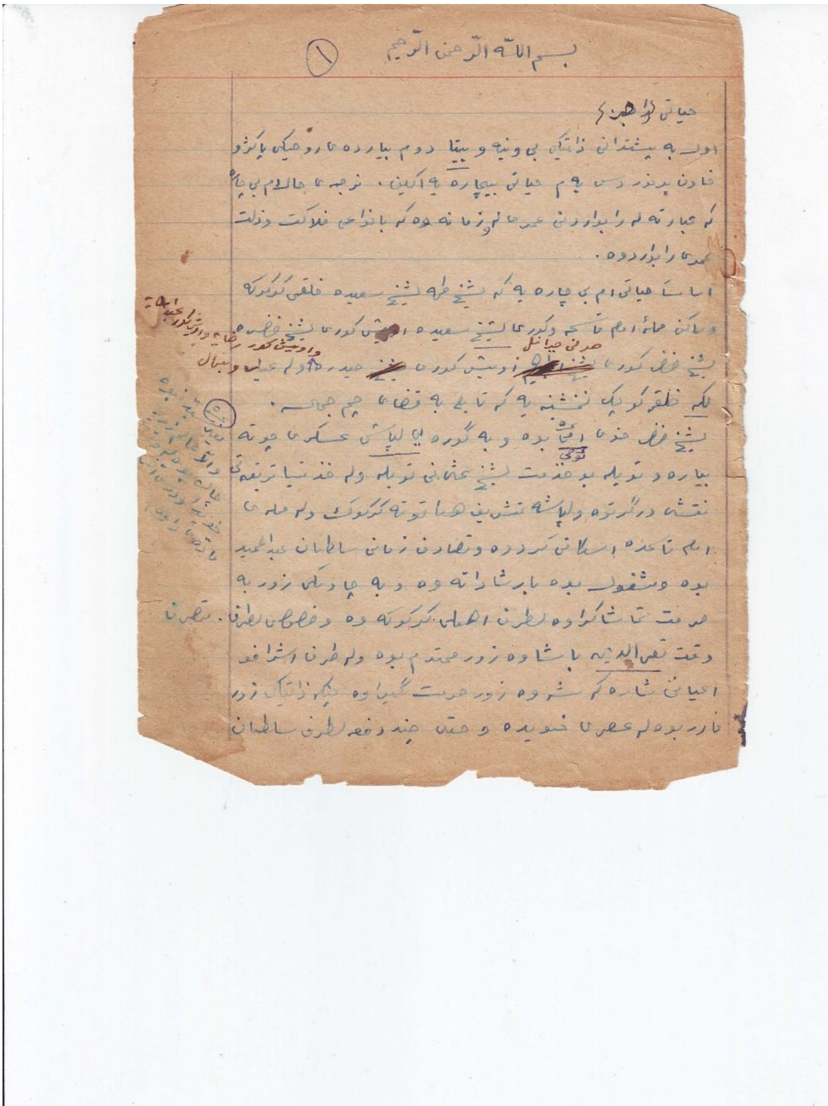

له كاتی بەستنی یەكەم كۆنگرەی ئیسلامی لەبەغدا ساڵی/ ١٩٦٥

لەوانەی كە لەریزی پیشەوەدیارن.. (رەهبەر) یەكـــەم كەسە لە دەستی چە پەوە

١٩٦٥ / كۆنگرەی ئیسلامی .... رەهبەر دووەم لەلای چەپەوە

(١) بسم الله الرحمن الرحيم

ئەم سەرگوزشتەیە وا پێویستی کرد .. کە گشت دەسنووسەکە بڵاو ببێتەوە ...

[illegible]

لە ژێر

که بی فەوتینی ولە بەر ظلمی ئەزیەتێکی زۆر هەشت دفعە یەک ڕای کردوتە ژێر دە
ستی وهەرتا وشاردە دفعەی شارەزە وە وشتوی بەس ئاهات وجیدە
فزگە وتی ئاتک ئوغلی شە ولە وپیدا لەبەر هیوانی فزگە وتە خوی
بە حصیرێک وە لول ئالەبەر ئەمە کە سەرمای نەبی فکە بوکم چلەی
زمستان بوو هەتا بیانی بە تەزە لێس م خوی لا نکە وت وبیانی بنا علاج بەناعلاج
جی چوو وە ژێر دەستی مەلەکی کە شێخ مجیدە و دفعە ئاتە دوبارە لەبەر
ظلمو ئەزیەتی زۆر ڕای کرد بەرطرف نفدا وهەتا تنگی چوو ولە وتی تەقی بەیگجە
ساعاتێکی مالیە توشی دعا دی گیرتیە وە ولە گل خوێ دیباتە ڕو
زخور ماتو ولە وپێلی دەگەر ڕی وخوی لا بزد کا ولیاشە ڕچیە
مالیک نجد ... هەتا هەشت نور ڕوژێک ولیاشە دچیە مالە ترەوە بەخزمەتکا
لوید ا بە شفرەکیش ژ دەفزی هەتا ڕوژێک فرصتی بوهەل ئاسەوە شە
ومالە فلاحەکە نیرەکی یەکی باشیا دەبی و ڕوژێک بە بهانەی تفرج
کشانە وە سواری دبی دڕهتە وە ڕو بە کرکوک و بە ئانواعی ذلت
ئەگەی ئاچیە وەقت یەگە تصادف عەکەی عثمانی کرد بو سوقیات
فریک بدن نیرەکرە کە ئاستانی و بە هیلە خوی بی دەزدگیشتە
کرکوک وبناعلاج ڕوعکردە وە مالە مەلەکی کە شێخ مجیدە هەتا زمانی
اعلانی حفر بەلە بە کرکوک ئانگەد بو جهاد دا ویش نادی ددر
هات بدعسکەری و لە پیش ڕوشتنیا بوعسکەری ڕوژێ کە ی ژنەکی خوی

٤ / ٣ / ١٩٢٤
ده ١٩٢٤

کوردکەی نەروەیم شێخ طه دەرکەن بو هەکاری اردو بردوا و دیشنا
لە سەرائەمەی پیاوەکەی نیشان دەرکەندا همە هیچ علاجی نەچوە خا
تعالە کەی خویان وائێوارە دە بو ناتی راتبەی گرد و اکردەوە
دعاکە جا ئیستەی کە شێخ جوادە ربیە قطع روی نەدایی والا
١/ تاریخ ٢٢٢٧ هەردە
اوەش وە شوێنی هەتا بیانی تبارکیش و باغی پی ئاوادا
و بنیاتی و خانقایە دا دەست و بەرزتانە لکەدا و هەموو
بلە وە و بە ئێم تەرە حیاتی رادەبوارد هەتا یەک سالە ولیا
روژیک لە بر ظلم و اذیتی ظالمەکەی بیانی روی کردە چیای
قرەچوخ و کوتە اودە شتە بوتەکە تقادف بکە و بارێک
زور جا کرد و اوێش دڕ و دنیا بوو زەدەی و تکایان کوت
هەتا گیشتە دوند و دیندوە بوو او بەجارو بیان کردە شنایخ
داوشە وەلە وی ماندوە هەتا بیانی بابریان کرد و لگر
او کار روندە بو هەتا گینە خرابە ولە وی جیا بو نەولا ١٧١ او
بیش بی دلیلو رهبر روی کردە دیبە کەو لە دیوە رووی کە
دە باقتە کەو دییە خانەی بەلاوە چونکە عنا سبة خزمەکەی لە
١/ نقش ... مانک تواو
١/ وی بو ناوی حمە خان بو ولای او خزمەی هەتا چند
مانگیک لیاشە روژی خزمەکی بردە دی احمد باشا کە قلا
خلوە لویدا شلا بلیسا بوکە لە وقتی خوی لە خزمت باپیدا بو

٥

بەدەی کە وەقتی خەریکی خانەقای ئەگەڕا بوو بە دەوری تحصیلی علمی لە فەقێیاتی
وەکو ئەوە بە دەوریشی لەولا نەقلانی فەرحی ئەدا، پێی خۆشیان و ئەم ترزە
١٤/ تقاربا تاریخ
حاڵی ڕاگوزاردە بە ھەتاگیە نەفسی گرانیکە ئەوکارە عشقانی تکاوە
١٣٢٨ هـ
حکومەتی ئینگلیز کەرکوک گرت ئەمانەوی لە نەفسی گرانیکە (وەحکومەتی) دەستی عومری ڕابوو
دکات
ئەدوە کەسی دیکەو وە ئازای نەبارزدەوە و ھەتا بەعزی ڕۆژ ئەچوە خارج
نیاو ھەوارەی ڕشتاڵە ئەو دیە کە بەھاران لە ڕشتەتا ھەڵئەدەدن وڵە ویدە
١٤/
دمابۆوە وەھا نەوعی زلەتی ڕۆژی لە ئاوا دەبو ھەتایەک دوو ڕۆژ بۆ عە
(لەوەرە چوو ماڵاتە)
لەو ڕشتالاندە دمابۆوە دووبارە وەگەڕابۆوە بە دیکە ئەم ترزە حیا
تا ١٣٢٩
تی خۆی صرف ئەکرد لە تاڵە گرانیکە در چۆ دکلیاش یەک ساڵە بەدوێوە
هـ دە
بو نەقیبی ڕوو ئەکردە طرف فەرشنادو و چوە خوارێ کە دریبی ئەین
صالح بەگ بو تقریبا دوو سێ مانگ لەوێش زمانی صرف ئەکرد و لیاش
١٤/
گەڕابۆوە بو دیکە مالا احمد باشا کە تشەبو غلدە ولیاش بێف دووبارە
وتا ١٣٤٠
بو نەقیبی چوە کویی ھەتا چوار ساڵە لەوێدە مایەوە ولیاش
هـ دە
لەگەڵ بەعزی فقێی قەلا سیوکە لکەوە وە چونە تەحکرکەی ناو قەلا
١٥/ تا ١٣٤٤
سیوکە ئەبوەلاعی بوتوفیحە ئەفەندی لەھا پێنج شەش مانگەوە
هـ دە
لیاشە چوە گەگلتە ئەمنەدوکلیاشە مانگی ڕوحاکردە کەرکوک لەوی ماڵھا
١٤/ تا ١٣٤٥
شی ئاوزی سێکە پێنج بو دولیاشی چوە وە کویی نەھاتی ھەتا سێ چوار مانگ
هـ د
دولیاشە لەوی سەری خۆی ھەڵگرد چوبو بەغدا ولە گەلی ئەخطیە ئەداوا

ر

هەتا یەک دو مانگێک وەلپاشە لەبەر بێ خەرجیتا و لەبەر بێ کەسی و نەقیبی
خوم بوم نەکرا دەوام بکەم بێ هەتاسەر و بناعلاجی دەرچیم و لەتا ئەوەکو
بەهاری ... هەتا شەش حەفت مانگێک وەلپاشە ١٧ دووبارە چووە سنە بو کلیەی ١٧ تاریخ
اعظمیە ئیکرامی ئەمیز زندن و دیسان زانیچ بناحق سالێ پێشتر بووی (اطبیه هوزرا) ١٣٤٦ هەژدە
بو دواپاشی هەتا ئەو خانەقای بو تحصیل علم و چوومەوە حجرەی مەلا محمد
دلێ و پشتی ئەمزانی و هەتا ئەو حیلەحیە بو قەزیەت جناب نەقشبەندی
افندی ولوە ئەمیز و چێکە جناب نەقشبەندی لەطرف حکومەتەوە ئاگادار دەکرا
گرا بو چکاکی خەلەی نیچ و ناعلاج لە خزمەتی سید محمد آغای ئەمیز ١٨
هەتا پێنج شەش مانگێک لەپاشە روحا کردە طرفتا گرتنم لە جادەی ١٣٤٧ تاریخ
حسین چاودە وەلپاشە لە مەلا مصطفی ئەمیز هەتا شەش مانگێک وەلپاشە ١٨ هەژدە
چووە سلێمانی و چووە خزمەتی جناب نەقشبەندی عزیزافندی یاو مارولوی ١٩ ١٣٤٧ تاریخ
ئەمیز هەتا یەک دو مانگێک وەلپاشە ١٩ چووە کرکرد بوکی و دردینی معلمێک هەژدە
لە ملای ماحی شێخ جوادە دانا بو بیرنی بو سلێمانی و نەهی دفا رووژی
چووە ملای مەلا احمدی مەلا حکیم لە کونەدا مونتەبی بووە و مصطفی
اکرادیان بووە زوری حقوق نەکردنی خیلە لە حکومەتەکە پێیان کردەوە و
و نشتمان هەر دەبێ کردووە دوشکردیە جواب گوتن بەلێ و دەستاکە چیک
هیە لە تەلا شورشی تیها مستعید جکاو پشتی بدرس مەلا قادری اعظم ناکم
الگرمیلی با دەم ئەمیزم و جێ بو بلوی وماوە فنون حیسەکردووم

٧ل

دنێ چوم لای ملا قادری اعظم تاکو دەرسم بو بخت کرد و موافقت کرد و وعد

دای هەتا دەروژی ولپاشی دەبوژە قبیم ئەبە دنشه و وعدەی

ملا قادر چوم بو لای ملا احمد ملا حکیم و دەرسم بوی بخت کرد و اویش

موقتا ناردمیە ئنگوتی شاطی لو هەتا دەروژی ولپاشی نبالس وعدەی کرد

لمدرسەی محمود الخال قبید تاکردم بە معاشی هشت روپیە هەتا یک ساڵ لوێم

ولپاش قبیان نەکردم چی ستقعدیان کرد اگر خوا بیبێ هەتا بو هەتا یک [٤٠/ ١٣٤٨ تا ٤١ ەدە]

ساڵە ولپاش مدرسی اوە کە ملا احمد ملا حکیم بو بوە معلم کلیة علوم [٤١/ و تا ١٣٤٩م دە]

اوقاف کرکوک دنش لە وختە دە هەوەکم کوتنە سەر چونی او مکتبە چوم

هەتا دەروژ یک ساڵ ماوە ولپاش درچو خنکم روژیک لاستای مکتبەدە

چوم لای معلم کە شیخ جوادە [illegible] گوتی [illegible] دە روپیە و هیچ

هەر مانگیک دە دوە و جوابیە دام دە تقصیا ئە جیک [illegible] خانقاە

و [illegible] نیت بودە کە دنشی بو بناعلاوی [illegible] مکتب وهاتم وە

مدرسەی خوم و مدرس وقت ملا سلیمان ترک بو هەتا دو ساڵ لوێدە

وامی کرد ولپاش [illegible] بابە گورگور هەتا پیشەوە و [illegible] حاکمی

زور بو ولپاش مدرسی کە ملا سلیمان بدلەیان بو [illegible] چوە [illegible] [٤٢/]

امتحانی مدرسی بو [illegible] لمدرسەی محمود الخال کیشایە [ولایم]

وە داوسیشی بناعلاوی [illegible] نقلی مدرسی شاە غازی کرد ولوێدە هەتا [تاریخ]

شش مانگ [illegible] مدرسەی [illegible] ملا [illegible] کە مدرسی اوە بو ولپاش [١٣٤٩م]

لەبەر ئەمە [illegible] هەتا وەکوو

[illegible] هەتا یەک [illegible] تاریخ

[illegible] هجری

[illegible] تاریخ ١٢٥١

[illegible] هجری

[illegible] ٢٥

[illegible] تاریخ

[illegible]

[illegible] ١٢٥١

[illegible] هجری ١٢٥٤

[illegible]

[illegible] ٤٦

[illegible] تاریخ

[illegible] ١٢٥٤

[illegible] هجری

[illegible] تاریخ

[illegible] ١٢٥٥

[illegible] هجری

[illegible] تاریخ

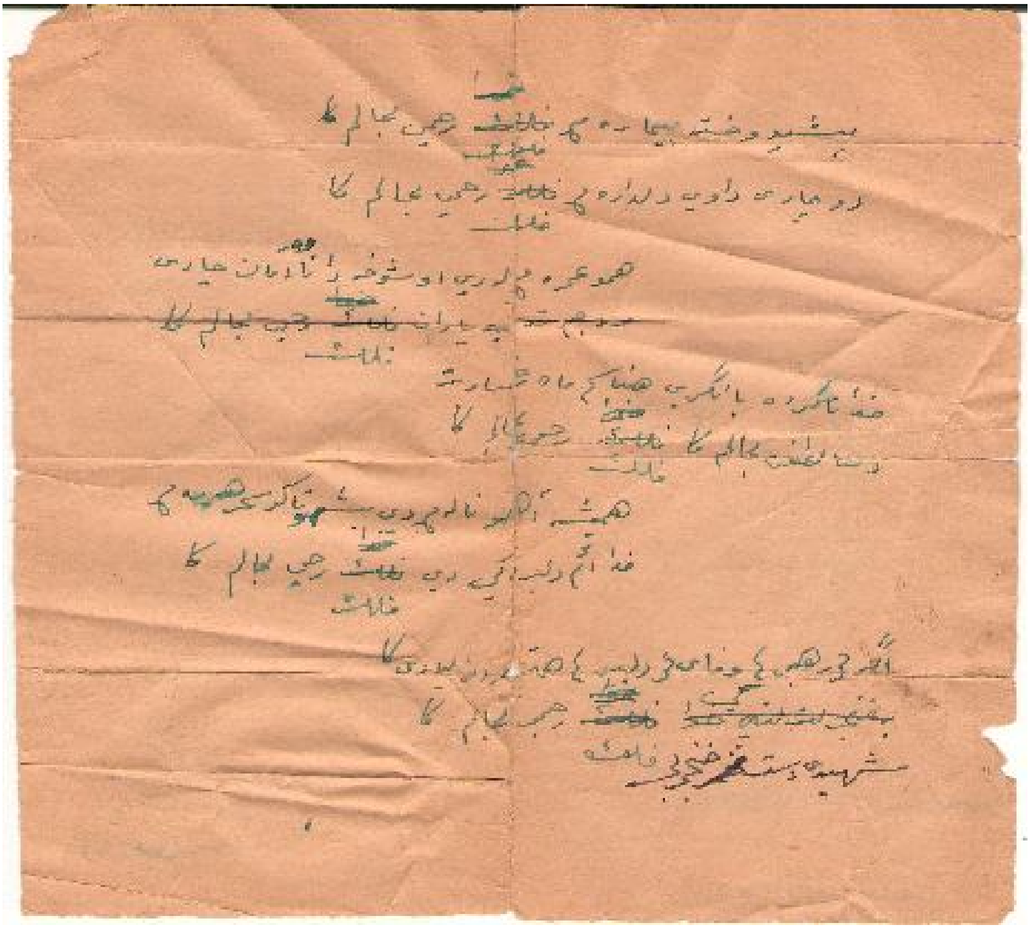
[illegible] ١٢٥٦

[illegible] هجری

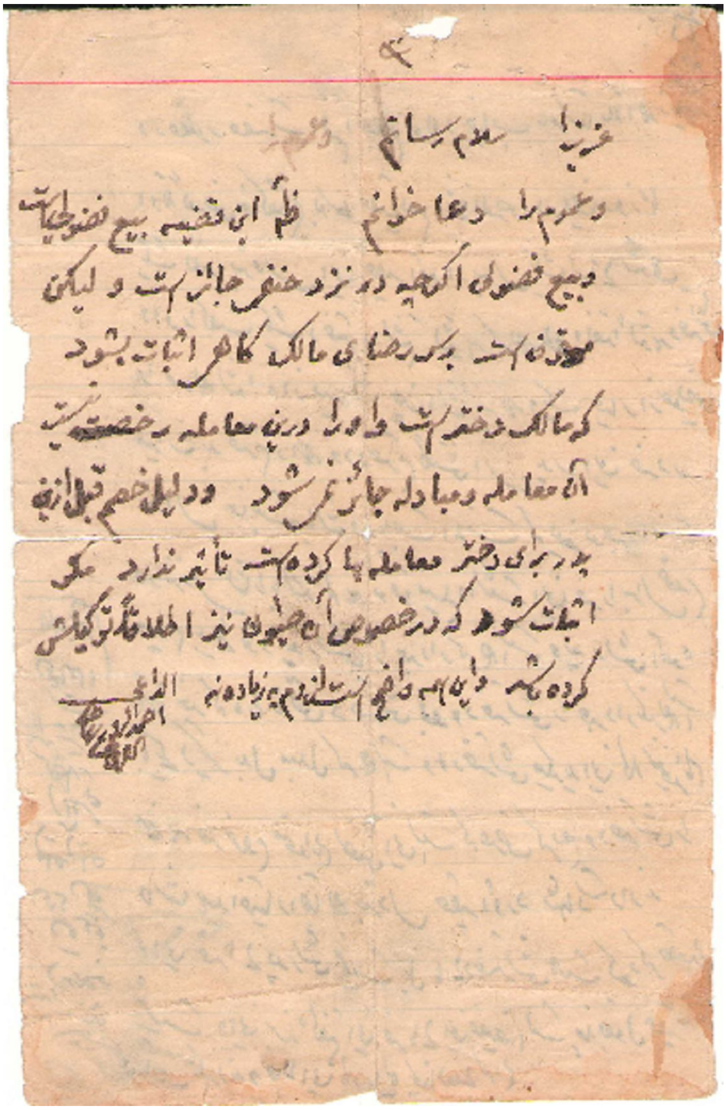
تەواو بوو وتەی (ئاغا جم) [illegible]

[illegible]

کانونی ثانی [illegible]

پارچە شیعرێکی (ڕەشنووس) بە خەتی خۆی

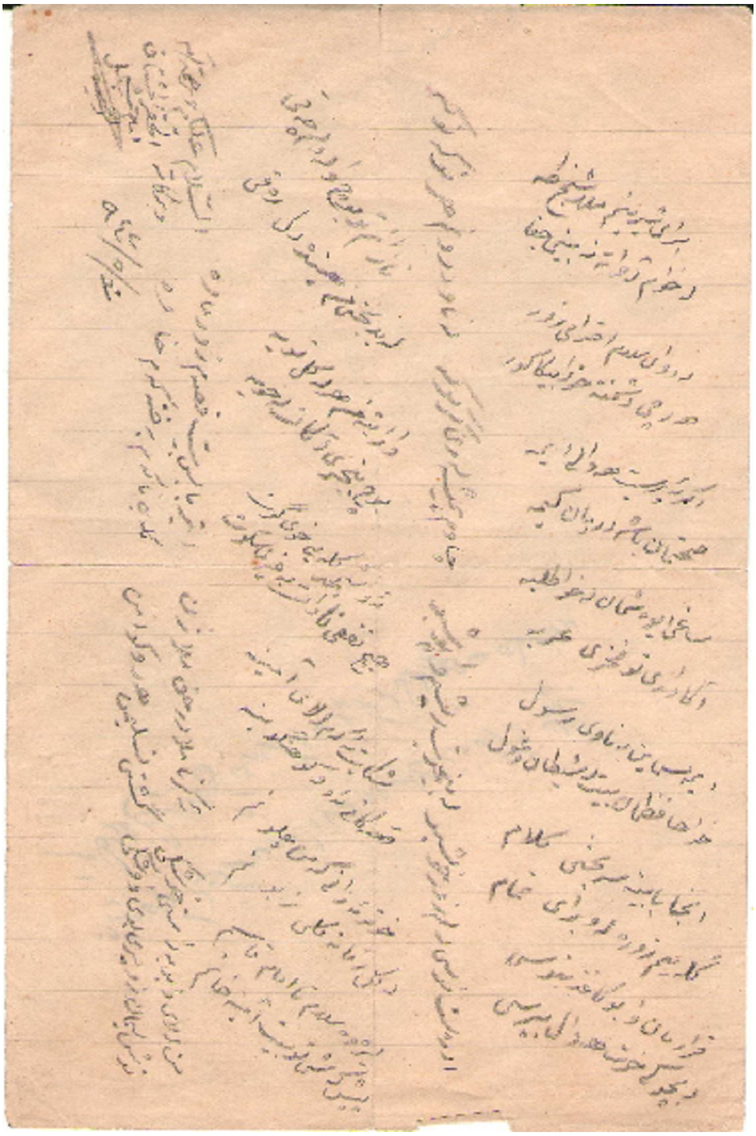

عزیزا سلام برسانم
وعموم را دعا خوانم ظاهراً این فقیه بیع فضولی است
وبیع فضولی اگرچه در نزد حنفی جائز است و لیکن
موقوف است بر رضای مالک کاهر اثبات بشود
که مالک دختر است و او را در این معامله رخصت نیست
آن معامله ومبادله جائز نمی شود و دلیل خصم قبل از آنکه
پدر برای دختر معامله را کرده است تأثیر ندارد مگر
اثبات شود که در خصوص آن چیزها نیز اطلاقاً توکیل
کرده باشد و این همه واضح است از این زیاده نه الداعی
احمد [illegible]

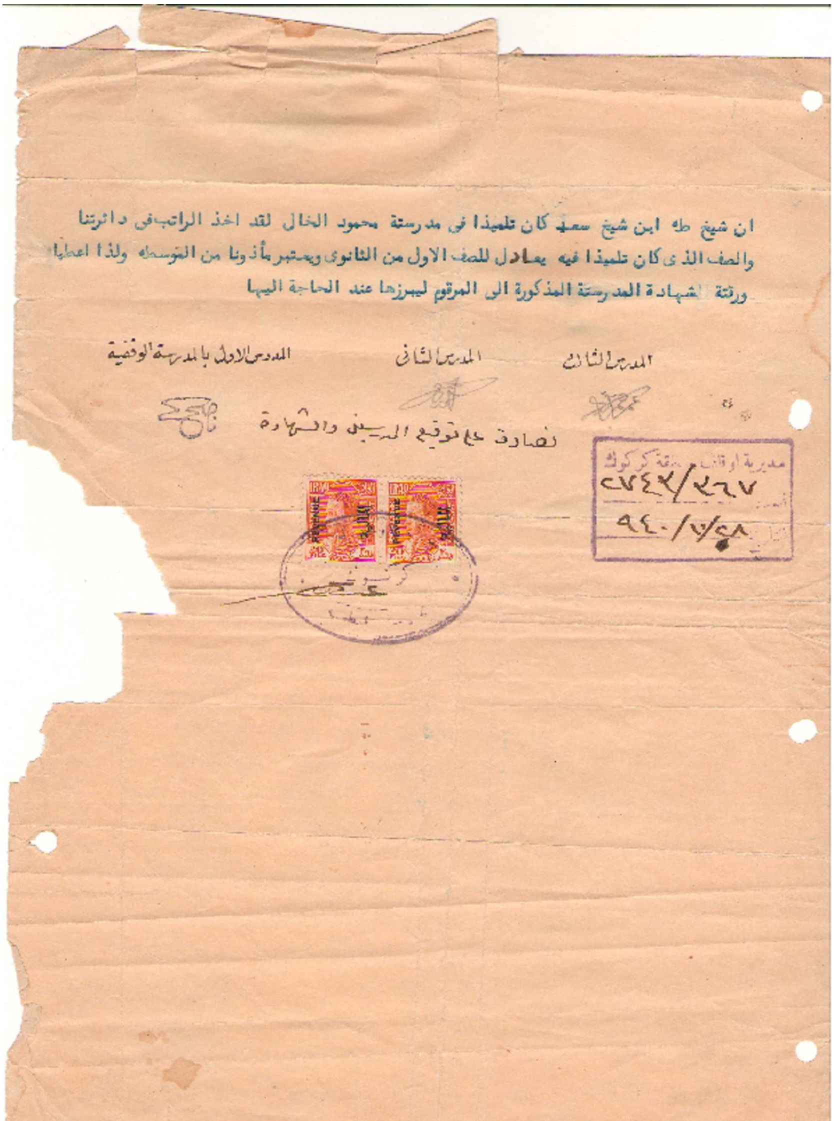
نامەیێکی خوالێخۆشبوو (مەلا احمدی فرقان) ە بە فارسی ، مێژینەکەی ئەگەڕێتەوە
بۆ کۆتایی بیستەکان، دەربارەی (مەسئەلەیێکی فیقهی یە) .

ئەم نامەیە ئەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای ساڵانی سی، لە شوێنێکدا هەواڵی مەلا جمیل ڕۆژبەیانی تێدایە

نامەی (مەلا شێخ محمد) ی برادەری بە هۆنراوە

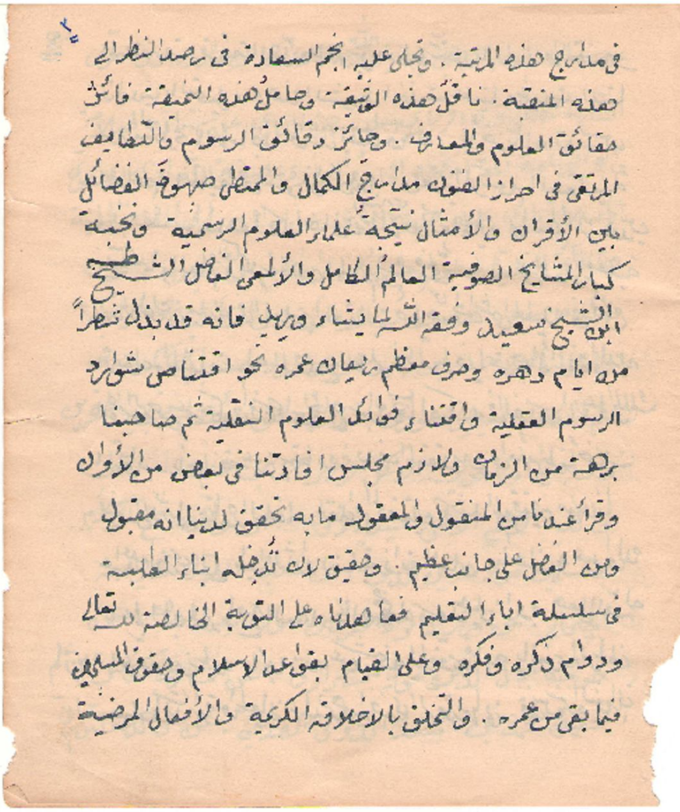
ان شيخ طه ابن شيخ سعيد كان تلميذا فى مدرسة محمود الخال لقد اخذ الراتب فى دائرتنا
والصف الذى كان تلميذا فيه يعادل للصف الاول من الثانوى ويعتبر مأذونا من المتوسطه ولذا اعطيا
ورقة الشهادة المدرسة المذكورة الى المرقوم ليبرزها عند الحاجة اليها

المدرس الثالث — المدرس الثاني — المدرس الاول بالمدرسة الوقفية

نصادق على توقيع المدرسين والشهادة

مديرية اوقاف منطقة كركوك
٢٧٤٢/٢٦٧
٩٤٠/٧/٢٨

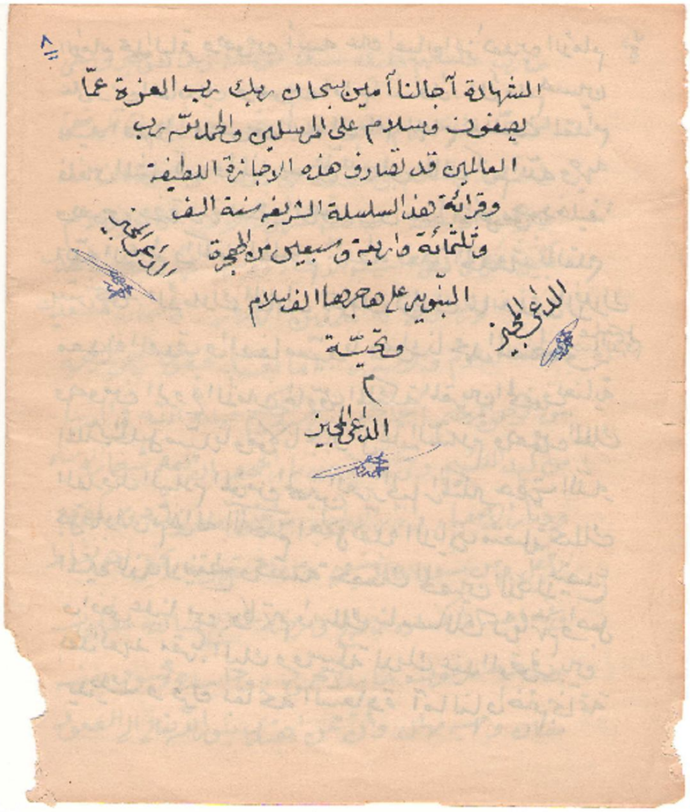
بڕوانامەی خوێندنی ڕەسمی یەکێ لە قوتابخانە دینیەکان کە لە بیستەکاندا لەوێ خوێندوویەتی ، بۆیان بەرامبەر کردوە بە ئامادەیی ئەو سەردەمە .

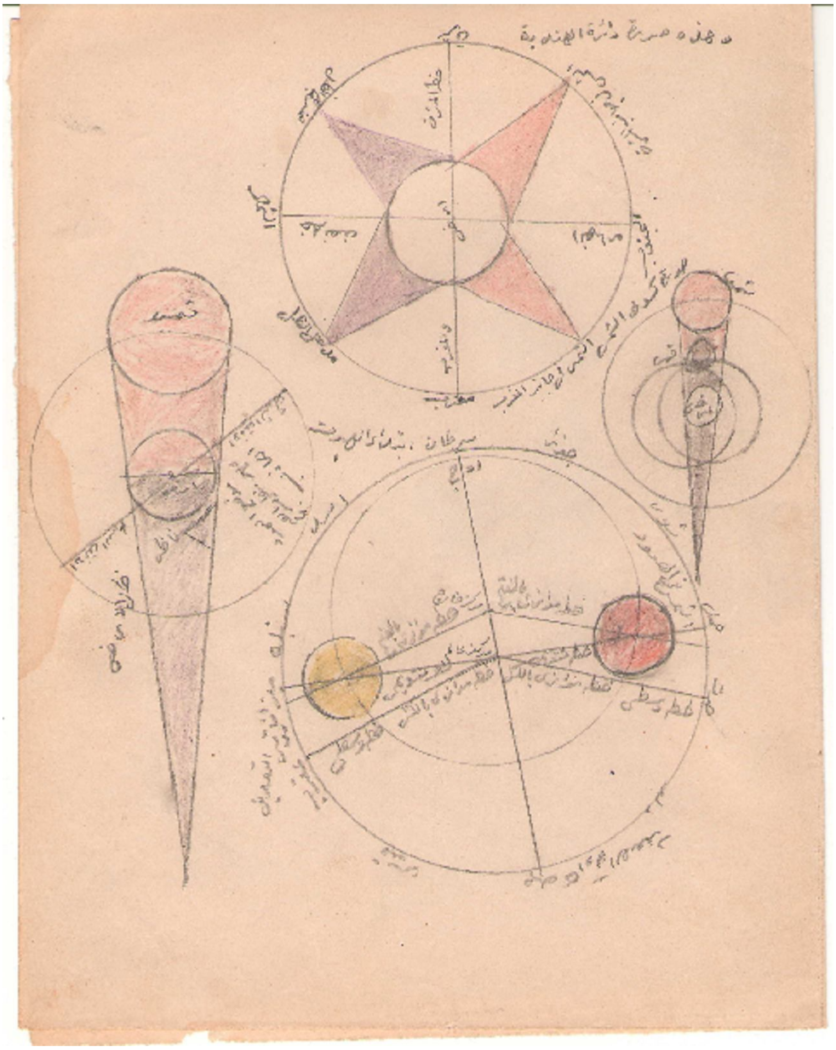
في مدارج هذه المرتبة . وتجلى عليه انجم السعادة في رصد النظر الى
هذه المنقبة . ناقل هذه الوثيقة . وحامل هذه الصحيفة . فائق
حقائق العلوم والمعارف . وحائز دقائق الرسوم واللطائف
المرتقي في احراز الفنون مدارج الكمال والمتحلي صنوف الفضائل
بين الأقران والأمثال نتيجة علماء العلوم الرسمية ونخبة
كبار المشائخ الصوفية العالم الكامل والألمعي الفاضل الشيخ طيب
ابن الشيخ سعيد وفقه الله لما يشاء ويريد فانه قد بذل شطراً
من ايام دهره وصرف معظم ريعان عمره نحو اقتناص شوارد
الرسوم العقلية واقتناء فوائد العلوم النقلية ثم صاحبنا
برهة من الزمان ولازم مجلس افادتنا في بعض من الأوان
وقرأ عندنا من المنقول والمعقول ما به تحقق لدينا انه مقبول
ومن الفضل على جانب عظيم . وحقيق لان تدخله ابناء الطلبة
في سلسلة اباء التعليم فعاهدناه على التوبة الخالصة لله تعالى
ودوام ذكره وفكره وعلى القيام بحقوق الاسلام وحقوق المسلمين
فيما بقي من عمره . والتخلق بالاخلاق الكريمة والأفعال المرضية

بەشێك لە اجازەی مەلایەتی کە لە لایەن خوالێخۆشبوو (مەلا احمدی مەلا حکیم) ەوە پێی دراوە، ناوی چەند زانایێکی کوردی تێدا دیاری کراوە کەدوا بەدوای یەك دێن .

المستقيمة وقرائة القرآن بالترتيل . والاشتغال بالفقه والتفسير
والحديث بالتبجيل . وهذه الشروط اخذت علينا وعهدت الينا
من مشايخنا الأماجد واحدا بعد واحد . فأجزنا له تدريس
العلوم النقلية ونشر فوائدها . وتقرير الرسوم العقلية
وبسط موائدها كما اجازني الاسبارتي ازهد العالمين واعلم الزاهدين
نير سماء العلم والحكم وبدر فلك الحلم والكرم شافعي اوانه في العلوم النقلية
وافلاطون زمانه في العلوم العقلية صاحب الحواشي المفيدة في فني
الاصول والميقات وله القدح الاعلى في الرياضيات جمال الملة والدين
ابو عبد الرحمن علي حكمت افندي ابن الحاج عبد الوهاب اسكنه في الفردوس الاعلى الملك
التواب باجازته عن استاذه رديف المتقدمين وامام المتأخرين
شمس الادباء وتاج البلغاء مقدام المحققين وسند المدققين مولانا
عبد الله افندي الجلي طيب الله ثراه بعناية ذاته العلي . باجازته عن والده
اعلم الصلحاء اصلح العلماء كان محمد اسعد جلبي زاده جعل الله له
الحسنى وزيادة باجازته عن شيخه المنور قلبه بالنور الرباني
صاحب الاشارة والمعاني عبد الرحمن افندي الروزبهاني . قدس سره النوراني

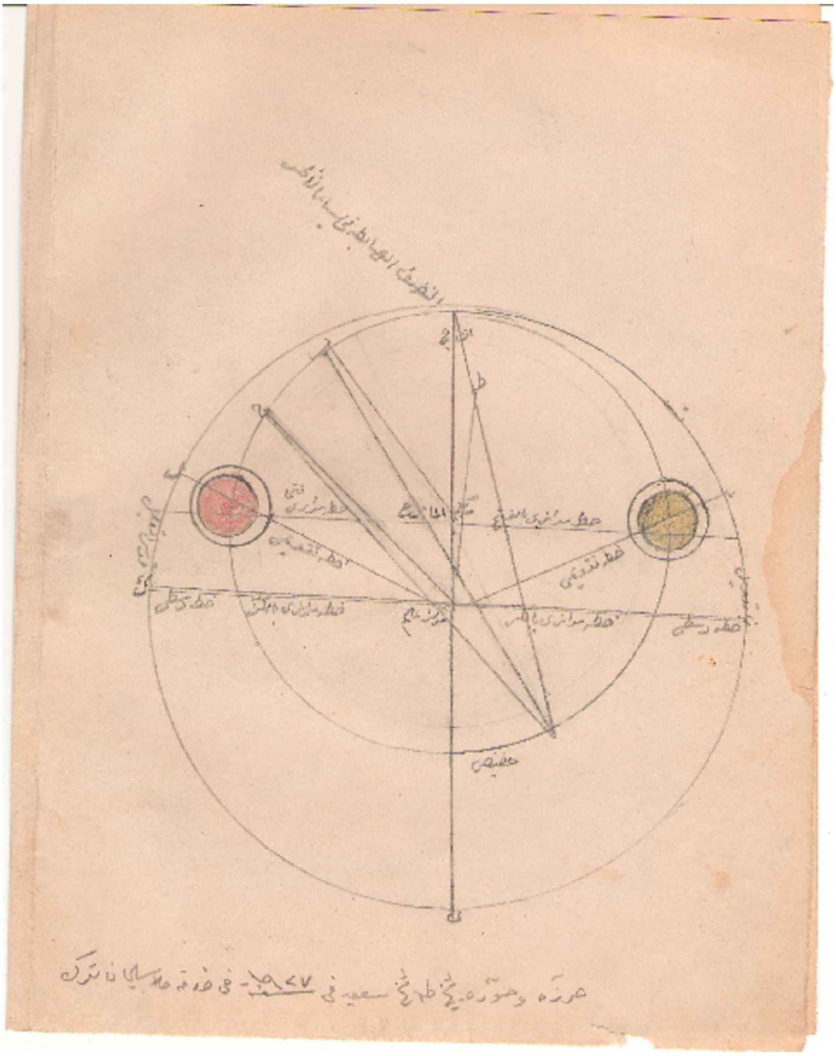

الشهادة آجالنا آمين سبحان ربك رب العزة عما
يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب
العالمين قد تصادف هذه الإجازة اللطيفة
وقرائة هذا السلسلة الشريفة سنة ألف
وثلثمائة وأربعة وسبعين من الهجرة
النبوية على هاجرها ألف سلام
وتحية
الداعي المجيز

ئەمە دوا لاپەڕەی اجازەکەیە کە(دوانزە علم) ی یان پێ وتوە .. لە / ١٣٧٤ ھ پێی دراوە، پێویستی نەکرد لێرەدا گشتی بلاو بکەمەوە

- ١ -

وێنەی نەخشەییێکی فیزیائی فەلەکی ...ساڵی/ ١٩٢٧ .. کە مەنهەج و باوەڕی ئەو سەردەمە بوە، بە دەستی خۆی کێشاویەتی ...

- ٢ -

مديرية منطقة اوقاف كركوك
العدد ٣٩٧/ ٤٨٨٦
التاريخ ٤/١٢/١٩٤٨

السيد طه سعيد الامام في مسجد الحاج خضر

الموضوع ـ نقـــــل

بناء على صدور الارادة الملكية المطاعة بنقلكم من الامامة في مسجد الحاج خضر الى الامامة بمسجد الشيخ خضر فعليه نرجو انفكاكم من المسجد الاول والمباشرة في المسجد الثاني واعلامنا ٠

مدير منطقة اوقاف كركوك

صورة منه الى" ـ
مديرية الاوقاف العامة ـ اشارة لكتابها المرقم ٢٢٢٩٦ والمورخ ٣٠/١١/٩٤٨ للاطلاع ٠
المحاسبة ـ المصرف ـ للاطلاع والتاشير وصرف راتبه على حساب المسجد الثاني اعتبارا من صباح ١/١٢/١٩٤٨٠

اسماعيل/٤

بسم الله الرحمن الرحيم

مكتب

اللجنة العليا للمؤتمر الاسلامي العراقي

(الدورة الاولى)

جامع الاورفه لي ـــ الباب الشرقي

بغداد ـ تلفون ٨٨١٢١

المؤتمر الاسلامي الاول في العراق ١٣٨٥ هـ بغداد حزيران ١٩٦٥

الرقم :

التاريخ :

فضيلة الشيخ طه سعيد المحترم امام وخطيب جامع الشيخ عمر

باسم اللجنة العليا للمؤتمر الاسلامي العراقي في دورته الاولى اتشرف بتوجيه الدعوة اليكم لحضور جلساته ، والمساهمة في نشاطه الديني لتنسيق العلاقة الوثقى بين علماء العراق كافة باتخاذ الخطوات الايجابية في صوغ حياتهم الراهنة على ضوء شريعة الاسلام الخالدة ، وهدي الآية الكريمة « إنما المؤمنون اخوة » ليتسنى لكم العمل متضامنين على معالجة قضايانا في العراق . وذلك خلال المدة الواقعة بين ٢٤ / ٣٠ صفر ١٣٨٥ (٢٤ / ٣٠ حزيران ١٩٦٥) وستنهض اللجنة العليا بنفقات ضيافتكم حلا وترحالا طوال ايام المؤتمر . فيرجى حضوركم الى بغداد قبل انعقاد المؤتمر بثلاثة ايام .

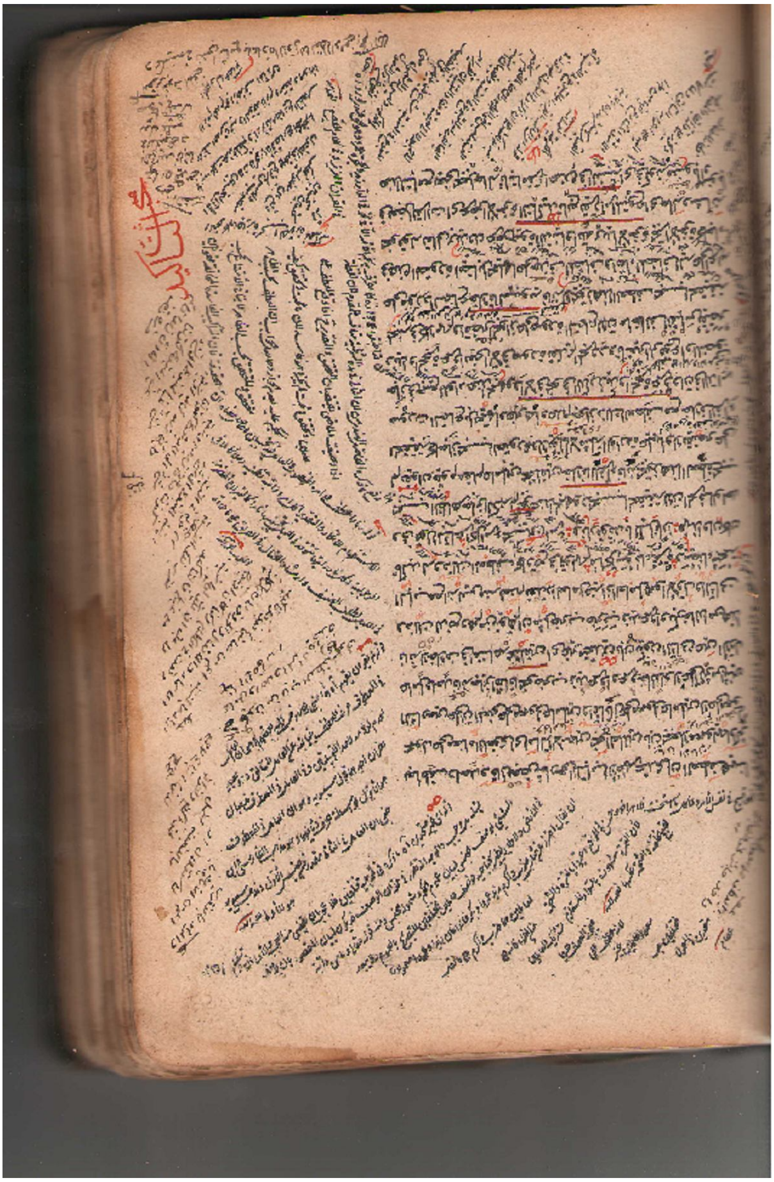
والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته -

رئيس الشرف للمؤتمر الاسلامي العراقي

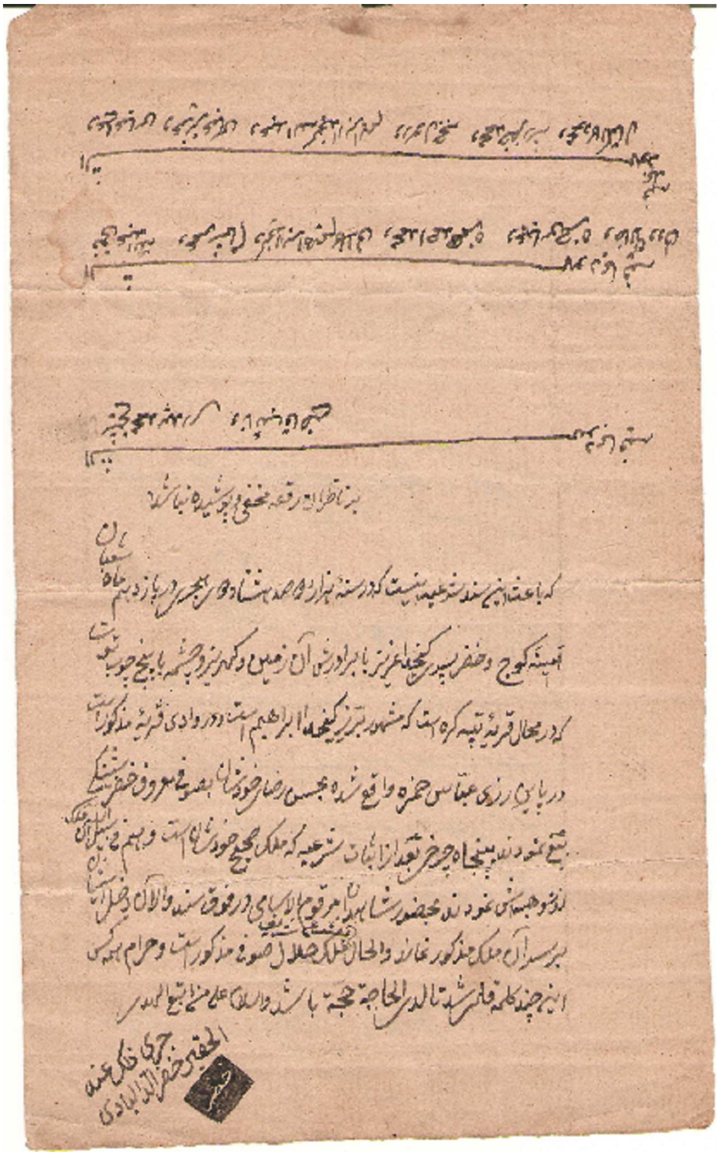
(الدورة الاولى)

الحاج نجم الواعظ

مفتي الجمهورية العراقية

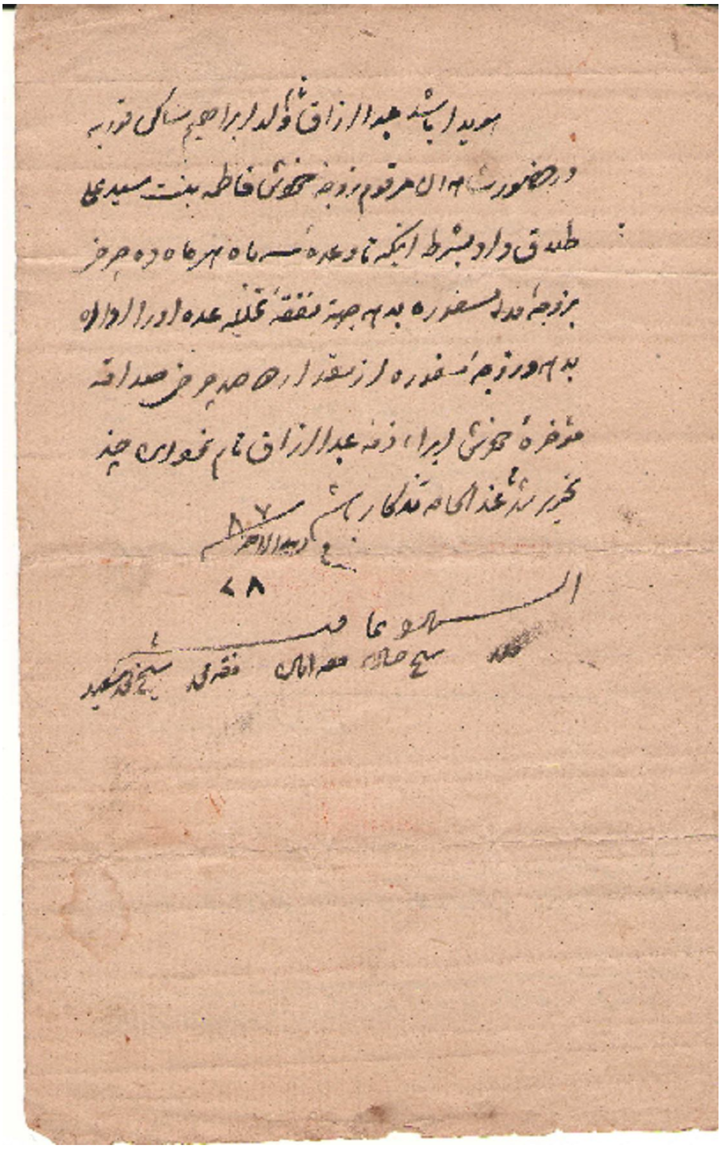

ئەم کتێبە کۆنەدەربارەی فیقهە.. موڵکی شێخ خدر بوە، بە قەڵەمی خۆی روونکردنەوە و پەراوێزی لە سەر لاپەڕەکان نووسیوە

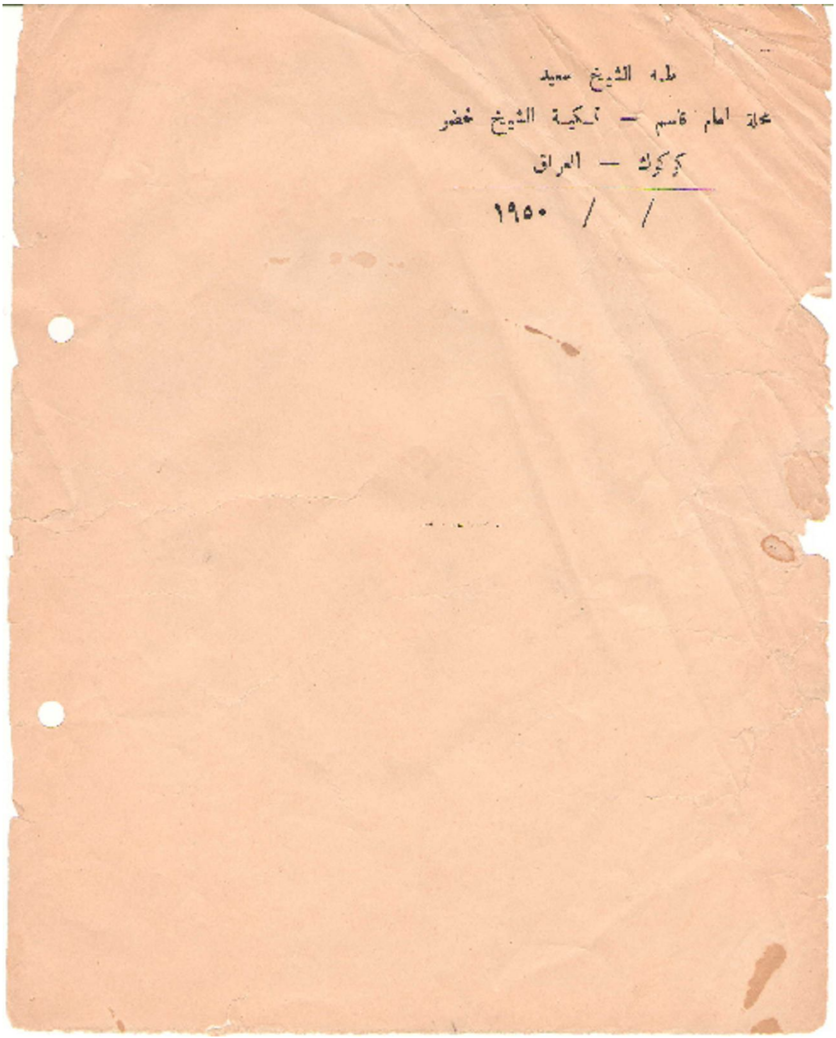
- ١ -

(گرێ بەست) ێکی فرۆشتنی موڵك، لە سەر دەستی شێخ خدر کراوە

هویدا باشد عبدالرزاق ولد ابراهیم ساکن قریه
در حضور شهود مرقوم زوجه خویش فاطمه بنت سید علی
طلاق داد بشرط اینکه تا وعده سه ماه هر ماه ده ...
بزوجه مذکوره بدهد جهة نفقه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
٨٧
[illegible]

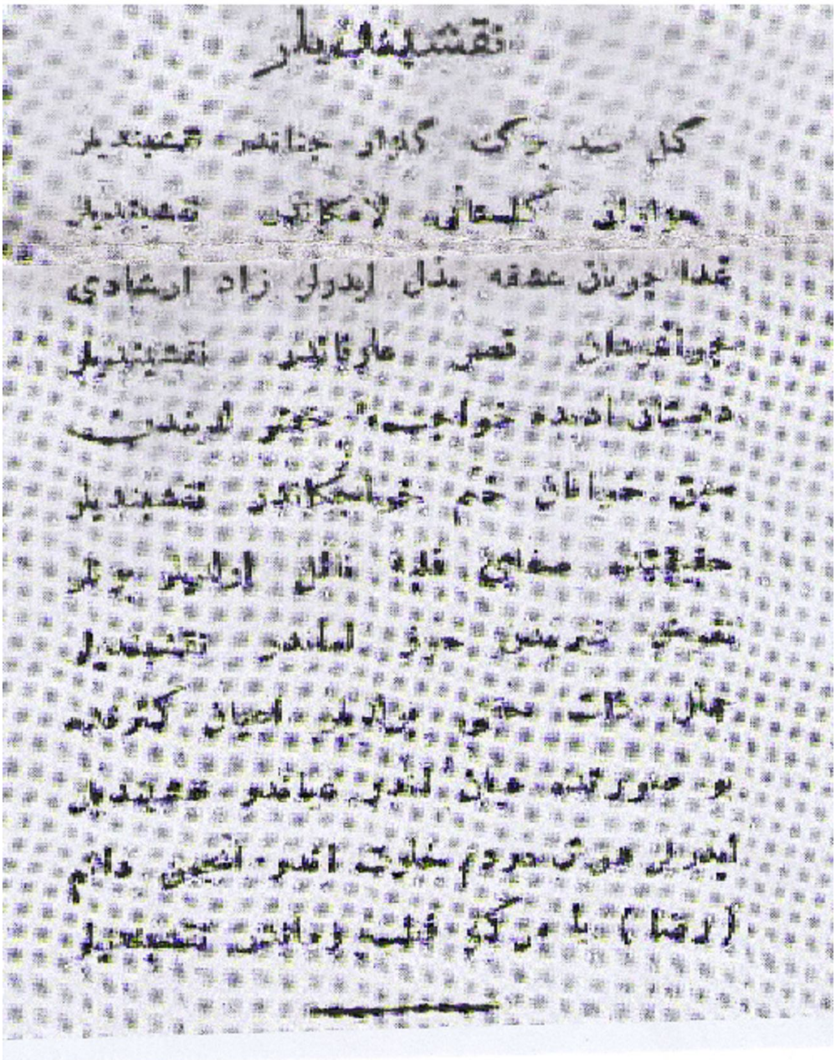
– ٢ –

تەواوکەری (گرێ بەست) دکە

طه الشيخ سعيد
محلة امام قاسم — تكية الشيخ خضر
كركوك — العراق
/ / ١٩٥٠

کلێشەی نامە نووسین ... کە ئەدرەسی ئەو کاتەی خۆی لە سەرە

نقشبندیلر

قەصیدەییێکی شێخ ڕەزای تاڵەبانی بە تورکی لە ستایشی نەقشبەندیەکانی کەرکوك
کە ناوی شێخ خدر بە (خواجە خضر) ئەهێنێ

ژمارەی سپاردن :

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
(ژمارە / ١٧٩٤ ساڵی ٢٠١٠)ی پێ دراوە

نرخی / ٢٥٠٠ دینارە